

SUOSI, VÄLTÄ, KORJAA, HUOLLA, KIERRÄTÄ JA LAINAA!

Jätteiden synnyn vähentäminen kulutusvalinnoissa ja
tuotteiden käytössä arkisen järkeilyn näkökulmasta

Tampereen yliopisto
Yhdyskuntatieteiden laitos
Ympäristöpolitiikka
Pro gradu -tutkielma
Johanna Lamberg
Syyskuu 2005

LAMBERG, JOHANNA: Suosi, vältä, korjaa, huolla, kierrätä ja lainaa! Jätteiden synnyn vähentäminen kulutusvalinnoissa ja tuotteiden käytössä arkisen järjestyksen näkökulmasta.

Pro gradu, 99 s., 3 liites.

Ympäristöpolitiikka

Syyskuu 2005

Johanna Lamberg

Tutkielmassa selvitetään, mitä kuluttajat pitävät itsestään selvänä ja järkevänä jätteiden synnyn vähentämiseksi ja miten itsestään selvät käsitykset ovat syntyneet. Tutkielman tavoitteena on ymmärtää kuluttajien käyttäytymistä perinteisestä kuluttajatutkimuksesta poiketen konstruktivismiin lähtökohdista ja tarkastelemalla kulutusta ennemminkin tapojen kautta kuin perinteisen tiedostavan ja harkitsevan toimijan näkökulmasta. Samalla arvioidaan nykyisen jäte- ja kuluttajaneuvonnan vaikuttavuutta ja vaikutuksia kuluttajiin.

Tutkielman yhteiskunnallinen merkitys liittyy sekä jätepolitiikkaan että yhdennettyyn tuotepolitiikkaan. Jätepolitiikan ensisijaisena tavoitteena on vähentää syntyvän jätteen määrää, mutta tämä tavoite on jäänyt muiden jätehuollon tavoitteiden alle. Syitä jätteiden synnyn vähentämisen tavoitteen toteutumattomuuteen etsitään muun muassa jätehuollon nopeasta kehityksestä ja sen käsitteistä. Yhdennetty tuotepolitiikka pyrkii myös vähentämään materiaalinkäyttöä nykyisestään. Yhtenä keskeisenä tuotepolitiikan keinoja on pidetty kuluttajien valintoihin vaikuttamisesta. Tutkielmassa pyritään selvittämään, miten kestävä jätte- ja kuluttajapolitiikan ongelmiin vastattaisiin mielekkäästi.

Aineisto kerättiin ryhmäkeskusteluilla, joihin osallistui yhteensä 22 keskustelijaa. Ryhmäkeskusteluiden teemana olivat Helsingin pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunnan jätteiden vähentämisen ohjeet kotitalouksille. Aineiston analysoinnissa käytettiin ensinnäkin fakthanäkökulmaa eli tutkittavien puhe otettiin totena sellaisenaan. Toiseksi, aineistossa kiinnitettiin huomiota arkisen järjestyksen perinteen mukaisesti keskustelijoiden kokemuksiin, kertomuksiin, esimerkkeihin ja tyypittelyihin.

Jätteiden vähentämisen ohjeista itsestään selviä olivat pääsääntöisesti kertakäyttöisten tuotteiden välttäminen sekä tuotteiden kestävä käyttö ja huoltaminen. Ylipakkaamisen, ongelmajätteiden ja turhien tuotteiden välttämisen sekä korjaamisen ja yhteisomistuksen teema-alueet sen sijaan herättivät kuluttajissa ristiriitaisia ajatuksia. Jätteiden vähentämisen ohjeissa tuli esiin myös joitakin puutteita. Muun muassa ongelmajätteistä annetut esimerkit olivat puutteellisia ja esimerkkejä jätteiden synnyn ehkäisyyn tarjottiin niukasti.

Itsestään selvä jätteiden synnyn vähentämisen toimintatapa muodostui seitsemästä perustelusta tai ristiriidasta. Ensimmäiset kolme ristiriitaa koskevat vihreiden tuotteiden ja palveluiden hinnoittelua sekä ajattomia ja turhia tuotteita. Neljänneksi ja viidenneksi, helppous ja hygienia ovat keskeisiä tuotteiden valintaperusteita. Kuudennen perustelun mukaan totutut käytännöt hidastavat uusien oppimista. Lopuksi, kuluttajat huomioivat tuotteiden valinnassa ja käytössä monipuolisesti tuotannon ja kaupan toimintaa ja muutoksia reagoitavien niihin.

Avainsanat: jätteet, jätteiden synnyn vähentäminen, vihreä kulutus, tavat, arkitieto,

Sisällysluettelo

Esipuhe	5
1 Johdanto	6
1.1 Tutkielman tausta	6
1.2 Tutkimusongelma ja tutkielman rakenne	8
2 Mistä jätteissä on kyse?	10
2.1 Jätehuollon kehitys kaatopaikkasijoittamisesta jätteiden synnyn ehkäisyyn	10
2.2 Kestävän jätehuollon ongelmia	13
2.3 Jätettä – mitä, kenelle ja milloin?	16
2.4 Vähennetäänkö vai ehkäistäänkö jätteiden syntyä?	19
2.5 Jätteiden synnyn vähentämisen keinot kuluttajille	22
2.6 Väheneekö jätteiden määrä?	24
3 Miten vihreää kulutusta tulisi tutkia?	25
3.1 Perinteisen kuluttajatutkimuksen kritiikki	25
3.2 Onko kuluttaja aina oikeassa?	27
3.3 Kulutustavat tutkimuksen lähtökohtana	29
3.4 Kulutustavat muodostuvat arkitiedon kautta	32
3.5 Voivatko tavat muuttua?	34
4 Aineiston kerääminen ja analysointi	37
4.1 Ryhmäkeskustelu aineiston keruun menetelmänä	37
4.2 Ryhmäkeskusteluiden toteutus ja arviointi	39
4.3 Aineiston analysointi	42
5 Jätteiden vähentäminen tuotteiden valinnassa ja käytössä	45
5.1 Vähäjätteisten tuotteiden valinta	45
Ylipakattujen tuotteiden välttäminen ja uudelleen täytettävien pakkausten suosiminen	46
Kertakäyttöisten tuotteiden välttäminen	48
Turhasta kieltäytyminen	50
Kestävien ja korjattavien tuotteiden suosiminen	51
Ongelmajätteiden välttäminen	53
5.2 Tuotteiden käyttäminen kestäväällä tavalla	54
Tavaroiden yhteiskäyttö ja –omistus, lainaaminen ja vuokraaminen	54
Tuotteiden huolto ja korjaus sekä oikea käyttö	56
5.3 Tuotteiden korvaaminen aineettomilla tuotteilla tai palveluilla	57

Paperiton toimisto.....	58
Palveluiden suosiminen.....	60
5.4 Yhteenveto	61
6 Tuotteiden kestävän valinnan ja käytön ristiriidat ja perustelut	63
6.1 Hinnan ja ympäristötuotteen välinen ristiriita.....	64
6.2 Ajattomankin tuotteen käyttöikä on rajallinen	66
6.3 Turha on tarpeellista	68
6.4 Helppous vähentää työmäärää ja antaa lisää aikaa.....	71
6.5 Hygienia ja siisteys.....	74
6.6 Vanhat käytännöt hidastavat uusien oppimista	75
6.7 Tuotanto ja kauppa ovat muuttuneet.....	77
6.8 Yhteenveto	80
7 Johtopäätökset.....	83
7.1 Tulevaisuuden jättepolitiikan haasteita.....	83
7.2 Kestävän kuluttaja- ja tuotepolitiikan haasteita.....	86
7.3 Tutkimusnäkökulman onnistuminen ja aiheita jatkotutkimukseen	90
Lähteet.....	93
Liite Aineistotehtävä	100

Esipuhe

Olen saanut tätä tutkielmaa varten stipendit Keskipohjanmaa-säätiöltä ja Ekokem Oy:ltä, kiitokset niistä! Lisäksi tahtoisin erityisesti kiittää Samia sekä vanhempiani Tarjaa ja Reijoa, jotka ovat hoitaneet Pinjaa ja antaneet omaa aikaansa minulle tämän tutkielman tekemiseen.

Pipelle

Kokkolassa 5.9.2005

Johanna

1 Johdanto

1.1 Tutkielman tausta

Tämän tutkielman lähtökohtana on ollut henkilökohtainen kiinnostukseni ympäristöystävälliseen eli vihreään kulutukseen. Kulutus ja kuluttaja ovat olleet minulle läheisiä asioita, joihin on ollut helppo tarttua ympäristöpolitiikan laajassa aihevalikoimassa. Opiskelun alkuaikoina kiinnitin huomiota vihreää kulutusta koskeviin kirjoituksiin, joissa vihreää kuluttajaa¹ tarkasteltiin rationaalisena päätöksentekijänä, ja kulutuksen ja ympäristön välisiä ristiriitoja pyrittiin ratkaisemaan tätä kautta (esim. Uusitalo 1991). Myöhemmin näkemys kuluttajien rationaalisuudesta ja niihin perustuvat ohjaukset on havaittu ongelmallisiksi, ja tämä havainto on ollut usean tutkimuksen lähtökohtana². Myös minun tavoitteenani on ollut löytää vaihtoehtoinen näkökulma perinteiselle kuluttajatutkimukselle, joka korostaa yksilön valintoja, tietoa ja vastuuta kulutustilanteissa. Huomioni on kiinnittynyt näkemyksiin kuluttajasta aktiivisena, harkitsevana ja tiedostavana toimijana, jonka varjoon on jäänyt tapoihin ja tottumuksiin perustuva kulutus.

Tarkkailevan ja tiedostavan kuluttajan sijasta halusin tarkastella kuluttamista tapojen kautta, mutta en tiennyt miten. Nuorelle opiskelijalle vaihtoehtoisten ja käyttökelpoisten näkökulmien löytäminen ei ole ollut erityisen helppoa (ks. myös Heiskanen & Pantzar 1997, 41). Lisäksi kuluttajan näkeminen tapojensa orjana tuntui ohjaavan johtopäätöksiä vanhoille raiteille. Jos kuluttajat eläisivät omista tapojensa maailmoissa, ongelma ratkeaisi ainakin näennäisesti, kun heidät herätettäisiin näkemään asioiden oikea tila, esimerkiksi valistuksen avulla. Ympäristötiedon ja -huolen vaikutus käyttäytymiseen ei kuitenkaan ole niin suora kuin on luultu (esim. Uusitalo 1986) ja toisaalta näyttää siltä, että valistus johtaa ennemminkin syyllistymiseen³ (Massa & Haverinen 2001, 7) tai ”valintoihin olla valitsematta” (Magnaghten 2003, 77). kuin vihreisiin valintoihin. Toinen vaihtoehto ympäristöherätykseen voisi olla jokin *kriittinen ekotapahtuma*, kuten Tshernobylin

---

¹ Käytän tutkielmassa termiä kuluttaja sen ytimekkyyden ja yleisyyden vuoksi. Tarkoitan kuluttajalla kuitenkin kuluttaja-kansalaista (ks. esim. Hobson 2002, 100).

² Esimerkiksi: Spaargaren & Van Vliet 2000; Massa & Haverinen 2001; Moisander 2001; Timonen 2002; Hobson 2002, 2003; Magnaghten 2003; Shove 2004.

³ Haila (2001, 235-240) huomauttaa, ettei ihmisen ole syytä tuntea syyllisyyttä siitä, että joutuu muuttamaan ympäristöönsä, sillä se on jokaisen luonnonolion elinehto. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ihminen olisi oikeutettu tekemään mitä tahansa.

ydinvoimalan räjähdys, josta seuraa elämäntavan muutos (Massa & Haverinen 2001, 12). En kuitenkaan halunnut jäädä odottamaan ympäristökatastrofia.

Kuluttajatutkimuksen ja -politiikan yksi keskeisistä ongelmista on niiden tapa hahmottaa kuluttaja ja kulutus niin sanottujen perinteisten toimintateorioiden kautta, jolloin tiedotuksen ja ympäristökasvatuksen merkitys ohjauskeinona kasvaa (esim. Kultu toimikunta 2004, EC 2001). Useat tutkijat (esim. Harrison, Burgess & Filius 1996, Magnaghten 2003, Hobson 2003,) ovat kuitenkin havainneet, että kuluttajille suunnattu informaatio ei välttämättä ole vihreitä valintoja tukevaa, vaan päinvastoin saattaa johtaa kuluttajat jättämään vihreät valinnat tekemättä. Heiskanen ja Pantzar (1997, 435) ovatkin esittäneet, että vapaaehtoisia muutoksia kulutuksessa ei tule tapahtumaan ellei poliitikot, yritykset ja kuluttajat ymmärrä kuinka ja miksi me kulutamme. Sairinen, Viinikainen, Kanninen ja Lindholm (1999, 168) puolestaan ehdottavat, että tulevaisuuden ympäristötietoisen kulutuspolitiikan avain voisi olla se, että ihmisten puolustelut omalle epäekologiselle toiminnalleen otetaan todesta. Tässä tutkielmassa pohditaankin, miten kuluttajaa ja kulutusta voisi ymmärtää paremmin sekä miten nykyinen jäte- ja kuluttajaneuvonta vaikuttaa kuluttajiin.

Kulutuksen kääntöpuoleen eli jätteisiin ja jätteiden lajitteluun puolestaan tutustuin työharjoittelussa ja sitä seuranneen työsuhteen aikana Chydenius-Instituutissa⁴ Kokkolassa. Pohtiessani ensin jätteiden lajittelua kotitalouksissa (Lamberg 2003) minulla oli aikaa ja mahdollisuus tutustua perinteiseen jätehuoltoon ja sen keskeisiin ongelmiin eli toisaalta teknisiin haasteisiin hyödyntää ja käsitellä kotitalouksien jätteitä ja toisaalta epävarmuuteen saada kotitaloudet lajittelemaan kunnolla jätteensä, jotta niiden hyödyntäminen olisi helpompaa. Jätteiden lajittelu tuntui kuitenkin ympäristöpoliittisena ongelmana lattealta. Jätteiden käsittely ja lajittelu ovat toisaalta vain oireen hoitamista eli pyrkimystä käsitellä jo syntynyt jäte mahdollisimman vähin haitoin. Jätteiden synnyn vähentäminen ja ehkäisy sen sijaan ovat jääneet vähemmälle huomiolle yleensäkin jätehuollossa.

Jätteet eivät ole graduaiheena kovinkaan trendikäs tutkimuskohde nuorelle naiselle. Kukapa haluaisi antaa ymmärtää olevansa kiinnostunut toisten roskapussien sisällöstä? Jätteiden synnyn vähentämisen näkökulma kuitenkin siirsi huomion jätteiden käsittelyn teknisistä ongelmista sellaisiin kysymyksiin kuin, mikä on jätettä, milloin tavarasta tulee jätettä ja miten jäte voi taas muuttua käyttökelpoiseksi tuotteeksi. Jätelain mukainen määritelmä

jätteestä paljastui hyvin jäykäksi tällaisille kysymyksille. Samoin jätteiden synnyn vähentämisen ajatus näyttää sopivan huonosti vallalla olevaan jätteen määritelmään (Pongrácz 2002, 72-73) eikä jätteiden synnyn vähentämisen ja ehkäisyn käsitteitä juurikaan eroteta toisistaan. Lisäksi jätteiden synnyn ehkäisyn näkökulma vei aiheen lähemmäksi kulutustapahtumaa kuin kaatopaikkaa.

Tutkimuksen yhteiskunnallinen merkitys liittyy sekä valtakunnalliseen jätepolitiikkaan, yhdennettyyn tuotepolitiikkaan ja kestäväan kulutuspolitiikkaan. Jätepolitiikan ensisijaisena tavoitteena on pyrkiä vähentämään ja ehkäisemään jätteiden syntyä. Tämä tavoite on kuitenkin jäänyt jätehierarkian muiden tavoitteiden alle ja on ristiriidassa muiden jätehuollon toimenpiteiden, kuten jätteenpolton kanssa. Tutkimusaihe on ajankohtainen myös sen vuoksi, että keväällä 2005 on alettu valmistelemaan uutta valtakunnallista jättesuunnitelmaa vuodelle 2015. Yhdennetty tuotepolitiikka pyrkii jätepolitiikan tavoin vähentämään materiaalien käyttöä nykyisestään muun muassa siten, että kuluttajat saataisiin tekemään ympäristöystävällisiä valintoja ja hyväksymään ympäristöystävälliset tuotteet (EC 2001).

1.2 Tutkimusongelma ja tutkielman rakenne

Tutkielma koostuu oikeastaan useammasta pienestä ja vähän suuremmastakin tutkimusongelmasta ja -kysymyksestä. Yhden askeleen ottaminen on aina johtanut toiseen. Sopivan ja hedelmällisen lähestymistavan löytäminen kuluttajien tutkimiseen on ollut ensimmäinen ja pitkäkestoisempi haaste. Toiseksi, tutkimusaiheen eli jätteiden synnyn vähentämisen keskeinen käsitteistö osoittautui kaikkea muuta kuin itsestään selväksi ja valmiiksi kirjoitetuksi. Kolmannen tutkimusongelman muodostavat aineistolle esitetyt varsinaiset tutkimuskysymykset. Viimeisenä haasteena on pohtia, mitä annettavaa tällä tutkielmalla on sekä kuluttaja- ja jätetutkimukselle että -politiikoille ja mitä tulevaisuudessa mahdollisesti tapahtuu tai tulisi tapahtua.

Tutkielma ei kuitenkaan etene edellä mainitussa järjestyksessä, vaan loogisuuden vuoksi käsittelen ensin jäteteeman (luku 2). Ensin esittelen lyhyesti jätehuollon viimeaikaisen kehityksen ja jätteiden synnyn ehkäisyn ja vähentämisen tavoitteiden synnyn taustoja.

---

⁴ Nykyään Chydenius-Instituutti - Kokkolan yliopistokeskus

Näiden tavoitteiden saavuttamisessa on ilmennyt ongelmia, joille pyrin löytämään selitystä jätehuollon instituutioista ja teoriasta. Jätehuollon käytäntöjen saaminen kestäväälle tasolle edellyttää, että sen teoria saadaan ensin kuntoon. Ensinnä on olennaista pohtia, minkälaisia jätteen määritelmiä on esitetty ja minkälaisiin toimenpiteisiin eri määritelmät johtavat. Tämän jälkeen edessä on jätteiden vähentämisen termin ja sen käytäntöjen selventäminen. Usein näkee käytettävän rinnakkain ehkäisyn ja vähentämisen termejä, mutta oletettavasti ne eivät tarkoita samaa eikä niitä ole syytä käyttää toistensa synonyymeinä. Tämän jälkeen tarkastelen kotitalouksien keinoja vähentää jätteiden syntyä ja lopuksi pohdin lyhyesti vähentävätkö jätteiden synnyn keinot jätteiden määrää vai lisääkö vähentäminen jätettä toisaalla.

Tutkielman lähtökohtana on ollut halu ja tarve ymmärtää vihreää kulutusta paremmin tai vähintäänkin erilailla kuin perinteinen kuluttajatutkimus on ymmärtänyt. Tämän vuoksi minun on täytynyt muodostaa jonkinlainen näkemys siitä, mikä perinteisissä malleissa on vikana ja mikä voisi olla paremmin. Vaihtoehtoisesti olen lähestynyt vihreää kulutusta konstruktivismiin näkökulmasta ja tarkemmin Alfred Schütz (1945, 1953) arkitiedon käsitteen kautta. Konstruktivismissa ollaan kiinnostuneita siitä, miten todellisuus rakentuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja arkitieto kohdistaa huomion tavallisiin ihmisiin ja heidän elämäänsä. Lisäksi sivuan tällä hetkellä ympäristöpolitiikassa ajankohtaisena olevia asiantuntijuuden ja oikeudenmukaisuuden teemoja sekä yritän määritellä, mitä tavat ja tavanmukainen toiminta voisivat tarkoittaa ja miten niitä on ympäristötieteissä lähestytty. (Luku 3).

Tutkielman empiirisessä osuudessa pyrin selvittämään ensinnäkin, **mitä kuluttajat pitävät oikeina toiminnan tapoina jätteiden synnyn vähentämisessä? Mitä he pitävät itsestään selvänä ja minkälaiset seikat aiheuttavat ristiriitaisuuksia? Mitä jätteiden synnyn vähentämisen ohjeita kuluttajat noudattavat ja mitä jättävät noudattamatta?** Kuluttajien ajattelu- ja toimintatapojen ymmärtämisen kannalta on myös tärkeää selvittää, **miten oikeana pidetyt toiminnan tavat ovat syntyneet. Miten kuluttajat perustelevat valintojaan tehdä tai jättää tekemättä vihreitä valintoja? Minkälaiset seikat ovat kuluttajille tärkeitä tuotteisiin ja niiden käyttöön liittyvissä valinnoissa?** Tutkimuskysymyksiin vastaan luvuissa 5 ja 6. Näitä edeltävässä luvussa 4 kuvaan tutkimusaineiston keräämisen ja analysoinnin menetelmät.

Tutkielman viimeisessä luvussa teen yhteenvedon tutkielmassa esiin tulleista kysymyksistä ja ongelmista. Aloitan käymällä läpi havaintojani nykyisestä jätepolitiikasta ja sen tulevaisuuden haasteista. Aineistossa esiin tulleet kuluttajien huomioidut jätteiden synnyn vähentämisestä kuuluvat myös tähän lukuun. Toiseksi otan kantaa kestävän kuluttaja- ja tuotepolitiikan lähtökohtiin kuluttajien näkökulmasta ja esitän, miten tämän tutkielman esimerkit sopivat siihen. Päätän yhteenvedon arvioimalla tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia ja tutkielman onnistumista niistä käsin. Lisäksi hahmottelen uusia tutkimuskysymyksiä.

2 Mistä jätteissä on kyse?

2.1 Jätehuollon kehitys kaatopaikkasijoittamisesta jätteiden synnyn ehkäisyyn

Suomalainen jätehuolto on kehittynyt nopeasti edellisten vuosikymmenten aikana⁵. Kaatopaikkasijoittaminen on ollut yleisin jätteiden käsittelymenetelmä aina 1990-luvulle asti suurimmassa osassa Suomea. Vuonna 1993 voimaan tulleen jätelain jälkeen jätehuollossa ovat kuitenkin korostuneet myös käytännön tasolla jätteitä ehkäisevät ja vähentävät toimenpiteet. Kaatopaikkasijoittamisen sijaan on pyritty hyödyntämään jätteitä materiaana ja energiana. Jätteiden poltto, biokaasutus, mädättäminen ja aumakompostointi ovat olleet uuden jätehuollon keinoja perinteisen lasin, paperin ja metallin kierrätyksen ohella. Vaikka muutokset ovat olleet merkittäviä, ne eivät ole kuitenkaan olleet riittäviä jätteiden synnyn ehkäisyyn ja vähentämisen näkökulmista. Saavutetut ympäristöhyödyt kostautuvat helposti esimerkiksi kasvavan kulutuksen myötä. Toisaalta on jäänyt jokseenkin epäselväksi, mitä ehkäisyllä ja vähentämisellä oikeastaan tarkoitetaan. Jätelain muutoksen jälkeen käytännössä painopiste on ollut kaatopaikoille joutuvan jätteen määrän vähentämisessä ja jätteiden laadun parantamisessa. Sen sijaan syntyvän jätteen määrän ehkäisyyn ja vähentämisen tavoite on jäänyt sivuun.

Jätehuollon nopeat muutokset ovat seurausta monesta seikasta. Ympäristöherätys ja ympäristötietoisuuden nousu 1970-luvulla (Haila 2001, 21-46) on varmasti vaikuttanut

---

⁵ Jätehuollon historiasta ja kehityksestä Suomessa ovat kirjoittaneet muun muassa Nygård (2004), Nousiainen (1999) ja Turpeinen (1995).

siihen, että vuonna 1979 säädettiin jätteille oma laki, jätehuoltolaki, jossa otettiin myös ympäristönsuojelukysymykset huomioon. Tätä ennen jätehuoltoa säädeltiin terveydenhoitolainsäädännöllä, jossa korostuivat lähinnä ympäristöhygieeniset ja terveydenhoidolliset seikat. (Nygård 2001, 22.) Tähän asti jätteistä syntyvät haitat kohdistuivatkin pääosin hygieniaan ja terveyteen (Nousiainen 1999; Turpeinen 1995, 261). EU-jäsenyys sekä kotimaiset kehittämispaineet puolestaan saivat aikaan jätehuoltolain uudistamisen ja korvaamisen jätelailla vuonna 1993. Uudessa jätelaissa korostettiin jätteiden synnyn ehkäisyä perinteisten jätehuollon toimenpiteiden ohella. Uudistetun jätelain ensisijaiseksi tavoitteeksi asetettiin jätteiden synnyn vähentäminen ja ehkäiseminen ja vasta tämän jälkeen tulevat tavoitteet hyödyntää jätteet materiaana ja energiana sekä kaatopaikkasijoittaminen. (Kautto, Melanen, Saarikoski, Ilomäki & Ylikauppila 2000, 18.)

Jätealan kehittymistä ja erityisesti sen sääntelyn runsautta voidaan kutsua termillä normitulva (Kautto ym. 2000, 18). Kautto kumppaneineen (emt. liite 1a) on listannut 29 säädöstä, jotka on asetettu ennen kevättä 1999 ja jotka ovat keskeisiä jätteitä koskevan sääntelyn kannalta. Tämän jälkeen on säädetty vielä muun muassa jätteiden polttamisesta, romuajoneuvoista, sähkö- ja elektroniikkalaiteromusta sekä useita säädöksiä vaarallisten aineiden käytöstä tuotteissa. Suurimmat jätehuollon muutokset ovatkin tapahtuneet jätteiden käsittelyssä ja sen ympäristöhaittojen vähentämissä. Ensisijaisesti muutospaineet kuitenkin koskisivat jätteiden synnyn ennalta ehkäisyä ja vähentämistä. Jo tehdyt toimenpiteet ja saavutetut vähennykset voidaan laskea jätteiden synnyn vähentämiseksi näkökulmasta riippuen, mutta toisaalta on myös esitetty kriittisempiäkin näkemyksiä siitä, mitä jätteiden synnyn vähentämisen ja ehkäisyn tulisi olla.

Valtakunnallinen jättesuunnitelma ohjaa jätehuollon kehitystä ja asettaa sille tavoitteita, mutta se ei ole oikeudellisesti sitova. Suunnitelmassa on asetettu tavoitteita jätteiden synnyn vähentämiselle sekä jätteiden hyödyntämiselle. Kokonaisjättemäärän (ilman kaivostoiminnan jätteitä ja lantaa) osalta pyritään vähentämään jätteiden kasvua niin, että jätteitä syntyy vuonna 2005 ainakin 15 prosenttia vähemmän kuin kasvuennusteiden mukaan voisi odottaa (Vähemmän...). Vähentämistavoitteen sitominen oletettuun taloudelliseen kasvuun tarkoittaa sitä, että absoluuttinen jättemäärä saa edelleen kasvaa. Suomen luonnonsuojeluliiton laskelmien mukaan jätteen määrä kasvaisi 70 prosenttia vuodesta 1992 vuoteen 2005. Suomen luonnonsuojeluliitto kritisoi internetsivuillaan valtakunnallista jättesuunnitelmaa muun muassa siitä, että sen tavoitteet voidaan saavuttaa ilman toimenpiteitä ja ettei jätteen

synnyn ja taloudellisen kasvun yhteys ole niin suora kuin on oletettu. (Suomen luonnonsuojeluliitto.)

Valtakunnallinen jätesuunnitelma tarkastettiin alkuperäisten suunnitelmien mukaan vuonna 2001 (Tarkistettu valtakunnallinen...). Jätesuunnitelman tarkistuksen perusteluissa todetaan, että syntyvien jätteiden määrä kasvaa nopeasti ja kasvun arvioidaan jatkuvan, vaikka jätteiden synnyn ehkäisylle vuodelle 2005 asetetut pääosin talouden kasvuun suhteutetut vähentämistavoitteet saavutettaisiin. Lisäksi muistiossa tarkennetaan, että vähentämistavoitteissa on siten kyse enemmänkin jätemäärän kasvun hillitsemisestä kuin absoluuttisesta vähentämisestä. Itse tarkistetussa jätesuunnitelmassa ja muistiossa myönnetään, että vähentämistavoitteiden asettaminen on vaikeaa, koska syntyvien jätemäärien sekä talouskasvun ja sen laadun välisiä yhteyksiä ei tiedetä (Vehkalahti 2002, 3; Tarkistettu valtakunnallinen...). Jätelainsäädännön toteutuksen perusteella voisi olettaa, ettei jätteiden synnyn ehkäisyä ja vähentämistä ole otettu vakavasti tai sitten ei oikein tiedetä, mitä ne voisivat käytännössä pitää sisällään. Kautto ym. (2000) ovat tarkastelleet jätepoliittisten ohjauskeinojen vaikuttavuutta ja tulokset eivät ole jätteiden synnyn vähentämisen näkökulmasta hyviä. Oikeastaan missään nykyisistä ohjauskeinoista ei ole joko huomioitu jätteiden vähentämisen näkökulmaa tai sitten tavoitteet eivät ole toteutuneet:

- *Jätelupien lupaehdoissa jätteiden synnyn ehkäisyn tavoite ei ole toteutunut. Keskeisenä ongelmana nähdään lupaprosessin vaativuus ja viranomaisen resurssien sekä tiedon puute.*
- *Tuottajavastuu järjestelmä ei ole pystynyt vähentämään jätteiden syntymistä, koska esimerkiksi pakkausjätteen vähentäminen ei ole yksin yritykselle kannattavaa, vaan hyödyt jakautuvat koko tuottajayhteisölle.*
- *Jätelain 5.1 §:n kolmannen kohdan nojalla voisi valtioneuvosto esimerkiksi rajoittaa tai kieltää sellaisen tuotteen valmistuksen tai maahantuonnin, josta syntyy merkittävää haittaa terveydelle, ympäristölle tai jätehuollon järjestämiselle. Tuotteiden valmistusta ja käyttöä on kuitenkin mahdotonta Suomessa rajoittaa ilman koko EU:n alueen yhteistoimintaa.*
- *(Yritysten) selvilläolo- ja kirjanpitovelvollisuutta ei ole laitettu toimeen missään kunnassa, koska valtakunnallinen ohjeistus puuttuu. Selvilläolovelvollisuus voisi lisätä jätteiden synnyn vähentämistä kiinnittämällä huomion jäte- ja materiaalivirtoihin sekä niiden supistamisen mahdollisuuksiin.*

- *Jätevero ei ole nykyisellään vaikuttanut kokonaisjättemäärään vaan lähinnä jätteiden kierrätykseen ja muuhun hyödyntämiseen. Veron tulisi olla nykyistä korkeampi, jotta sillä olisi jätteen syntyä ehkäisevä vaikutus yrityksissä tai kotitalouksissa.*
- *Kunnan jätemaksuilla ei ole vaikutusta kokonaisjättemäärään. Joidenkin kuntien jätemaksut eivät edes kata lain vaatimaa minimitasoa, jolla katettaisiin jätehuollosta aiheutuneita kustannuksia.*
- *Ympäristönsuojeluun annetuilla avustuksilla on tuettu lähinnä jätteiden käsittelyä ja kierrätystä, mutta ei jätteiden vähentämistä.*
- *Jäteneuvonnassa olisi siirryttävä niin kotitalouksien kuin yritysten taholla kierrätysneuvonnasta jätteiden synnyn ehkäisyyn. Tämä asettaa haasteita etenkin kunnallisille jätehuoltoyhtiöille, joilla on parhaat edellytykset neuvonnan lisäämiseksi ja neuvojen kouluttamiseksi jätteiden välttämiseen liittyvissä kysymyksissä. (Kautto ym. 2000, 75-92.)*

Jätteiden synnyn ehkäisyn ja vähentämisen tavoitteet eivät ole toteutuneet niin hyvin kuin olisi voinut toivoa. Jätteiden synty on kuitenkin yksi keskeisimmistä ympäristöongelmien aiheuttajista. Oikeastaanhan jätteeksi voidaan luokitella elinkaariajattelun mukaisesti kaikki tuotteen eri vaiheissa syntyvät päästöt ja ympäristöhaitat aina raaka-aineiden ottamisesta, tuotteen valmistuksesta, jakelusta ja käytöstä kierrätykseen ja jätteiden käsittelyyn. Perinteinen jätehuolto on kuitenkin keskittynyt vain kahteen viimeiseen, kun taas elinkaariajattelu on kohtalaisen uutta ja perinteiselle jätehuollolle vierasta. Ehkä tässä on keskeinen syy, miksi jätteiden synnyn ehkäisyn ja vähentämisen tavoitteita ei saavuteta ja niiden ymmärtämisestäkin ollaan eri mieltä. Lisäksi jätehuollon keskeinen käsitteistö ei ole pysynyt muuttuvien tavoitteiden perässä. Yritän seuraavissa luvuissa hahmottaa, mikä jätehuollossa estää sen ensisijaisten tavoitteiden toteutumista.

2.2 Kestävän jätehuollon ongelmia

Jätehuollon organisointiin ja teoriaan liittyy piirteitä, jotka ovat hidastaneet ja hidastavat edelleen muutosta kestävämpään suuntaan. Keskeisin jätehuollon tehtävä on ollut pitkään käsitellä jätteet niistä aiheutuvine haittoineen mahdollisimman haitattomasti. Ihmisten terveyteen ja ympäristön viihtyvyyteen liittyvät seikat ovat olleet pitkään jätehuollon

keskeisimpiä ongelmia. Jätehuolto on rakentunut tämän ongelman varaan käsittelemään, keräämään, kuljettamaan ja hyödyntämään jätteitä. Jätehuollon ympärille on kehittynyt taloudelliseen voittoon pyrkivä liiketoiminnan alue, joka perustuu ajatukselle, että jätteitä syntyy. Jätteiden lisäksi on kyse myös joidenkin ihmisten elinkeinosta ja työpaikoista.

Perinteinen jätehuolto on siten yksi este jätteiden vähentämiselle, koska vähenevä jäteraaka-aine tarkoittaa pienempiä tuloja niitä hyödyntäville yrityksille. Päätös rakentaa esimerkiksi jätteenpolttolaitos voidaan tulkita myös päätökseksi työntää jätteiden vähentämisen tavoite sivuun, sillä se sitoo Hukkisen (1994, 726) mukaan jätepoliittista päätöksentekoa ainakin pariaksi vuosikymmeneksi. Jos polttolaitos päätetään rakentaa, päätöksen taustalla on oltava takuu jäteraaka-aineen saatavuudesta. Jätteiden vähentämisen tavoite puolestaan vähentää raaka-ainetta jätteen hyödyntäjiltä ja käsittelijöiltä. (Hukkinen 1994, 726.) Jotain Suomen tämän hetken jätepoliittisista linjauksista kertoo se, että Suomeen on tällä hetkellä suunnitteilla 17 jätteenpolttolaitoshanketta. Muun muassa Vaasan, Kokkolan, Porin, Jyväskylän ja Turun ympäristövaikutusten arviointi menettelyt ovat jo päättyneet. (Välimäki 2005.)

Hukkisen (1999, 107) mukaan koko suomalaisen jätehuollon hallinnollinen rakenne ja sitä tukevat instituutiot estävät kestävästä jätepolitiikan kehittymisestä. Hän kuvaa ilmiötä termillä ympäristökorporatismi, joka systemaattisesti integroi konfliktissa olevat ympäristöpoliittiset intressit siten, ettei niiden avoin sovittelu ole mahdollista. Hallinnollisella tasolla tämä tarkoittaa sitä, että samat tahot toteuttavat ja valvovat jätehuoltoa. Teknologisella tasolla puolestaan taloudelliset ja poliittiset konfliktit peitetään käsittelemällä jätehuoltoa harmonisena insinööritoimintojen virtana. Taloudellisella tasolla varmistetaan, että kaikki ympäristöongelmat käsitellään lyhyen tähtäimen mikrotaloudellisina kysymyksinä. Poliittisella tasolla ympäristökorporatismia dominoi poliitikot, jotka tulkitsevat kansan haluavan lyhyen tähtäimen taloudellista kasvua. Jätehuollon päätökset tehdään siten lyhyen tähtäimen taloudellisten hyötyjen perusteella, vaikkakin asiantuntijat ja päätöksentekijät havaitsevat ristiriidat pitkän tähtäimen ympäristöhyötyjen välillä.

Jätehuollon instituutioiden lisäksi ongelmien syitä voi etsiä myös jätehuollon teoriasta. Jätealan tutkimusta ja teoriaa on toisinaan moitittu riittämättömäksi ja kehittymättömäksi. Moitteet eivät ole turhia, sillä puutteellinen tietopohja on vaikeuttanut esimerkiksi valtakunnallisen jättesuunnitelman tavoitteiden asettamista. Tarkistetussa valtakunnallisessa

jättesuunnitelmassa ehdotetaankin lisätutkimusta ja alan tutkijakoulun perustamista (Tarkistettu valtakunnallinen..., 6-8). Lisäksi ongelmia ilmenee myös jätehuollon teorian puolella. Jätehuollon keskeiset käsitteet eivätkä myöskään käytännön toimenpiteet ole pysyneet jätehuollon ensisijaisten tavoitteiden perässä. Jätehuolto on siirtynyt tavoitteissaan ennemminkin tuotteen koko elinkaaren kestäväan materiavirran tarkasteluun loppukäsittelyn sijasta, mutta kuten todettu tämä ei ole vielä käytännössä näkynyt.

Eva Pongrácz (2002) on analysoinut Suomen jätelakia ja sen tavoitehierarkiaa väitöskirjassaan. Tutkimuksen mukaan jätelain mukainen jätteen määritelmä ei ole riittävä kestäväan jätehuollon perustaksi, koska se ei tue jätteiden synnyn ehkäisyn ja vähentämisen tavoitteita. Pongrácz hahmottelee väitöskirjassaan uutta jätehuollon teoriaa, joka tarkastelee jätehuoltoa ennemminkin elinkaarinäkökulmasta kuin lopputuotteen käsittelijänä. Pongráczin analyysin perusteella kestäväan jätehuollon ongelmat piilevät sen käsitteiden määrittelyssä. Keskeisten käsitteiden määrittelemine ei ole millään alalla samantekevää tai harmitonta puuhaa, koska käsitteet rajaavat puheen aiheen (Kakkuri-Knuutila 1999, 328) ja tavan jolla puheen aihetta tullaan käsittelemään (Pongrácz 2002, 101).

Tutun käsitteen määrittelemine uudella tavalla avaa kokonaan uudenlaisen näkökulman asiaan. Esimerkiksi Chappells, Selby ja Shove (2001) ovat avanneet veden määritelmää. Tavallisimmin vesi on nähty luonnonvarana ja se on kuvattu kemiallisin merkein (H_2O). Nämä määritelmät ovat sisältäneet omat ennakko-olettamuksensa esimerkiksi, että vesi on puhdasta ja puhtaasti fysikaalinen aine, että vesi on staattinen ”resurssi” ja että sosiaaliset käytännöt tai suhteet eivät ole merkittäviä vesiongelmien ymmärtämiseksi. Chappells kumppaneineen (2001, 161-167) kuitenkin löytävät vedelle useita muita määritelmiä, joiden jälkeen veden kulutusta ei ole enää mielekästä tarkastella yksilön elämäntavan tai valintojen kautta tai olettaa, että kuluttajien ympäristöhuoli toisi muutoksen kestävämpään kulutukseen. Ennemminkin veden kulutusta muokkaavat yhteiset käytännöt ja sosiotekniset mahdollisuudet. Jätteen käsite on myös oiva esimerkki siitä, miten määritelmä rajaa puheen aihetta ja toimintatapoja, kuten tulette huomaamaan.

2.3 Jätettä – mitä, kenelle ja milloin?

Yleisin tapa määritellä jäte lienee mukailla Suomen jätelakia. Jätelaki puolestaan perustuu OECD:n suosituksiin ja EU:n lainsäädäntöön. Jätelaissa (3§)

”jätteellä tarkoitetaan ainetta tai esinettä, jonka sen haltija on poistanut tai aikoo poistaa käytöstä taikka on velvollinen poistamaan käytöstä”.

Merkittävä osa jätelaista keskittyykin kertomaan, mitä jätteille on tehtävä ja kuka tekemisestä on vastuussa. Jäteasetus pyrkii selventämään jätteiksi laskettavia asioita edelleen 16-kohtaisella luettelolla. Osa liitteen määritelmistä on hyvin täsmällisiä, kuten ”tuotteet, joiden käyttöaika on kulunut umpeen”, ”käyttökelvottomat osat, kuten käytetyt paristot ja katalyytit”. Luetteloon mahtuu runsaasti myös hyvin yleisiä määritelmiä, kuten ”tuotannon ja kulutuksen jäännöstuotteet, joita ei ole jäljempänä muutoin yksilöity” ja ”muutkin materiaalit, aineet tai tuotteet...”. Jätelain mukaan jätettä ovat kaikki sellaiset tuotteet, jotka poistetaan käytöstä.

Jätelain määritelmää jätteen käsitteestä voidaan kritisoida vähintäänkin tieteellisestä epätasällisyydestä sillä käytöstä poistettu aine tai esine ei ole välttämättä jätettä muuta kuin omistajalleen (Pongrácz 2002, 69). Lisäksi jätelain mukainen määritelmä on ristiriitainen kestävän kehityksen kannalta ainakin kahdesta syystä. Ensinnäkin, jätelaki ei ota huomioon, että toisen jäte voi olla toisen raaka-ainetta. Tästä seuraa ongelmia, sillä jätteeksi luokiteltavan aineen kuljettaminen, myyminen ja uudelleenkäyttö on rajoitettua Suomen ja Euroopan Unionin lainsäädännössä. Osa jätteiksi luokiteltavista aineista (esimerkiksi teollisuuden toiminnassa syntyneet sivutuotteet) voi kuitenkin olla yhtä puhtaita kuin vastaavat neitseelliset tuotteet. Laista on siten tulkittavissa, että kierrätettävä aine nähdään ennemminkin potentiaalisena saasteena kuin raaka-aineena. Toiseksi, jätteiden synnyn ehkäisyn kannalta hankalaa on, että vallalla oleva määritelmä ottaa itsestään selvänä sen, että jätteitä syntyy (emt., 72-73.)

Thompson (1979, 1-12) on tarkastellut kysymystä, mikä on jätettä kolmiosaisen kategorian avulla. Hän erottaa kestävät objektit ei-kestävistä sen perusteella, että kestävien objektien arvo kasvaa eikä niiden eliniälle ole nähtävissä rajaa, kun taas ei-kestävien objektien arvo vähenee kaiken aikaa ja niillä on rajattu elinikä. Lisäksi on olemassa jäte-kategoria, jonka

objektien arvo on nolla. Objektit liikkuvat näissä kategorioissa ajasta ja paikasta riippuen. Jokin objekti on jo saatettu määritellä jätteeksi, kunnes se taas nousee arvoltaan esimerkiksi antiikkiharrastajien keräilyharvinaisuudeksi. Thompsonin mukaan se mikä on milloinkin jätettä, on sosiaalisesti määritelty. Objektien arvo siis vaihtelee, mutta miten tämän voisi ottaa huomioon jätepolitiikassa?

Pongrácz (2002, 77) on lähtenyt pohtimaan uudenlaista jätteen määritelmää. Hän ehdottaa, että tulisi pohtia miten jätteestä tuli jätettä sen sijaan, että pohdittaisiin, mitä jätteelle tulee tehdä. Susan Strasser on teoksessaan *Waste and Want* (1999) vastannut Pongráczin kysymykseen sosiaalishistoriasta käsin. Hän kuvaa, miten kierrätykseen ja uusiokäyttöön perustuvasta yhteiskunnasta on tullut kertakäyttöyhteiskunta. Ennen 1860-luvulta alkanutta teollistumista Strasserin esimerkin amerikkalainen yhteiskunta kierrätti lähes kaiken materiaalin niin tehokkaasti, että varsinaista kaatopaikalle vietävää jätettä syntyi hyvin vähän. Ihmisillä oli taito, tarve ja halu korjata vanhaa ja rikkiäistä ja toisaalta luoda kokonaan uutta vanhoista materiaaleista. Toisaalta myös tuon ajan teollisuus perustui osin kotitalouksista kerättävien materiaalien kierrätykseen.

Toisen maailmansodan jälkeen suhde tavaroiden ostamiseen, käyttämiseen ja poisheittämiseen muuttui olennaisesti. Ostamisesta ja kertakäytöstä tuli positiivisia asioita. Tuotteita markkinoitiin helpon käytettävyyden, siisteyden ja poisheitettävyyden avulla. Ajatuksena oli helpottaa kotitöitä ja vähentää niihin käytettävää aikaa. Alan lehdet markkinoivat uusia tuotteita ja opastivat kuluttajia uuteen kulutuskulttuuriin (muun muassa käyttämään paperiliinoja). Samalla tapahtui myös muutos tuotteiden valmistusmateriaaleissa (etenkin muovi), mikä ohjasi kuluttajia enemminkin ostamaan tuotteita kuin tekemään niitä itse ja heittämään pois ennemmin kuin korjaamaan. Kukaan ei tee muovia kotona, harva ymmärtää miten sitä valmistetaan ja siten muovituotteita on mahdotonta korjata. (Strasser 1999, 266-271.)

Jätelain sekä Thompsonin ja Strasserin pohdintojen jälkeen näyttää siltä, että jätteinä voidaan pitää hyvin monenlaisia asioita ja esineitä ajasta, paikasta ja henkilöstä riippuen. Tärkeää on huomata myös, että kulttuurilla ja yhteiskunnalla on suuri merkitys sille, mitä milloinkin pidetään jätteenä ja miten jätteitä käsitellään. Pongráczin (2002, 76-77) mukaan uuden jätteen käsitteen tulisikin mahdollistaa ajatus, että jäte on vahvasti kontekstisidonnainen

käsite. Se, mikä on kenellekin jätettä, riippuu henkilöstä, ajasta ja paikasta. Hänen analyysissään jätteitä on olemassa neljää eri tyyppiä:

1. *Ei halutut objektit, joiden syntyä ei ole suunniteltu tai pystytty välttämään ja joilla ei ole tarkoitusta. (Esimerkiksi teollisuuden sivutuotteet, päästöt, prosessijätteet)*
2. *Objektit, joille on annettu tietty tarkoitus ja jotka muuttuvat tämän tarkoituksen täytettyään tarkoituksettomiksi. (Esimerkiksi kertakäyttötuotteet.)*
3. *Objektit, joilla on hyvin suunniteltu tarkoitus, mutta ne eivät toimi tarkoituksessaan. (Esimerkiksi vanhat huonekalut, hylätyt kodin laitteet, ei-ladattavat patterit.)*
4. *Hyvin suunnitellut tuotteet, jotka toimivat tarkoituksessaan, mutta tuotteiden käyttäjät epäonnistuvat niiden käytössä. (Esimerkiksi pilatut tuotteet, tuotteet joiden annostelu epäonnistuu tai ne eivät saavuta kohdettaan, tuotteet, joita ei enää haluta omistaa.)*
(Pongrácz 2002, 82.)

Näiden neljän jätetyypin pohjalta Pongrácz ehdottaa uudeksi jätteen määritelmäksi seuraavaa:

”Jäte on ihmisen luoma asia, jolla ei ole tarkoitusta tai joka ei kykene täyttämään tarkoitustaan.” (emt., 82)

Tämä määritelmä mahdollistaa ajatuksen, että jonkin asian jätteenä oleminen on tilapäinen olotila ja jäte voi jälleen muuttua käyttökelpoiseksi tuotteeksi tai materiaaliksi. Oikeastaan määritelmä kutsuu toimintaan löytämään jätteelle uuden tarkoituksen, kun jätelain määritelmä pitää itsestään selvänä, että jätteeksi luokiteltua asiaa enää käytetä. Jos koko jätehuolto rakennetaan uudelleen tämän määritelmän ympärille, se näyttää täysin erilaiselta. Tällöin jätehuollon keskeinen tehtävä ei ole enää käsitellä esineitä tai asioita, joita poistetaan käytöstä, vaan muuttaa jätettä ei-jätteeksi joko etsimällä jätteelle uuden omistajan tai antamalla jätteelle uuden tarkoituksen. (Pongrácz 2002, 83, 103.)

2.4 Vähennetäänkö vai ehkäistäänkö jätteiden syntyä?

Jos itse jätteen määritelmä on epäselvä, niin myös jätteiden synnyn vähentämisen (JSV) ja jätteiden synnyn ehkäisyn (JSE) termejä näkee usein käytettävän rinnakkain tarkoittamassa samaa. Termien sisältöjä ei juuri missään määritellä tarkemmin eikä niitä myöskään eroteta toisistaan. Esimerkiksi jätelaki ei määrittele vähentämistä ja ehkäisyä erikseen, YTV:n jätteiden synnyn ehkäisyn strategia (YTV:n... 2001, 1; YTV:n... 2002) lähtee siitä, että jätteiden synnyn ehkäisy on vähentämistä ja samoin jätteiden synnyn ehkäisyn tuorein raportti (Salmenperä 2004, 8) määrittelee ehkäisyn vähentämiseksi:

”Tässä oppaassa jätteiden synnyn ehkäisyllä tarkoitetaan ennakoivia toimia, jotka johtavat syntyvän jätteen määrän tai haitallisuuden vähenemiseen.”

Myös Pongrácz on huomannut, ettei jätteiden synnyn ehkäisyä ole määritelty kunnolla missään. Esimerkiksi TEKESin raportissa jätteiden vähentämisen projektit sisältävät aiheita kotitalouksien kompostoinnista ja lajittelun parantamisesta materiaalin kierrättämiseen sekä pakkausjätteen vähentämiseen (TEKES 2001 tässä Pongraczin 2002, 29 mukaan). Vähentämisen ja ehkäisyn eroja voi tarkastella pohtimalla kuinka paljon jätettä ajatellaan syntyvän näiden tavoitteiden jälkeen. Vähentämisen tavoitteena yleensä on vähentää jotakin, esimerkiksi jätteen määrää tai haitallisuutta, ehkäisyllä puolestaan pyritään siihen, ettei jotain tapahtuisi tai syntyisi ollenkaan. Ehkäisy ei kuitenkaan välttämättä ole täysin absoluuttista tai 100 prosenttista, kuten esimerkiksi jonkin asian estäminen on, mutta lähellä sitä.

JSV:n esimerkki voisi olla keksipakkauksen muuttaminen vähäjätteisemmäksi poistamalla siitä suojamuovi sekä muovinen kotelo, joka pitää keksit ojennuksessa. Tällöin jäljelle jäisi ainoastaan pahvipakkaus. Joissain tapauksissa pakkausmateriaalien vähentäminen on laskettu myös JSE:ksi (esim. OECD 2000, 38-39). Ehkäistäänhän tällöin esimerkkinä keksipakkauksen muovikotelon synty, kun se poistetaan. Itse keksipakkaus jää kuitenkin toimittamaan entistä virkaansa eikä sen suhteen ole tapahtunut muuta kuin jätteiden synnyn vähenemistä. Itse näkisin JSE:n sellaisina toimenpiteinä, jotka ehkäisevät jätteiden syntyä kokonaisuudessaan. Tällainen mahdollisuus on, kun materiaalisia tuotteita korvataan aineettomilla tuotteilla ja palveluilla (amaterialisaatio). Esimerkiksi kirjan voi lukea paperisen kirjan sijasta sähköisenä internetistä omalle tietokoneelle ladattuna. Toisaalta

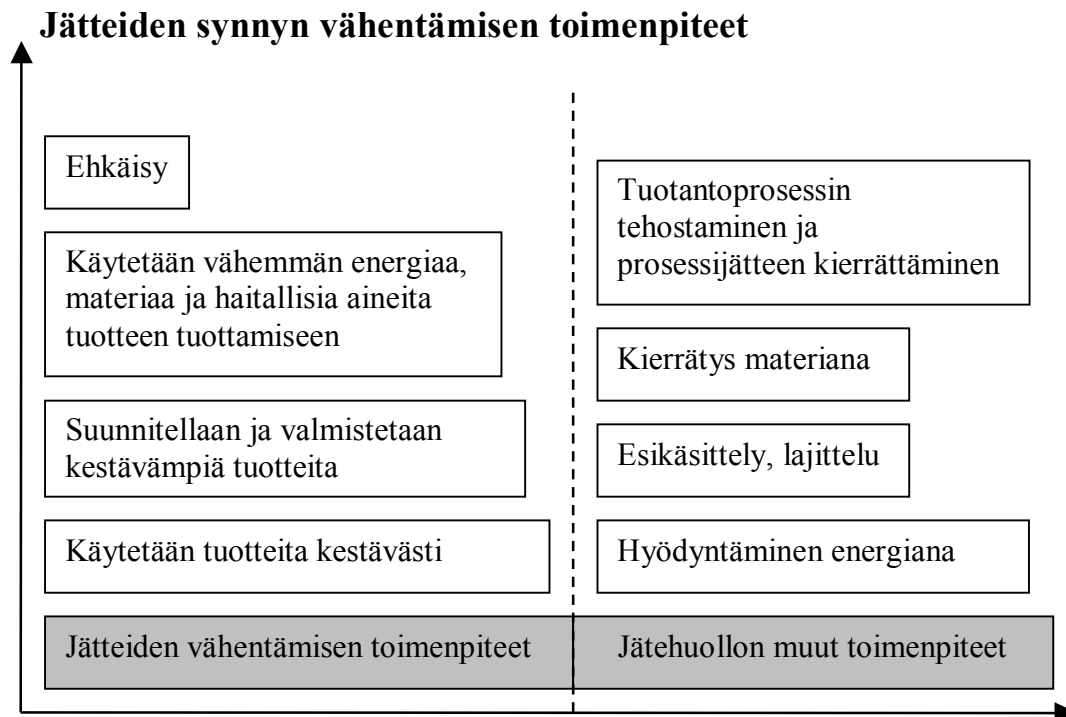
aineettomienkin tuotteiden käyttäminen vaatii materiaalisia välineitä, joista syntyy ympäristöhaittoja, joten yksiselitteinen ei ole tämäkään määritelmä.

Yleiskielessä ja useimmissa jätehuollon raporteissa ehkäisyä ei kuitenkaan ymmärretä absoluuttisena tai lähes absoluuttisena jätteen synnyn estämisenä vaan keinoina vähentää jätettä. Ehkäisyä voidaan käyttää yläkäsitteenä, jonka alapuolella ja keinona on jätteiden vähentäminen. Itse mukailisin mieluummin Riemerin ja Kristoffersenin (1999 Pongráczin mukaan 2002, 28) näkemystä, jossa ehkäisy nähdään yhtenä jätteiden vähentämisen keinona, koska JSE vähentää myös syntyvän jätteen määrää, mutta vähentäminen ei ehkäise syntyvää jätteen määrää. Tosin Riemer ja Kristoffersen rinnastavat kuitenkin kuviossaan jätteen synnyn vähentämisen ja jätteitä ehkäisevät toimenpiteet

Toinen haaste on erottaa jätteiden synnyn vähentäminen muista jätehuollon toimenpiteistä. Jätteiden lajittelu sekä kierrätys materiaana ja energiana ovat vähentäneet kaatopaikoille päätyvän jätteen määrää ja olleet siten hyviä vaihtoehtoja kaatopaikkasijoittamiselle. Jätteiden syntyyn ja absoluuttisiin jätemääriin nämä toimenpiteet eivät ole kuitenkaan vaikuttaneet. Ainoastaan suurempi osa jätteistä on saatu kierrätyksen ja hyötykäytön piiriin. Sairinen (1994, 199) on erottanut kierrätyksen ja jätteiden vähentämisen toisistaan sillä, että vähentäminen merkitsee materiaalsen tuotannon ja raaka-ainevirran supistamista. Jätteiden kierrätys puolestaan tarkoittaa materiaalsen tai energieettisen raaka-aineesisällön hyödyntämistä. Sellainen jätevirran supistuminen, joka aiheutuu tehostetusta jätteiden kierrätyksestä tuotantoprosessin sisällä, ei ole jätteiden määrän vähentämistä. Ainoastaan materiaalivirtojen supistuminen takaa pitkällä aikavälillä luonnonvarojen käytön ja rasituksen vähenemisen.

Olen yrittänyt selvittää jätteiden synnyn vähentämisen ja muun jätehuollon toimenpiteitä kuvassa 1. Määritelmät eivät ole välttämättä vielääkään yksiselitteisiä ja kattavia. Määritelmät saattavat edelleen muuttua tulevaisuudessa, etenkin kun jätteiden synnyn ehkäisystä saadaan enemmän käytännön kokemusta. Selvänä voidaan pitää sitä, ettei jätteiden poltto, kierrätys materiaana (esimerkiksi lasin, metallin tai paperin kierrätys) tai jätteiden lajittelu ole jätteiden syntyä vähentäviä toimenpiteitä. Sairisen (1994, 199) mukaan myöskään sellainen tuotantoprosessin tehostuminen, joka aiheutuu tehostetusta jätteiden kierrätyksestä tuotantoprosessin sisällä, ei ole jätteiden synnyn vähentämistä. Itse tuotteeseen käytetty

raaka-ainemäärään pysyy tällöin samana. Jätteiden synnyn vähentämisen toimenpiteinä voidaan pitää sellaisia, jotka supistavat raaka-ainevirtoja tai hidastavat tuotantomääriä.

KUVA 1. Jätteiden synnyn vähentäminen ja muut jätehuollon toimenpiteet.

Jätteiden synnyn vähentäminen voidaan siten määritellä sellaisiksi toimenpiteiksi, joilla pyritään vähentämään tuotteiden suunnittelussa ja tuotekehityksessä, valmistuksessa, kuljetuksessa, valinnassa ja käytössä aiheutuvia ympäristöhaittoja. (Tämä määritelmä on varsin kattava ja laaja, ja tuskin missään on käsitelty jätteiden vähentämistä tässä laajuudessa, vaan tutkimus on keskittynyt johonkin osa-alueeseen. Tässä tutkielmassa näkökulmana on tuotteiden valinta ja käyttö.) Jätteiden synnyn vähentämisen keinoiksi olen listannut muun muassa seuraavia:

- *Jätteiden synnyn ehkäisy*, jolla tarkoitan sellaisia toimenpiteitä, joilla pyritään ehkäisemään jätteiden synty kokonaan tai lähes kokonaan. Keskeinen keino on amaterialisaatio eli materiaalisten tuotteiden muuttaminen aineettomiksi tuotteiksi tai palveluiksi.
- Vähennetään jätettä lähteellä eli tuotannossa käyttäen vähemmän materiaa, energiaa ja vettä tuotteen tuottamiseen ja pyritään vähentämään kuljetuksesta aiheutuvat

ympäristöhaitat. Kiinnitetään huomiota syntyvän jätteen laatuun vähentämällä haitallisia aineita.

- Suunnitellaan kestävämpiä tuotteita (ks. esim. Pongracz 2002, 108.)
- Käytetään tuotteita pidempään ja kestävästi, jolloin tuotantomäärä hidastuu.

2.5 Jätteiden synnyn vähentämisen keinot kuluttajille

Keskityn tässä tutkielmassa kotitalouksien keinoihin vähentää jätteiden syntyä. Jätteiden synnyn vähentäminen on keskittynyt pääosin tutkimuksen ja hallinnoinnin puolella teollisuuteen ja yrityksiin. Kotitalouksien jätteiden synnyn vähentämiseen ovat puolestaan keskittyneet erilaiset kuluttaja- ja ympäristöjärjestöt. Jätteiden synnyn vähentämiseksi on annettu kuluttajille liuta erilaisia ohjeita: tulee suosia kestäviä ja korjattavia tuotteita kertakäyttöisten sijaan, lainata tai vuokrata tavaroita, välttää ongelmajätteitä sisältäviä tuotteita, kierrättää tavaroita, välttää ylimääräisiä pakkausmateriaaleja, suosia palveluita jne. (ks. liite 1). Näitä erilaisia toimenpiteitä voidaan jäsentää ekotehokkuusajattelusta tuttujen termien avulla: dematerialisaatio, immaterialisaatio sekä amaterialisaatio (ks. taulukko 1).

Dematerialisaatiolla tarkoitetaan aineelliseen tuotantoon käytettävän materiaalin ja energian vähenemistä per tuotettu yksikkö. Dematerialisaation lähteenä on tuotannon tehostuminen. (Heinonen, Hietanen, Kiiskilä & Koskinen 2003, 55-56) Esimerkkejä dematerialisaatiosta ovat kännykän koon pieneneminen, akkuun käytettävien haitallisten aineiden vähentäminen sekä pakkausmateriaalin vähentäminen. Yksittäiselle kuluttajalle demateriaalisaation mahdollisuudet näyttäytyvät vähäjätteisten sekä kestävien ja korjattavien tuotteiden valintoina.

Immaterialisaatiolla tarkoitan kulutuksen aineellisuuden vähenemistä. (Heinonen ym. (2003, 62) lisäävät immaterialisaatioon vielä kulutuksen muuttumisen merkittävässä määrin aineettomaksi. Tämä määritelmä on kuitenkin osin päällekkäinen amaterialisaation käsitteen kanssa ja aiheuttaa turhia epäselvyyksiä.) Immaterialisaation lähteenä ovat muutokset kulutuksessa, kun taas dematerialisaation lähteenä ovat muutokset tuotannossa. Immaterialisaatio liittyy siten keskeisesti ihmisten tapaan kuluttaa ja käyttää tuotteita, sillä kuluttamalla tuotteita tai palveluita ihmiset

tydyttävät tarpeitaan. Immaterialisaation lähteenä ovat sosiaaliset innovaatiot eli käyttäytymismallien muutokset. (Heinonen ym. 2003, 62.) Esimerkkejä immaterialisaatiosta ovat tuotteiden korjaaminen, huoltaminen, lainaaminen, vuokraaminen, yhteisomistus sekä muut keinot, joilla kuluttajat voivat pidennetään tuotteiden käyttöikä, lisätä tuotteen käyttökertoja ja käyttää niitä kestäväällä tavalla.

Amaterialisaatiolla tarkoitetaan ”aineettomien” tuotteiden ja palveluiden lisääntymistä sekä tuotannossa että kulutuksessa. Erityisesti tieto- ja viestintäteknologian avulla voidaan aineellista ympäristökuormitusta alentaa luomalla mahdollisuuksia tarpeen tyydytykseen ilman merkittäviä aineellisia panoksia. Amaterialisaation käsite kiinnittää huomiota elämäntavan muutokseen kun tarkastelun kohteeksi otetaan keinon sijasta tarve – ja kun tämän tarpeen tyydyttämiseen etsitään uusia, tietoyhteiskunnalle tyypillisiä keinoja. (Heinonen ym. 2003, 53-54.)

Kestävän kulutusvalinnan käsitteet ja sisältö

	Keskeinen kysymys kulutuksessa	Esimerkit
Dematerialisaatio	Minkälainen tuote valitaan?	energiasäästölamppu luomutuote kierrätyspaperi
Immaterialisaatio	Miten tuotetta käytetään?	säästävä ajotapa huolto, korjaus 2-puoleinen tulostus
Amaterialisaatio	Mikä on tarve? Voidaanko tarve täyttää ilman materiapanosta?	etätyö, sähköiset asiakirjat palvelut

TAULUKKO 1 Jätteiden synnyn vähentämisen keskeiset käsitteet kuluttajan näkökulmasta

2.6 Väheneekö jätteiden määrä?

Jätteiden synnyn vähentämisen keinot eivät välttämättä aina johda haluttuun lopputulokseen. Jätteiden synnyn väheneminen toisaalla saattaa lisätä jätteiden syntyä toisaalla. Esimerkiksi Pongrácz tuo esiin, että pakkausmateriaalin vähentäminen heikentää pakkauksen kestävyyttä. Tällöin tuotteita saattaa rikkoontua tavallista enemmän kuljetuksessa ja kaupassa, ja tästä taas syntyy enemmän jätettä. Pongrácz myös kritisoi sitä, että kun keskitytään tuotteeseen käytettävän materiaalin vähentämiseen, niin ei kyseenalaista tuotteen käyttötarkoitusta. Tällöin tuotteen kohtalona on edelleen muuttua jätteeksi jonkin ajan kuluttua. (Pongrácz 2002, 29.) Samoin Hukkinen (1992, 32) huomauttaa, että tuotantoprosessissa saavutetut edut voivat kostautua lisääntyneenä kuljetustarpeena, josta seuraa liikenneuhkia, ilmansaastumista ja teiden ylläpidosta aiheutuvia ympäristöhaittoja. Muita jätteiden syntyä toisaalla vähentäviä ja toisaalla lisääviä esimerkkejä voisivat olla esimerkiksi isommat pakkauskoot, jotka saattavat lisätä tuotteen käytöstä syntyvän ylijäävän tai hukkaan menevän jätteen määrää. Siivousvälineissä ja tuotteissa on taas viime aikoina lisääntynyt kertakäyttöisyys. Esimerkiksi pesuaineiden käyttöä vähentävät mikrokuituliinat ovat usein kertakäyttöisiä.

Tietoyhteiskuntaan siirtyminen on myös herättänyt lupauksia jätteiden synnyn vähenemisestä, mikä on kuitenkin hyvin kyseenalaista. Paperiton toimisto on useimmille vielä utopiaa ja aineettomienkin tuotteiden käyttäminen edellyttää aina jotakin välinettä tai laitetta. Etenkin nykyinen tietoliikennevälineiden nopea kehittyminen ja vaihtuvuus kyseenalaistavat niiden avulla käytettävien aineettomien tuotteiden ympäristöystävällisyyden, kun jälkeen jää runsas määrä elektroniikkaromua. Heikkinen, Hirvonen ja Sairinen (2004) ovat tarkastelleet IT-arkea ja sen ympäristömyötäisyyttä kuluttajien näkökulmasta. Selvityksen keskeinen tulos oli, että kansalaiset ovat hyvin epävarmoja tietoyhteiskunnan ympäristöystävällisyydestä. Tieto- ja viestintätekniisten laitteiden nopeaa vaihtuvuutta pidettiin ongelmana ympäristönsuojelun kannalta eikä tieto- ja viestintätekniikan koettu vähentävän muuta kulutusta. Heinonen, Huhdanmäki, Niskanen ja Kuosa (2004, 200) ovat puolestaan tarkastelleet etätyöstä mahdollisesti syntyviä ylimääräisiä ympäristövaikutuksia. Näitä ovat muun muassa oman auton lisääntynyt käyttö etätyöpäivänä joko itse etätyöntekijän tai hänen perheensä toimesta sekä työtilojen, laitteiden, materiaalin ja energiankulutuksen kaksinkertaistuminen, kun työpiste on kahdessa paikassa. Jätteiden

synnyn vähenemiseen pyrittäessä tulee siten jatkuvasti olla arvioimassa saavutetaanko tavoitteita vai ei.

3 Miten vihreää kulutusta tulisi tutkia?

3.1 Perinteisen kuluttajatutkimuksen kritiikki

Vihreän kulutuksen tutkimuksen ja hallinnan kenttää on pitkään hallinnut näkemys kuluttajasta itsenäisenä, tiedostavana ja valintoja tekevänä toimijana. Näkemyksen taustalla on kaksi teoriasuuntausta: niin kutsuttu Fishbeinin ja Ajzenin malli (esim. Haavisto 1992, 49-50), joka korostaa asenteiden ja sosiaalisen normin merkitystä valinnoissa sekä rationaalisen valinnan teoriana tunnettu malli (esim. Heiskala 2000, 25-43), jonka mukaan henkilön toiminnan taustalla on pyrkimys omien etujen taloudelliseen optimointiin. Näiden teorioiden avulla on pyritty selvittämään minkälaiset ihmiset toimivat tai jättävät toimimatta ympäristöystävällisesti ja mistä syistä. Mallit ovat korostaneet neuvonnan ja tiedotuksen, asennekasvatuksen sekä taloudellisten ohjauskeinojen tärkeyttä vihreän toiminnan saavuttamiseksi. Teorioissa ja niiden käytäntöön panemisessa on havaittu puutteita ja ongelmakohtia (esim. Spaargaren 1997, 129-133; Heiskanen & Pantzar 1997, 411-413), mutta silti samat tutkimusasetelmat ja toimenpide-ehdotukset toistuvat edelleen usein.

Johanna Moisander on esittänyt väitöskirjassaan konstruktivistisen kritiikin markkinointitutkimuksessa vallalla olevasta kuluttajatutkimuksesta (ks. kritiikistä myös Heiskala 2000, 45-48). Moisander (2001, 33) muotoilee perusongelman Hirschmanin (1986, 239) mukaan:

”Markkinointitutkimus tyypillisesti lähtee olettamuksesta, että on olemassa yksittäinen ja konkreettinen todellisuus, joka koostuu erillisistä syyn ja seurauksen elementeistä. Teoria pitää mahdollisena ja toivottavana, että voidaan esittää sellaisia väitteitä todellisuudesta, jotka ovat yleistettäviä ajasta ja kontekstista riippumatta.” (Vapaasti käännetty)

Tyypillisimmillään vihreää kulutusta on tutkittu lomakekyselyillä, joissa monimutkaiset ilmiöt on pelkistetty yksinkertaisiin väitteisiin. Abstraktit käyttäytymiseen liittyvät käsitteet on analysoitu erottamalla ja mittaamalla käyttäytymisen osa-alueita irrallaan systeemistä, jonka osia ne ovat. Samoin abstraktit psykologiset ilmiöt, kuten mielialat, tunteet ja asenteet, on rikottu osiin ja sitten niitä on käsitelty ikään kuin niillä olisi konkreettinen tai materiaallinen muoto. (Moisander 2001, 33-34.)

Konstruktivismissa käsitys todellisuudesta on erilainen. Todellisuuden ei ajatella olevan yksi vaan monta. Todellisuuden ajatellaan olevan sosiaalisesti rakentunut ja kieli nähdään olennaisena osana todellisuuden rakentumista: Kieli ei ainoastaan heijasta todellisuutta vaan myös rakentaa sitä. Konstruktivistit kieltävät ajatuksen, että sanoilla olisi jokin todellinen merkitys maailmassa valmiina, johon puhuttaessa tai kirjoitettaessa viitataan tai että sanat tulkitaan siten, mitä kielenkäyttäjä haluaa niillä tarkoittaa. Sen sijaan merkitys rakennetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa olemassa olevien diskurssien avulla ja niiden rajoissa. Saatavilla olevat diskurssit ohjaavat ja rajoittavat tapaa, jolla ilmiöstä, henkilöstä tai aiheesta voidaan keskustella ja järkeillä. Diskurssit myös määrittävät hyväksyttävän ja järkevän tavan toimia. (Moisander 2001, 112-115.)

Konstruktivismin keskeinen anti vihreän kulutuksen tutkimukselle on se, että todellisuutta ei nähdä valmiina vaan ollaan kiinnostuneita siitä, miten se rakentuu jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Perinteisessä kuluttajatutkimuksessa käsitykset vihreistä arvoista, asenteista ja toiminnoista on otettu annettuina tai ne on muodostettu tutkijoiden tai viranomaisten käsitysten pohjalta (esim. Moisander 2001, 84; Timonen 2002, 12). Esimerkiksi tässä tutkielmassa aineiston keräämiseen käytetyt jätteiden vähentämisen ohjeet (liite 1) ovat eräänlainen normisto, jonka mukaan voisi olettaa vihreän kuluttajan toimivan ja jonka perusteella kuluttajia voisi luokitella enemmän tai vähemmän vihreisiin. Vihreä kulutus ei ole kuitenkaan näin yksinkertaista. Kuten Moisanderkin (2001, 77-79) huomauttaa vihreä kulutus on moniulotteinen käsite, joka sisältää runsaasti erilaisia arvoja, tavoitteita ja toimintoja, joiden sisällöstä, tulkinnasta tai tärkeysjärjestyksestä ei ole yhteisymmärrystä. Ei siis ole yhtä oikeaa tapaa kantaa huolta ympäristöstä ja toimia ympäristöystävällisesti.

Kun tutkimuksen lähtökohdaksi on otettu jokin valmis vihreän toiminnan normisto, kuluttajien toimintaa on verrattu normistoon ja luokiteltu sen mukaan joko ympäristöystävälliseksi tai ympäristöstä piittaamattomaksi ja oikeaksi tai vääräksi. Kuluttajia

on pidetty muun muassa moraalittomina, vastuuttomina ja epärationaalisina, kun he eivät ole toimineetkaan oletusten mukaan ympäristöystävällisesti (esim. Timonen 2002, Heiskanen & Pantzar 1994, 485). Tämän näkemyksen mukaan kuluttajien toimintaa on pyritty rationalisoimaan. On ajateltu, että kestävä kehitys voidaan saavuttaa järkeistämällä kuluttajien toiminta mahdollisimman ympäristöystävälliseksi. (Hobson 2002, 98.) Perinteinen kuluttajatutkimus on myös korostanut yksilön vastuuta ympäristökysymyksessä ja siirtänyt sosiaaliset instituutiot ikään kuin yksilön vuorovaikutuksen sivutuotteiksi (Moisander 2001, 77). Uudemmat näkemykset kuitenkin kyseenalaistavat yksilökeskeiset mallit ja antavat enemmän painoarvoa sosiaalisille käytännöille ja teknologialle kuluttajan toimintatapojen muokkaamisessa (esim. Chappells ym. 2001, 168-169).

Timonen (2002, 7) lähti väitöskirjassaan pohtimaan, miksi viranomaiset, kauppa ja valmistajat pitävät kuluttajia vastuuttomina. Syyksi hän löysi perinteisen kuluttajatutkimuksen tavan nähdä rationaalisuus optimointina: *”Kun rationaalisuutta tarkastellaan optimointina, normien oletetaan ohjaavan ja määrittelevän toimintaa. Normien vastainen toiminta tulkitaan kyvyttömyydeksi optimointiin ja kyvyttömyydestä keskustellaan virheellisenä toimintana.”* Vaihtoehtoisesti rationaalisuus voidaan nähdä myös järkevänä, tarkoituksellisena, suunniteltuna, ennustettavana tai tarkoituksenmukaisena toimintana optimaalisen sijasta (Schütz 1943, 73-78). Optimoinnin sijasta Timonen (2001, 12) tarkasteli rationaalisuutta arkisen järjelyn näkökulmasta, jossa normit eivät määrittele toimintaa, vaan toimijoiden kertoma toiminnan kuvaus ilmaisee toiminnan suhteessa normeihin ja odotuksiin. Tämän näkökulman tavoitteena ei ole löytää kausaalisia selityksiä käyttäytymiselle, vaan tulkita sitä, miten kuluttajat kuvaavat ja selittävät arkeaan pitäen samalla yllä yhteisesti jaettua todellisuutta.

3.2 Onko kuluttaja aina oikeassa?

Toisaalta kuluttajien pitäminen vastuuttomina tai epärationaalisina voidaan hahmottaa myös *asiantuntijuuden* (Saaristo 2000) kautta. Edellisen perusteella vaikuttaa siltä, ettei kuluttajia ole pidetty vihreän kulutuksen asiantuntijoina vaan oikea tieto ja oikeat toimintatavat on pyritty määrittelemään muualta käsin. Samanlainen näkökulma on ollut muissakin ympäristökysymyksissä: Maanviljelijöitä, metsänomistajia, paikallisia asukkaita tai

ympäristöjärjestöjä ei ole pidetty asiantuntijoina vaan heidän käytännön tietonsa sekä kyvyt, halut ja tarpeet osallistua keskusteluun ovat tulleet esiin yllätyksenä ympäristökiistoissa. Tällainen asiantuntijuuden määrittelemisen aiheuttaa taasen ongelmia. Esimerkiksi Saariston (2001, 115) mukaan Natura-kiistassa oli kyse ainakin osin erilaisilta perustoilta nousevan asiantuntijuuden kohtaamattomuudesta.

Vihreissä kulutus- ja elämäntapavalinnoissa on havaittu myös samankaltaisia piirteitä, ettei viranomaisten, kansalaisjärjestöjen, median tai muidenkaan toimijoiden määrittelemä ympäristötieto kohtaa kuluttajien näkemyksiä ja kokemuksia. Näiden toimijoiden määrittelemää tietoa eikä välttämättä toimintatapojakaan koeta kovin uskottaviksi eikä läheisiksi, vaan kuluttajat ovat kokeneet tullessa ennemminkin manipuloiduiksi. Tämän vuoksi osa kuluttajista on päättänyt olla osallistumatta ympäristöongelmien ratkaisuun omilla valinnoillaan. (Magnaghten 2003; Halkier 1999, 34.) Samoin Harrison kumppaneineen (1996, 226) sekä Hobson (2002, 114; 2003, 106) ovat havainneet, että kuluttajat huomioivat toiminnassaan myös muiden toimijoiden tekemisiä. Hallitukselta, teollisuudelta ja muilta toimijoilta edellytetään muutoksia ennen kuin omaan toimintaan halutaan ryhtyä. Näiden toimijoiden esittämän vaatimus kestävään kulutukseen ei onnistu suostuttelemaan, koska ihmiset tunnistavat ympäristöongelmiin liittyvät sosiaaliset ongelmat.

Ympäristötutkimuksessa on viime aikoina yhä useammin otettu esiin *oikeudenmukaisuuden* teema. Oikeudenmukaisuuden kautta on tuotu esiin luonnon käytöstä syntyvien hyötyjen ja haittojen epätasa-arvoista jakautumista. Sen avulla voidaan hahmottaa myös Hobsonin ja Magnaghtenin esiin tuomia ongelmia. Kuluttajille oikeudenmukaisuus näyttäytyy toisaalta itsen kohdistuvina ja toisaalta koko tuotantoketjuun kohdistuvina oikeudenmukaisuuden pohdintoina. Lehtisen (2003, 14) mukaan kuluttajat ymmärtävät ostotilanteen arvovalintojen heijastuvan etäisiinkin tuotantoketjun osiin, jopa koko tuotantoprosessiin ekologisine ja sosiaalisine seuraamuksineen. Henkilökohtainen terveys ja tuotantoketjun terveellisyys voisivat Lehtisen mukaan olla keskeisiä valintoja ohjaavia arvoja.

Lehtisen hyvin lyhyt kirjoitus kuluttajien oikeudenmukaisuuskäsityksistä on jokseenkin positiivinen, mutta varmasti realistinen jos tutkimuksen kohteena ovat hyvin ympäristötietoiset kuluttajat. Yllä esiteltyjen tutkimustulosten pohjalta näyttäisi kuitenkin siltä, että kuluttajien pohdinnat oikeudenmukaisuudesta ovat monivivahteisempia ja ehkäpä myös itsekkäämpiä. Pohdinnan perusteella länsimainen kuluttaja ei välttämättä päädy

ympäristön tai vähemmistöjen kannalta oikeudenmukaisiin valintoihin, vaan kokee itse olevansa sorrettu. Asiantuntijuuden ja oikeudenmukaisuuden teemojen kautta esiin tulevat ristiriidat puoltavat Sairisen ym. (1999, 168) näkemyksiä siitä, että tulevaisuuden kulutuspolitiikassa tulisi ottaa huomioon ihmisten puolustelut omalle epäekologiselle toiminnalleen.

3.3 Kulutustavat tutkimuksen lähtökohtana

Tutkielman alkuperäisenä lähtökohtana oli jokseenkin epämääräinen ajatus siitä, että kulutusta olisi tutkittava sellaisen toimintateorian kautta, joka huomioisi tavanmukaisen toiminnan. Useat tutkijat olivat päätyneet siihen, että tavat ja rutiinit ovat olennaisia tekijöitä kulutuksessa ja myös tärkeitä vihreän kulutuksen kannalta (esim. Spaargaren 1997, 130-131; Ilmonen 1998; Heiskanen ja Pantzar 1994, 487). Tavan käsitteen määrittäminen ja myös sopivan tutkimusnäkökulman löytäminen osoittautui kuitenkin hieman hankalaksi. Tavan käsite ei anna hakutulokseksi montaa viitettä ja löytyneiden perusteella voisi olettaa, ettei aiheesta ole juuri yhteiskuntatieteissä kirjoitettu (Camic 1986). Tehtävää ei tee helpommaksi se, että tavanmukaiseen toimintaan liittyviä termejä on useita, kuten esimerkiksi tapa, rutiini, tottumus, arkitieto, käytäntö, hiljainen tieto ja praktinen tietoisuus.

Tavan, tottumuksen ja rutiinin termejä käytetään usein rinnan, joten on syytä selvittää mitä ne ovat ja miten ne eroavat toisistaan. Nykysuomen sanakirja määrittelee, että ”tottumus on jollakin määrättyllä tavalla usein toimimisesta kehittynyt pinttynyt menettelytapa”. Rutiini puolestaan on ”tottumuksen avulla saavutettu taitavuus” ja ”pitkäaikaisen harjoituksen aikaan saama rutiini”. Tottumus ja rutiini eivät näytä juuri poikkeavan toisistaan. Keskeistä määritelmässä on, että tottumukset ja rutiinit syntyvät toiminnassa ja toimintoja usein toistettaessa. Rutiinin käsitteellä voidaan korostaa työn tai ammatin kautta syntyvää jopa koneellista taitoa tehdä jotain toistuvasti⁶. Tapa puolestaan on näistä käsitteistä laajin. Toisaalta se viittaa jonkin henkilön yksilölliseen tyyliin tai ominaisuuteen tehdä jokin asia. Toisaalta tavan käsite viittaa yhteiskunnallisiin normeihin ja sääntöihin, oikeaan ja väärään

---

⁶ Teollisen sarjatyön tutkimuksessa rutiini saa jopa hieman negatiivisen ja edellisestä määritelmästä päinvastaiseen merkityksen deskilling eli taidon poistaminen. Etenkin teollinen sarjatyö on rutinoitu pilkkomalla se pieniin osiin ja tekemällä työstä mahdollisimman yksinkertaista. Sarjatyöllä on paitsi tehostettu tuotantoa myös poistettu työntekijöiden osaaminen ja siirretty johtajille osaamiseen liittyvä valta määrittää, miten työ suoritetaan. (Leidner 1993, 3.)

tapaan. Tässä lieneekin termien keskeisin ero. Rutiinit ja tottumukset liittyvät lähinnä yksilön käyttäytymiseen, kun taas tavat ovat yksilöllisen lisäksi myös yhteisöllisiä (ks. myös Lähde 2001, 205) sekä eläimiin, esineisiin tai asioihin liittyviä.

Tapoja voidaan tarkastella myös toimijoiden tietoisuuden kautta. Ihmisen toiminta on jaettu toimintaan ja käyttäytymiseen⁷ sen mukaan, kuinka tiedostettua tai harkittua toiminnan on ajateltu olevan. Campbell kuvaa toimintaa tahdonalaiseksi ja tarkoitukselliseksi tekemiseksi, kun taas käyttäytyminen liittyy ei-tahdonalaisiin reaktioihin ja tekemisiin (1996, 25 Ilmosen 1998, 93 mukaan). Useimmiten ei kuitenkaan puhuta toiminnasta ja käyttäytymisestä vaan keskitytään pelkästään tietoisuuden tarkasteluun. Tällöin voidaan jakaa toimijan tietoisuus diskursiiviseen tietoisuuteen, joka on ilmaistavissa ja reflektion saavutettavissa olevaa sekä praktiseen tietoisuuteen, joka ohjaa päivittäistä toimintaa, mutta joka on luonteeltaan itsestään selvää ja siten ei ilmaistavissa olevaa (Giddens 1984, 99). Tavanmukainen toiminta on siis ennemminkin itsestään selvää ja säännöllisesti toistuvaa käyttäytymistä kuin aktiiviseen pohdintaan liittyvää toimintaa, mutta ei kuitenkaan täysin tahdotonta, kuten Campbellin esimerkistä voisi ymmärtää.

Lisäksi tavoilla on sosiaalinen alkuperä ja ne liittyvät myös konkreettisiin asioihin, kuten ruumiiseen ja esineisiin. Tavoista puhuessa tai kirjoittaessa joutuu usein selittämään, ettei tarkoita käsitteellä reaktioiden tai refleksien kaltaista tahatonta tai automaattista toimintaa eikä myöskään pakonomaista ja lähes sokeaa jonkin periaatteen tai ohjeen noudattamista. Kun tavat ymmärtää sosiaalisesti toisten ihmisten (ja myös esineiden) kanssa vuorovaikutuksessa syntyneinä, niiden luonteen ehkä ymmärtää paremmin. Alfred Schütz (1945, 208) mukaan itsestään selvä muodostuu arkitiedoksi omista ja muiden ihmisten kokemuksista. Toisaalta tapojen synty liittyy myös esineisiin ja tavaramaailmaan. Esineet ja asiat muodostuvat ajan myötä itsestään selviksi ja menettävät uutuuden viehätöksensä. Jääkaappi ja lämmin vesi ovat esimerkkejä, joita tuskin huomaa arjessa ja niistä luopuminen olisi hankalaa. Kännykkä ja autojen ilmastointi (Suomessa) sen sijaan ovat hieman uudempia asioita, joita ilman voisi ehkä vielä elää. Olennaista on myös huomata, että tavat voivat muuttua eivätkä esineetkään ole luonteeltaan stabiileja, vaan tuotteet ja niiden käyttötavat muuttuvat jatkuvasti toistensa kanssa vuorovaikutuksessa (Heiskanen & Pantzar 1997, 427).

---

⁷ Jako toimintaan ja käyttäytymiseen ei ole luonnollisestikaan absoluuttinen, mutta analyyttisesti käytännöllinen (Ilmonen 1998, 94).

Tavan käsite näyttää edellisten määritelmien perusteella hyvin moninaiselta, ja on syytä epäillä onko tällainen monesta eri lähteestä koottu määritelmä luotettava tai ylipäättään järkevä. Vasta Andreas Reckwitzin (2002) artikkeli sosiaalisten käytäntöjen teoriasta paikansi minut yhteiskuntateorian kartalle tavanmukaisen toiminnan suhteen ja antoi siitä myös hyvän määritelmän. Hänen mukaansa on kolme erilaista teoriasuuntausta, jotka selittävät toimintaa ja sosiaalista järjestystä. Ensimmäinen on rationaalisen valinnan teoria, toinen on ”normiteoria”, johon olen aikaisemmin viitannut Ajzen-Fisbeinin mallilla, ja kolmatta teoriasuuntausta hän kutsuu kulttuurisiksi teorioiksi. Reckwitz (emt. 246) toteaa, että ”kahden ensimmäisen teorian sokea piste on se, etteivät ne huomio implisiittistä, hiljaista tai tiedostamatonta tietokerrostumaa, joka mahdollistaa todellisuuden symbolisen järjestymisen”. Kulttuuriset teoriat ovat puolestaan kehittyneet termistöltään näiden teorioiden vastakohtiksi.

Reckwitz (emt. 246-250) jakaa kulttuuriteoriat neljään: kulttuuriseen mentalismiin, tekstualismiin, intersubjektivismiin ja käytäntöjen teoriaan. Teoriat eroavat toisistaan siinä, miten mihin sosiaalinen paikannetaan ja mikä on analyysin pienin yksikkö. Tavanmukaista toimintaa voi siten tutkia useista eri lähtökohdista. Teorioista tämän tutkielman kannalta olennaisin on mentalismi, koska sitä edustaa muun muassa Alfred Schütz, jonka kirjoituksiin tämä tutkielman empiirinen osa perustuu. Mentalismissa sosiaalinen paikantuu ihmisen mieleen ja analyysin pienin yksikkö on mentaaliset rakenteet. Mentalismikaan ei ole täydellinen kuvaus toiminnasta, mutta se toivottavasti pystyy yhdessä muiden teorioiden kanssa vastaamaan yhdenmukaisen tuotepolitiikan ja ympäristöpolitiikan haasteisiin. Vaikka tämä tutkielma nojaa Alfred Schütziin ja sijoittuu siten kulttuurisissa teorioissa mentalismiin, lainaan silti Reckwitzin hahmotteleman käytäntöjen teorian määritelmää käytännöstä, koska se kuvaa parhaiten sitä mitä olen tavan käsitteellä etsinyt. Reckwitzin (2002, 249-250) mukaan käytäntö on:

”rutinisoitunutta käyttäytymistä, joka koostuu useista toisiinsa liittyvistä elementeistä: ruumiillisista ja henkisistä toiminnoista, ”asioista” ja niiden käytöstä, taustatiedosta ymmärtämisen muodossa, tieto-aidosta, tunnetiloista ja motivaatio-tiedosta. Käytäntö on siten rutinisoitunut tapa, jolla ruumista liikutetaan, tavaroita käsitellään, subjekteja kohdellaan, asioita kuvataan ja maailma ymmärretään.”

Tavanmukaista toimintaa voi tutkia useista eri teoreettisista lähtökohdista ja näkökulmista. Tässä tutkielmassa kulutustapoja tai -käytäntöjä tarkastellaan ihmisen mielen ja sen mentaalisten rakenteiden kautta, kuten Reckwitz asian ilmaisee. Näkökulma ei kata vihreän kulutuksen kannalta kaikkea olennaista, mutta on joka tapauksessa perusteltu valinta kuluttajien arkitiedon tai arkisen järkeilyn selvittämiseksi. Tämän näkökulman lisäksi vihreitä kulutusvalintoja on tutkittu muun muassa kulutustapojen tai yksittäisten tuotteiden ja palveluiden evoluution kautta (Heiskanen & Pantzar 1997, 425) tai niiden normalisoitumisen prosessia (Shove 2004). Nämä tutkimukset perustuvat hyvin pitkälle sosiologisen teknologian tutkimukseen: teknologisten systeemien sosiaaliseen rakentumiseen, polkuriippuvuuksien tarkasteluun ja toimijaverkkoteoriaan (Heiskanen & Pantzar 1997, 425). Hobson (2003) on puolestaan tarkastellut tapoja Giddensin diskursiivisen ja praktisen tietoisuuden käsitteiden kautta ja Moisander (2001) diskurssianalyysin avulla.

3.4 Kulutustavat muodostuvat arkitiedon kautta

Tutkielman lähtökohtana on siis kaksi aikaisemmissa tutkimuksissa ilmennyttä ongelmaa tai tarvetta, jotka kietoutuvat toisiinsa. Ensimmäinen ongelma on se, että perinteiset toimintaa selittävät teorit eivät ole riittäviä vihreän kulutuksen selittämiseen eivätkä kulutuksen aiheuttamien ympäristöongelmien ratkaisemiseen. Toinen ongelma on lähinnä ensimmäisen ongelman aiheuttama tarve tutkia tavanomaiseen toimintaan perustuvaa kulutusta ja kuluttajien arkista ajattelua. Näihin molempiin lähtökohtiin vastaan Alfred Schütz in kirjoituksiin perustuvalla arkisen järkeilyn tutkimuksella, jossa otetaan tutkimuksen keskiöön kuluttajien oikeina pitämät toimintatavat ja niiden perustelut (Timonen 2002, 64).

Schütz in (1945, 208) mukaan käsitykset oikeasta tavasta toimia syntyvät omien ja toisten kokemusten kautta, ja nämä kasaantuneet kokemukset muodostavat arkitiedon. Arkitieto on luonteeltaan itsestään selvää. Se kyseenalaistetaan vasta, kun kohdataan jokin asia, jota ei voida aikaisempien kokemusten kautta ymmärtää tai luokitella valmiisiin luokkiin. Tällöin arkitieto joudutaan kyseenalaistamaan ja muuttamaan käsityksiä maailmasta. (Schütz 1953, 7-9.)

Maailma, jossa elämme, on ollut olemassa ennen meitä muiden ihmisten kokemana ja tulkitsemana. Kaikki tulkinta tästä maailmasta perustuu aikaisempiin kokemuksiin,

jotka ovat osin meidän omia ja osin vanhempien ja opettajien meille antamia. Nämä kokemukset muodostavat käytettävissä olevan tiedon eli arkitiedon. (Schütz 1945, 208.)

Arkitieto on luonteeltaan yhtä aikaa sekä jokaiselle yksilölle ainutkertaista että muiden kanssa jaettua. Kanssakäymistä helpottaa se, että tiedämme pystyvämme vaihtamaan näkökulmaa toisen ihmisen kanssa eli eläytymään toisen tilanteeseen ja ymmärrämme, että erot näkemyksissämme johtuvat erilaisista taustoistamme eli jokaiselle yksilölle ainutlaatuisesta arkitiedosta. Arkitiedon sosiaalinen rakentuminen puolestaan antaa meille tiedon, miten voimme jossain tyyppillisessä tilanteessa tehokkaasti käyttää tyyppillisiä keinoja saavuttaaksemme tyyppilliset päämäärät. (Schütz 1953, 10-15.)

Schützin käsitys yksilön käyttämästä tiedosta on siis huomattavasti rajatumpi kuin perinteisen kuluttajatutkimuksen käsitys. Hänen mukaansa maailmasta ei havaita kaikkea vaan vain meitä kiinnostavien objektien ominaisuuksia. Eri ihmisiä kiinnostavat eri ominaisuudet riippuen henkilön historiasta eli hänen aikaisemmista kokemuksistaan. (Schütz 1953, 8-9.) Holstein ja Gubrium ovat tutkineet ihmisen elämänkaarta arkisen järkeilyn lähtökohdista. Heidän mukaansa tietoa valikoidaan samalla kun ilmiöstä tai asiasta tehdään havaintoja. Joissain tapauksissa ilmiö tai asia voidaan tyyppitellä triviaaliksi, jolloin huomio voidaan siirtää tärkeämpiin asioihin (Holstein & Gubrium 2000, 55-56).

Maailmasta tehdään havaintoja ja sitä tulkitaan tyyppittelyn avulla. Tapahtumat tulkitaan esittämällä ne osaksi yhtä tai toista ideaalikategoriaa tai tyyppiä, joka on osa arkitietoa. Kaikki tunnistaminen perustuu yleistettyyn tietoon objektin tyyppistä. Tapahtumat päätellään tyyppilliseksi jollekin tilanteelle tai olosuhteelle. Tyyppittely myös erottaa normaalin epänormaalista ja tutun epätavallisesta. (Holstein & Gubrium 2000, 52-53, 69.) Tyyppittelyn avulla orientoidutaan elämän tapahtumiin ja sen kautta hankala ja käsittämätön maailma muutetaan järjestelmäksi, joka voidaan ymmärtää ja sen vuoksi hallita. Tyyppittelyn avulla pystytään arvioimaan tulevaa. (Schütz 1943, 71 ja 1970, Holsteinin ja Gubriumien mukaan 2000, 52.)

Esimerkiksi tutun henkilön outo käytös pyritään selittämään hänen aikaisemman käyttäytymisensä perusteella ja hänestä tiedettävien asioiden perusteella. Kun yleensä iloinen ja ulospäin suuntautunut henkilö vetäytyy toisten seurasta ja on hiljainen, hänen käyttäytymistään pyritään ymmärtämään eri tavoin. Joku tietää, että henkilö on nukkunut yön

huonosti. Toiset taas arvelevat, että perheriita, työkaverin naljailu tai eilisessä sähkössä kärsitty tappio voi kaivertaa henkilön mieltä. Tapahtuma itsessään ei ole järkevä ennen kuin se luokitellaan osaksi jotain tyyppiä. Jonkin tapahtuman ymmärtäminen ei kuitenkaan ole vain sen merkityksen löytämistä. Prosessi on aktiivisempi ja konstruktivisempi. Tyypittely tapahtuu yhtä aikaa kun tapahtumaan reagoidaan. Kokemustodellisuus tai tajunta tapahtumista ei ole olemassa ennen tyypittelyä, vaan syntyy tulkintaprosessissa itsessään. (Holstein & Gubrium 2000, 53.)

Tyypittely eroaa myös merkityksiltään. Kaikki tyypittelyt organisoivat tapahtumaa antamalla niille merkityksen. Joskus tilanne tyypitellään triviaaliksi, jolloin huomio voidaan siirtää tärkeämpiin asioihin. Toisinaan tyypittelyt selittävät tapahtumia, toisinaan ne taas toimivat retorisia eli pyrkivät suostuttelemaan. Tyypittelyn tarkoitusta ei voi ymmärtää ilman kontekstia. Tyypittely siis luo ymmärrystä, ohjaa ja oikeuttaa toimintaa. Se myös suostuttelee ja perustelee. (Holstein & Gubrium 2000, 55-56.)

3.5 Voivatko tavat muuttua?

Kysymys tapojen muuttumisesta tai muuttamisesta on mielenkiintoinen, koska ympäristöpolitiikka pyrkii vähentämään ihmisen toiminnasta aiheutuvia ympäristöhaittoja. Tapojen on toisinaan ajateltu olevan pysyviä tai ainakin hitaita muutokselle, mutta onko tosiaan näin? Ovatko kulutustavat muuttuvia tai muutettavissa ja jos on niin miten? Minkälaisissa tilanteissa tavat muuttuvat tai niistä poiketaan? Toiseksi, tavoista kirjoittaessa joutuu usein selventämään, mitä niillä tarkoittaa. Tulee muistaa erottaa, ettei tarkoita automaattista, reaktiomaista tai refleksiomaista käyttäytymistä eikä myöskään kaavamaista keittokirjatieiden kyseenalaistamatonta noudattamista. Yksinkertaisin tapa vastata näihin kysymyksiin on yrittää selittää tarkemmin, mistä tavoissa oikein on kysymys ja miten ne syntyvät.

On esitetty, että ”käyttäytyminen on viime kädessä pelkästään ’taantunut’ versio aikaisemmasta ’oikeasta’ toiminnasta” (Durkheim 1983 ja Campbell 1996, tässä Ilmosen mukaan 1998, 94). Tiedostettu ja harkittu toiminta siis muuttuu tavoiksi ajan myötä, jolloin niitä ei tarvitse erikseen pohtia (ks. myös Berger & Luckmann 1994; vrt. Heiskala 2000,

108). Tässä mielessä tavat eivät ole pelkästään ”ei-tahdonalaisia reaktioita ja tekemisiä” (Ilmonen 1998, 93), vaan ne ovat muuttuneet aikojen kuluessa tietoisesta toiminnasta itsestään selviksi ja järkeviksi toiminnan kokonaisuuksiksi. Tavat eivät ole siten syntyneet tyhjästä vaan ne ovat muodostuneet vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteiskunnan kanssa ja ovat siihen edelleen sidoksissa. Tämän vuoksi tapoja on hankala ensinnäkin huomata ja toisekseen muuttaa. ”Tavat vastustavat muutosta”, kuten Durkheim toteaa (1898-1900, 84 tässä Camicin mukaan 1986, 1083).

Jos tapoja tutkittaessa on ollut pelko tulla leimatuksi behavioristiksi (Camic 1986, 1045-1046), toisaalla vaanii vaara, että tavat nähdään pysyvinä ja muuttumattomina, ja tapoihin perustuva toiminta keittokirjan reseptien pakonomaisena noudattamisena. Tästä ei ole kuitenkaan kyse vaan on olennaista nähdä tavat mahdollisena muutokselle ja reflektiolle. Uusia tapoja syntyy jatkuvasti ja vanhoja unohdetaan. Uusia tapoja muodostuu esimerkiksi lainsäädännön, median, markkinoiden, koululaitoksen ja niissä toimivien ihmisten kautta. Kuluttajatutkimuksessa esimerkiksi Pantzar (2000) on tarkastellut, miten kodinkoneet ja niiden synnyttämät tarpeet ovat rantautuneet Suomeen ja muuttuneet itsestään selvyyksiksi. Shove (2004) puolestaan on tarkastellut samasta näkökulmasta sisäilman laadussa ja ihmisten pesemiskäyttäytymisessä tapahtuneita muutoksia. Olennaista on huomata, ettei kehitys tai muutokset ole täysin sattumanvaraisia eivätkä edes välttämättömiä, vaan niiden taustalla on erilaisia toimijoita ja intressejä.

Vaikka ihminen on jossain määrin tapojensa orja, hän ei ole sitä aina ja kaikissa tilanteissa. Hellerin mukaan ihminen ei ole mikään sätkynukke, joka tahdottomasti toimii tapojen ja normien ohjaamana. Hänestä arkisissa käytännöissä ei ole kyse passiivisesta sopeutumisesta normeihin, vaan ihmiset tulkitsevat normeja. Uusissa ennakoimattomissa tilanteissa jokainen toimii aloitteellisesti selvittääkseen järkeilynsä varassa kaikista arjen katastrofeista. (Heller 1987, 305 Timosen 2002, 161 mukaan.) Arkipäiväisessä elämässämme on oikeastaan runsaastikin uusia ja ennakoimattomia tilanteita, jolloin emme voikaan toimia aivan kuten ennen vaan meidän täytyy keksiä jokin uusi toimintamalli (esimerkiksi kun auto ei käynnisty aamulla, tiettyö katkaisee tutun reittimme töihin, tietokone tai kännykkä on huollossa jne.). Tällaiset tilanteet ovat mielenkiintoisia sekä tapojen tutkimisen että niiden muuttumisen kannalta.

Durkheimin mukaan tapoja joudutaan pohtimaan vain, kun joudumme odottamattomiin oloihin, joissa emme enää kykenekään itsestään selvästi noudattamaan niitä. Tilanteen selkiytyttyä tavat palaavat jälleen käyttäytymisemme keskiöön. (Durkheim 1983, 83 tässä Ilmosen 1998, 95 mukaan.) Melvin Pollner kirjoittaa, että arkisia oletuksia todellisuudesta ei tuoda esiin vuorovaikutuksessa, koska se koettaisiin outona ja häiritsevänä. Hänen mukaansa itsestäänselvyyksistä puhutaan silloin, kun arjessa ilmenee ongelmia, joiden ratkaisuun on tarjolla erilaisia vaihtoehtoja. Ongelmia syntyy, kun joku esimerkiksi esittää ristiriitaisen näkemyksen tai kokemuksen yhteisestä maailmasta. (Pollner 1987 51-52.)

Minna Salmi (1991, 240) on pohtinut onko muutos mahdollista arkielämässä. Arkielämällä hän tarkoittaa seuraavaa: ”on kyse tavallisista ihmisistä, toistuvista toiminnoista ja uusintamisesta”. Määritelmä koskettaa myös tavan käsitteestä. Lisäksi hän pohtii tietoisien toimijain mahdollisuutta arkielämässä. Salmi ei ole tyytynyt näkemyksiin, että arkielämää voidaan muuttaa ainoastaan ottamalla etäisyyttä arkeen, astumalla sen ulko- tai yläpuolelle, toisin sanoen siirtymällä arkiajattelusta tietoiseen ajatteluun. Hänen mukaansa ajattelun ja toiminnan lähde on arkielämässä itsessään. Yhdyn tässä Salmen näkemyksiin, sillä kuten edelliset esimerkit osoittavat arki on täynnä odottamattomia olosuhteita ja pieniä ongelmia, joissa tapoja joudutaan muuttamaan ainakin hetkittäin.

Salmi esittää ongelmansa ratkaisuksi Dorothy Smithin (1988) käsityksen siitä, että keskeistä ei ole arkielämän käsitteen etsiminen, vaan se metodologinen asettamus, että arkielämä on tutkimuksen lähtökohta ja konteksti. Smithin mukaan tulee tutkia ihmistä siten, ettei kadota ihmisen partikulaarista kokemusta sosiologian käsitteisiin. Salmen mukaan eräs sosiologian vaikeimmista tehtävistä on tutkia miten yhteiskunnan luomat arkielämän ehdot muuttuvat eleyksi arkielämäksi ja miten ihmisten tavat käsitellä noita arkielämän ehtoja tuottavat puolestaan uusia ehtoja arjelle ja luovat sen jatkuvuutta tai muuttuvuutta. Hänen mukaansa arkielämän käsitteellistäminen ei ole tietyn kohteen substanssin etsimistä, vaan tuon arkielämää luovan prosessin hahmottamista. (Salmi 1991, 248.) Salmen näkemykset sopivat yhteen aikaisemmin esittämieni näkemysten kanssa, että ihmisten arkea ja sen ehtoja on ymmärrettävä kestävän kulutuksen saavuttamiseksi. Haluan myös korostaa ”arkielämää luovan prosessin hahmottamista”. Hahmotan tätä prosessia selvittämällä miten arjen itsestään selvydet syntyvät ja mistä palasista ne koostuvat.

4 Aineiston kerääminen ja analysointi

4.1 Ryhmäkeskustelu aineiston keruun menetelmänä

Keräsin tutkimusaineiston ryhmäkeskusteluilla, jossa ryhmä ihmisiä kootaan yhteen keskustelemaan annetusta aiheesta tai ratkaisemaan heille annettu ongelma. Ryhmäkeskustelu eroaa ryhmähaastattelusta siinä, että ryhmän vuorovaikutusta käytetään tiedon tuottamiseen. Ryhmän jäseniltä ei kysytä vuoron perään kysymyksiä vaan ryhmää kannustetaan keskustelemaan keskenään. (Kitzinger & Barbour 1999, 4.) Ryhmäkeskusteluun osallistujat keskustelevat vapaasti annettujen teemojen pohjalta. Tavoitteena on saada aikaan keskustelu, jossa osallistujat voivat tarkastella omia mielipiteitään ja kokemuksiaan suhteessa muiden mielipiteisiin ja kokemuksiin ja itse määrittellä, millaisin käsittein ja painotuksin teemoista puhutaan. (Timonen 2002, 73.)

Ryhmäkeskustelua pidetään hyvänä aineiston keräämisen menetelmänä, kun ollaan kiinnostuneita ihmisten kokemuksista, mielipiteistä, toiveista ja huolista. Ryhmäkeskustelu antaa mahdollisuuden tutkia, miten väitteitä perustellaan, sensuroidaan, puolustetaan ja muutetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Menetelmä antaa osallistujille mahdollisuuden luoda omia kysymyksiä ja käsitteitä käyttämällä omaa kieltään ja termejään. (Kitzinger & Barbour 1999, 5.) Bloor, Frankland, Thomas ja Robson (2001, 4-5, 90) pitävät ryhmäkeskustelua hyvänä tapana kerätä aineistoa, kun halutaan tutkia johonkin asiaan liittyviä yhteisiä näkökulmia, näiden arvioiden taustalla olevia merkityksiä ja normatiivisia perusteluita sekä ryhmän mielipiteisiin vaikuttavia prosesseja. Erityisen hyvänä metodina ryhmäkeskustelua voidaan pitää silloin, kun nämä normit, merkitykset ja prosessit ovat piilotettuja. Arjessa toiminnan taustalla olevia perusteita harvemmin pohditaan tai tuodaan erityisemmin esiin, koska niitä pidetään itsestään selvinä. Ryhmähaastattelulla voidaan kuitenkin luoda sellaiset olosuhteet tai ärsykkeet, että tavallisesti ääneen lausumattomat itsestään selvyudet tuodaan esiin.

Ryhmäkeskustelun valitsemiseen vaikutti myös oletukseni, että ryhmäkeskustelut olisivat rikkaampi tapa kerätä aineistoa kuluttajien ympäristövalinnoista kuin yksilöhaastattelut. Kokemukseni aikaisemmista yksilöhaastatteluista kotitalouksien jätehuoltoon liittyen ovat tuoneet esiin, että haastattelut saattavat jäädä hieman vaisuiksi, kun kyseessä on ihmisten ympäristötoiminta. Ympäristöasioiden normatiivisuudesta on vaikea päästä eroon ja

haastateltavat mielellään antavat sellaisia vastauksia, joiden olettavat miellyttävän haastateltavaa. Lisäksi paine vastata samansuuntaisesti ympäristönormin kanssa kasvaa, mikäli syntyy mielikuva, että haastattelija edustaa esimerkiksi jätehuoltoyhtiötä tai on muuten ”norminvartijana”. Jos taas haastateltavia tai tässä tapauksessa keskustelijoita olisi enemmän kuin yksi, ympäristönormista eroavia näkökulmia uskallettaisiin tuoda mahdollisesti helpommin esiin ja niihin liittyvistä ristiriidoista voitaisiin keskustella.

Ryhmän vetäjän rooli ryhmäkeskusteluissa on erilainen kuin ryhmähaastatteluissa. Onnistunut ryhmähaastattelu edellyttää haastateltavien kontrollointia, mutta ryhmäkeskustelussa kontrollointi voi olla häiritsevä tekijä. Bloorin ynnä muiden mukaan (2001, 49) ideaalitalanne olisi, että ryhmän vetäjä on taustahenkilö, joka antaa tilaa keskustelulle ja keskustelijoille. Taustahenkilönäkin ryhmänvetäjän tulee varmistaa, ettei kukaan dominoi liikaa keskustelua ja että ryhmän hiljaiset henkilöt osallistuvat keskusteluun. Pötsönen ja Välimaa (1998, 7-8) ovat luetelleet hyvän ryhmän vetäjän ominaisuuksia ryhmähaastattelussa, jotka ovat ainakin osin siirrettävissä ryhmäkeskusteluun:

”Ryhmähaastattelu tarvitsee tehokkaan ja harjaantuneen vetäjän, jotta saavutetaan tutkimukselle asetetut tavoitteet. Haastattelija luo ryhmässä ilmapiirin, jonka tulee olla kaikkia innostava ja erilaisia mielipiteitä salliva, jotta niiden julkituominen on mahdollista. Hyvä kuuntelutaito, huumorintaju ja selkeä viestintä ovat hänen hyviä puoliaan. Hänen on osattava selviytyä ryhmässä kuin ryhmässä – hiljainen, ahdistunut, passiivinen ylipuhuva, vihamielinen...”

Suosituksien mukaan ryhmään osallistuvien henkilöiden määrästä ovat pienempiä ryhmäkeskusteluissa kuin ryhmähaastatteluissa. Ryhmäkeskusteluihin suositellaan 4-8 hengen ryhmiä ja joskus jopa kolmen hengen ryhmät ovat toimivia (Bloor ym. 2001, 26-28; Kitzinger & Barbour 1999, 8). Tavoitteena on, että henkilöitä on riittävästi keskustelun aikaan saamiseksi, mutta ei kuitenkaan niin paljoa, etteivät kaikki saa tasapuolisesti puheenvuoroa. Tutkimuksen aihe, keskustelun sisältö ja käytettävissä oleva aika määräävät kuinka monta osallistujaa keskusteluun tarvitaan.

Suosituksien mukaan keskusteluryhmän jäsenten taustoista vaihtelevat myös. Ryhmän jäsenten homogeenisuus saattaa helpottaa ryhmän toimintaa, kun ihmisillä on taustallaan samanlaisia kokemuksia tai samanlainen elämäntilanne. Heterogeenisen ryhmän etuna nähdään se, että

tällainen ryhmä voi tuoda tehokkaammin esiin tarvittavia tietoja, kun erilaiset ihmiset omaavat erilaisia näkökulmia. (Pötsönen & Välimaa 1998, 7.) Kitzinger & Barbour (1999, 7) suosittelivat, että ryhmissä tulisi olla demografista monimuotoisuutta ja tulisi pohtia keiden äänet eivät pääse aineiston kautta kuuluviin. Hyvä periaate on myös se, että ryhmän jäsenten on oltava sen verran erilaisia, että keskustelua syntyy (Bloor ym., 2001, 20). Mitä tämä sitten käytännössä tarkoittaa, on vaikeampi kysymys. Heterogeenisuutta ryhmiin voivat tuoda monet asiat (esimerkiksi osallistujien sukupuoli, ikä, koulutus, ammatti, harrastukset jne.), joita voi olla myös vaikea ennakoida jos ei tunne osallistujia etukäteen.

Markkinointitutkimuksissa on pidetty hyvänä sellaisia ryhmiä, jonka jäsenet eivät tunne toisiaan entuudestaan. On ajateltu, että jos ryhmän jäsenet tuntevat toisensa he ovat haluttomia kertomaan mielipiteitään ja kokemuksiaan. On ollut myös taloudellisesta koota ryhmiä tuntemattomista. Toisaalta on olemassa hyviä kokemuksia jo olemassa olevien ryhmien käyttämisestä ryhmäkeskustelussa. Toisinaan keskustelijoiden aikaisemmat yhteiset kokemukset ovat etu tutkimusaineistolle. Jo olemassa olevien ryhmien valitseminen vähentää myös tutkijan vaivaa: rekrytointiin menee vähemmän aikaa ja peruutuksia tulee vähemmän. Vastaavasti toisilleen tuntemattomien ihmisten kerääminen asettaa keskustelun onnistumiselle monenlaisia haasteita: keskusteluaikoja ja – paikkoja voi olla hankalampi sopia, halukkuus osallistua saattaa pienentyä ja omien mielipiteiden esittämiselle voi olla korkeampi kynnyks kuin tuttujen kesken. (Bloor ym. 2001, 22–24, 30-35.)

4.2 Ryhmäkeskusteluiden toteutus ja arviointi

Keräsin tutkielman aineiston joulukuun 2003 ja helmikuun 2004 välisenä aikana. Aloitin keskustelut esittelemällä lyhyesti itseni ja tutkimusaiheeni. Alustin keskustelun toivomalla, että kaikki osallistujat osallistuivat keskusteluun aktiivisesti. Kerroin olevani kiinnostunut heidän kokemuksistaan ja ettei ollut tarkoitus etsiä oikeaa tai väärää tietoa vaan keskustelijoiden näkemykset olivat sinällään oikeita ja kiinnostavia. Toivoin, että keskustelijat toisivat esiin sekä muiden kanssa samansuuntaiset että poikkeavat näkemykset. Lisäksi kerroin, että tarkoituksena on muodostaa keskustelu annetuista aiheista osallistujien välille ja minun roolini olisi olla lähinnä sivusta seuraaja. Keskustelun teemat annoin osallistujille yksitellen, yksi aihealue aina A4:lle tulostettuna. Teemarunko on lähes suoraan Helsingin seudun yhteistyövaltuuskunnan kotisivuilta kopioitu jätteen synnyn

vähentämisen ohjelista. Loppuvuodesta 2003 nämä sivut poistettiin netistä ja avattiin uusi jätteiden vähentämiseen keskittyvä sivusto <http://www.fiksu.net>. Muutamaan aihealueeseen lisäsin väitteitä Fiksu.net sivustoista täydentämään esimerkkejä (keskustelurunko liitteessä 1).

Bloor ynnä muut (2001, 42-43) suosittelevat, että ryhmäkeskustelu olisi hyvä aloittaa keskittymistehtävällä, joka kerää ryhmän huomion ja samalla orientoi ryhmän tulevaan keskusteluaiheeseen ja tehtävään. Kokeilin tätä ensimmäisen ryhmän kanssa antamalla ryhmälle konkreettisen kasan pestyjä ja puhtaita jätteitä (mm. jogurttipurkki, lasiastia, mehutölkki) ja pyysin heitä kertomaan mitä he jätteille kotonaan tekevät. Tehtävä toimi hyvin, koska ryhmässä syntyi vilkas ja monipuolinen keskustelu, joka kesti loppuun asti. Tehtävään meni kuitenkin melkein puolet keskusteluun varaamastani ajasta. Tämä senkin vuoksi, ettei tutkimusaiheeni ollut tuolloin vielä täysin rajattu vaan pidin mahdollisena myös lajittelun tutkimista. Ensimmäisen keskustelun jälkeen huomasin ja päätin, että pelkkä jätteiden synnyn vähentämisen aihepiiri riittää tutkielmaan. Jatkossa en tehnyt enää lämmittelytehtävää keskustelun alussa, koska tarvitsin kaiken ajan itse tutkimusaiheen käsittelyyn. Suosittelen kuitenkin ryhmäkeskustelun aloittamista lämmittelytehtävällä.

Pidin yhteensä kuusi ryhmäkeskustelua, joissa oli 3-5 osallistujaa (yhteensä 22 henkilöä). Lähes kaikki osallistujat olivat minulle entuudestaan tuttuja työn tai vapaa-ajan kautta. Keskusteluille varasin aikaa noin 1,5 tuntia, joka tuntui osallistujille sopivaksi ajaksi irrottaa työ- tai vapaa-ajasta. Kahdessa keskustelussa 1,5 tuntia ei riittänyt kaikkien aiheiden käsittelyyn. Tarkoituksena oli pitää niin monta keskustelua, että jokainen aihealue käytäisiin tarpeeksi monta kertaa läpi, ja mikäli yksi ryhmä jättäisi jonkin aihealueen vähemmälle keskustelulle, muut ryhmät voisivat täydentää sen. Viidennen keskustelun jälkeen pohdin kuudennen tarpeellisuutta, mutta päätin pitää sen, koska ennakoitavissa oli hyvä ja helposti järjestettävä keskusteluryhmä. Aineiston kannalta kuudes keskustelu ei tuonut merkittävää lisää, mutta vahvisti havaintoja.

Alun perin tavoitteenani oli saada yhteen ryhmään 5-7 jäsentä. Ensimmäisen neljän hengen ryhmäkeskustelun jälkeen kuitenkin totesin, että neljäkin oli sopiva määrä, kun keskusteluun varattu 1,5 tuntia vierähti nopeasti ja keskustelijoilla tuntui riittävän kerrottavaa. Myös käytännön seikat, kuten osallistujien sairastumiset sekä vapaaehtoisten osallistujien vähäisyys pienensivät ryhmän koon jopa kolmeen. Kolmekin henkilöä oli riittävä määrä

keskusteluun ja erilaisten näkökulmien esiin tuomiseksi. Onnistuneen keskustelun edellytyksenä ei näyttänyt niinkään olevan keskustelijoiden lukumäärä vaan keskustelijoiden vuorovaikutustaidot ja motivaatio osallistumiseen.

En asettanut ennakolta erityisiä vaatimuksia ryhmien kokoonpanolle, vaan ryhmät muodostuivat osin täysin vapaasti osallistujien omien aikataulujen mukaan ja osin ystävyys- tai sukulaissuhteiden kautta. Rekrytoin osallistujia keskusteluryhmiin silloisen työpaikkani sähköpostilistan kautta sekä hyödynsin jo olemassa olevia ystävyyteen ja/tai sukulaisuuteen perustuvia ryhmiä. Iältään ryhmän jäsenet olivat 27-60 –vuotiaita. Naisia osallistujista oli 12 ja miehiä 10. Osallistajat edustivat useita eri ammatteja (muun muassa opiskelija, eläkeläinen, sihteeri, tutkija, lastentarhanopettaja ja projektipäällikkö). Ryhmissä oli aina jonkin verran demografista vaihtelua, mutta homogeenisiäkin piirteitä löytyi. Yksi ryhmä koostui ainoastaan naisista ja muutaman ryhmän jäsenet kuuluivat samaan ikäluokkaan. Ryhmät, joihin sattui enemmän homogeenisiä piirteitä, eivät kuitenkaan eronneet muista ryhmistä keskustelun laadussa. Kun pohdin ryhmien kokoonpanon homo- tai heterogeenisyyttä, minun on vaikea tietää mikä olisi sellainen olennainen seikka, jonka tulisi olla jokaisessa ryhmässä takaamassa heterogeenisyyttä, kun tutkitaan ympäristöystävällistä kulutusta. Erilaisuutta tuovia tekijöitä on lopulta niin monia, ettei täysin homogeenistä ryhmää voi kovin helposti löytää tai muodostaa.

Yksi mahdollisuus taata heterogeenisyys olisi ollut joko sekoittaa ryhmiin arvoiltaan ja tavoiltaan vihreitä henkilöitä tai luoda kokonaan erillinen ryhmä vihreistä kuluttajista. Tutkimusongelman kannalta oli kuitenkin perusteltua jopa välttää ympäristötietoisia kuluttajia, koska olin kiinnostunut tavoista. Todella runsas vihreä kulutus on luonteeltaan enemmän tietoista ja reflektointia kuin tapoihin perustuvaa. Toki vihreäkin kulutus rutinoituu, mutta tässä tapauksessa oli perustellumpaa kerätä aineisto ”tavallisten” kuluttajien joukosta. Toisaalta kuten Moisanderkin (2001, 79-81) on esittänyt vihreän kuluttajan määrittäminen on kuitenkin lähes mahdotonta. Tietoisesti vihreitä kuluttajia on tutkinut muun muassa Massa ja Haverinen (2001) sekä Halkier (1998).

Ryhmäkeskustelu onnistuivat pääosin hyvin. Neljä keskusteluryhmää onnistui hyvin siten, että kaikki ryhmäläiset keskustelivat aktiivisesti toisiaan kuunnellen ja kommentoiden sekä kertoen seikkaperäisesti omista kokemuksistaan. Ryhmän vetäjänä minulla ei ollut yhtä tai kahta kertaa lukuun ottamatta tarvetta palauttaa keskustelua alkuperäiseen aiheeseen.

Kahdessa ryhmässä kuitenkin yhtä aikaa puhuminen ja yhden osallistujan passiivisuus tuottivat ongelmia. Näistä ensimmäisessä ryhmässä keskustelijoiden välinen vuorovaikutus ei toiminut vaan välillä kaikki ryhmäläiset puhuivat yhtä aikaa päällekkäin ja eri asioista. Tässäkin ryhmässä osa keskustelusta oli vuorovaikutteista ja sitä on käytetty aineistona soveltuvien osien. Yhdessä kolmen hengen ryhmässä puolestaan keskustelu tapahtui kahden ihmisen voimin, vaikka yritin saada kolmatta henkilöä mukaan keskusteluun. Ryhmän kahden naisen muodostama keskustelu oli kuitenkin aineistoksi sopivaa, joten en hylännyt sitä.

Ryhmäkeskusteluissa on se hyvä puoli, että yhden tai kahden keskusteluryhmän epäonnistuminen ei aiheuta mitään peruuttamatonta, koska aineistoa voi aina kerätä lisää jos jokin keskusteluista epäonnistuu. Samoin uusilla ryhmillä voi täydentää aineistoa jos jotakin aihealuetta ei ole keritty käsitellä tarpeeksi muissa ryhmissä. Pidän neljää onnistunutta ryhmäkeskustelua riittävänä aineistona tähän tutkielmaan. Kaksi vähemmän onnistunutta keskustelua täydentävät aineistoa niiltä osin, kun keskustelu on ollut vuorovaikutteista ja kokemuksia esiin tuovaa.

4.3 Aineiston analysointi

Aloitin aineiston käsittelyn litteroimalla keskustelut ja lukemalla litterointeja useaan kertaan läpi. Keskusteluaiheet olivat lopulta hyvin strukturoituja, koska keskustelu perustui ennalta määrättyihin jätteen vähentämisen ohjeisiin ja yksityiskohtaisiin esimerkkeihin. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, mitä jätteen vähentämisen ohjeita kuluttajat pitävät oikeana tapana toimia, oli yksinkertaista lähteä vastaamaan käymällä ohjeita ja niistä käytyä keskustelua läpi yksi ohje kerrallaan. Pyrin vastaamaan kysymykseen, mitkä ohjeet hyväksytään ja mitkä kumotaan. Lähestyin aineistoa fakthanäkökulmasta eli kiinnostukseni kohteena oli tutkittavien todellinen käyttäytyminen ja heidän todelliset mielipiteet (Alasuutari 1993, 81). Otin keskustelijoiden kertomukset totena sellaisenaan.

Fakthanäkökulmalle on ominaista, että voidaan epäillä haastateltavien tai tässä tapauksessa keskustelijoiden antaman informaation totuudenmukaisuutta (Alasuutari 1993, 80). Keskustelijat saattavat jos ei suoraan valehdella niin ainakin kaunistella mielipiteitään ja tekemisiään. Erityisesti ympäristökulutus koko laajuudessaan (sähkön ostamisesta

yksityisautoiluun tai hammastahnan valintaan) on sellainen tutkimuskohde, jossa tutkittavien ilmoittama toiminta harvoin vastaa tilastojen lukuja. Kyseessä voi olla yhtä hyvin mittausvirhe kuin tutkittavien valehtelu. Kasvokkain tapahtuvassa vuorovaikutustilanteessa halu vastata ympäristönormin mukaisesti on jopa suurempi. Tutkijan tehtävä on arvioida, miten rehellisesti ihmiset elämästään ja itsestään kertovat, ja toisaalta yrittää saavuttaa mahdollisimman totuudenmukaista tietoa (emt. s. 85).

Aineiston luotettavuuteen tutkija voi vaikuttaa mekanistisen ja/tai humanistisen menetelmän avulla. (emt. s. 86-87). Pyrin keräämään luotettavaa aineistoa ensisijaisesti humanistisen menetelmän avulla eli luomalla mahdollisimman läheisen ja luottamuksellisen suhteen keskustelijoihin. Tein tämän kertomalla avoimesti itsestäni ja tutkimuksen tarkoituksesta sekä rohkaisemalla keskustelijoita ilmaisemaan niin eriäviä kuin samansuuntaisiakin mielipiteitä (ks. luku 2.2). Mekanistinen menetelmä tarkoittaa sitä, että pyritään välttämään tutkijan toiminnan vaikutusta kerättävään informaatioon. Mekanistista menetelmää käytin siten, että vältin puuttumista meneillään olevan keskusteluun ja keskustelijoiden esittämiin mielipiteisiin. Tällä tavalla yritin välttää antamasta keskustelijoille vihjeitä siitä, mitkä seikat itse koin mielenkiintoisiksi tai ristiriitaisiksi. Kolmanneksi aineiston luotettavuutta lisäsi ryhmän läsnäolo. Ryhmässä yleisesti hyväksytyyn normin vastustaminen tai kyseenalaistaminen on helpompaa kuin kaksin tutkijan kanssa.

Vastattuani ensimmäiseen tutkimuskysymykseen jatkoin aineiston lukemista ja etsin vastausta toiseen tutkimuskysymykseen, miten oikeana pidetyt kulutustavat ovat syntyneet. Tätä varten hyödynsin Alfred Schütz'n näkemyksiä itsestään selvän synnystä sekä hänen tutkimusperinnettä jatkaneiden tutkijoiden näkemyksiä siitä, miten ja milloin itsestään selvää tuodaan esiin. Schütz korostaa omia ja muiden ihmisten kokemuksia itsestään selvän synnyssä. Lisäksi hän puhuu tyypittelystä, jolla maailmaa tehdään ymmärrettäväksi. (Schütz 1945, 208; 1953, 8-9). Yksi mahdollisuus on lähteä etsimään aineistosta kokemuksen ulottuvuuksia (Timonen 2001, 76-78, 128-129) tai kiinnittää huomiota siihen, minkälaisia tyypittelyjä keskustelijat tekevät. (Holstein ja Gubrium 2000, 51-82; Timonen 2001, 78-80, 129-156). Waterton ja Wynne (1999, 133) puolestaan pitävät tärkeänä ryhmäkeskustelua tutkittaessa kiinnittää huomiota erilaisiin puhetapoihin, kuten kerrottuihin tarinoihin, anekdootteihin, toisten kokemusten kommentointeihin ja kyseenalaistamiseen.

Melvin Pollner taas kirjoittaa, että arkisia oletuksia todellisuudesta ei tuoda esiin vuorovaikutuksessa, koska se koettaisiin outona ja häiritsevänä. Hänen mukaansa itsestäänselvyyksistä puhutaan silloin, kun arjessa ilmenee ongelmia, joiden ratkaisuun on tarjolla erilaisia vaihtoehtoja. Ongelmia syntyy, kun joku esimerkiksi esittää ristiriitaisen näkemyksen tai kokemuksen yhteisestä maailmasta. (Pollner 1987 51-52.) Timonen (2001, 127) on Pollnerin mukaisesti lähtenyt etsimään aineistostaan seikkoja, jotka nähdään ongelmallisina niin, että ne herättävät pohdintaa.

Tutkimuksen tekemisen kannalta on mielenkiintoista syntykö keskusteluissa tilanteita, joissa itsestään selvä kyseenalaistetaan. Pollnerin (1987, 53) mukaan ristiriidan tunnistaminen yhteisesti jaetussa todellisuudessa edellyttää, että keskustelija pystyy erittelemään omia kokemuksiaan suhteessa ”todelliseen” maailmaan ja muiden kokemuksiin. Timosen (2001, 166) tutkimuksessa ympäristökysymykset itsessään osoittautuivat säröiksi todellisuudessa. Samoin jätteiden vähentämisen ohjeet toimivat tässä tutkielmassa ristiriitojen herättäjinä. Ohjeet luovat yhdenlaisen käsityksen järkevästä toiminnasta (”fiksi fiksauttaa television”) ja suostuttelevat kuluttajaa toimimaan niiden mukaan. Keskustelijat eivät kuitenkaan hyväksyneet kaikkia ohjeita sellaisenaan ja samalla he kyseenalaistivat niiden järkevyyden.

Jatkoin aineiston analysointia kiinnittämällä huomiota sellaisiin jätteiden vähentämisen ohjeisiin, joista syntyi keskustelua ja joiden noudattaminen kyseenalaistettiin. Piirsin aluksi jokaisesta teema-alueesta omat mindmapit, joiden ympärille kirjoitin keskusteluissa esiintyneitä perusteluita, kertomuksia ja kommentteja. Pikku hiljaa koko aineisto jäsenyi seitsemään erilliseen tuotteiden valinnan ja käytön perusteluun tai ristiriitaan. Esitin aineistolle muun muassa seuraavia kysymyksiä, joihin ei erikseen vastata tässä tutkielmassa: Miten omaa toimintaa perustellaan? Minkälaisia kokemuksia, esimerkkejä ja tarinoita keskustelijat esittävät? Miten normaalia, järkevää tai oikeaa määritellään? Miten oikea tapa toimia muodostuu keskustelussa? Minkälaisia ominaisuuksia asioille nimetään (esim. sota-aika, vanha, likainen, inhottava)?

5 Jätteiden vähentäminen tuotteiden valinnassa ja käytössä

Tässä luvussa vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, mitä kuluttajat pitävät oikeina toimintatapoina, kun he tarkastelevat kulutustaan jätteiden synnyn vähentämisen kautta. Luku on jäsennetty neljään osaan, joista ensimmäisessä käyn läpi kulutusvalintaan liittyvät jätteiden vähentämisen ohjeet. Toisessa alaluvussa käsittelen tuotteiden käyttöön liittyvät jätteiden vähentämisen ohjeet ja kolmannessa alaluvussa aineettomien tuotteiden sekä palveluiden valintaan ja käyttöön liittyvät ohjeet. Neljännessä alaluvussa teen yhteenvedon analyysin tuloksista.

5.1 Vähäjätteisten tuotteiden valinta

Suurin osa kuluttajille annetuista jätteiden vähentämisen ohjeista koskee tuotteiden valintaa. Ryhmäkeskustelun aiheet oli jaoteltu viiden teeman alle, jotka olivat ylipakattujen tuotteiden välttäminen, kertakäyttötuotteiden välttäminen, turhasta kieltäytyminen, kestävien tuotteiden valitseminen sekä ongelmajätteiden välttäminen. Teemat sisältävät osittain samoja ohjeita ja ohjeiden toistamista hieman eri muodossa: onhan esimerkiksi pakkaus useimmiten kertakäyttötuote, turhana voidaan pitää monenlaista tuotetta henkilöstä riippuen ja kertakäyttötuotteen välttäminen voi tarkoittaa kestävä tuotteiden valitsemista.

Ylipakattujen tuotteiden välttäminen ja uudelleen täytettävien pakkausten suosiminen

Vältä ylipakattuja tuotteita ja suosi uudelleentäytettäviä pakkauksia

- Tuotteen hinnasta osa aiheutuu suoraan jätteeksi menevästä pakkauksesta.
- Pakkaa eväät kestäväan muovirasiaan, ei kelmuun.
- Mieluummin kuin pienistä annospakkauksista voi, sokeri, kahvikerma tai ketsuppi voidaan tarjota suurista pakkauksista, joista kukin annostelee itselleen sopivan määrän.
- Panttipullo palautuu täytettäväksi noin 30 kertaa ja kelpaa lopuksi uuden tuotteen raaka-aineeksi. Palautettava tölkki menee suoraan raaka-aineeksi.
- Kaupan muovi- tai paperikassin voi vaihtaa kestävämpään kangaskassiin sekä hedelmäpusseihin kestäviin harsokankaisiin pusseihin.
- Kosmetiikkaa ja pesuaineita saa ostaa myös täyttöpakkauksiin.

Ylipakkaamisen teema alkoi väitteellä, että osa tuotteen hinnasta määräytyy pakkauksesta. Tämä herätti ristiriitaisia ajatuksia keskustelijoissa. Osa myötäili väitettä sellaisenaan. Mitä pienempi pakkaus, sitä enemmän se maksaa myös kuluttajalle. Hinnan määräytymistä ajateltiin myös konkreettisesti irtotuotteiden punnitsemisen kautta, jolloin pakkauksellekin punnitaan hinta. Toisten mielestä pakkauksen hintaa tai ulkonäköä oli turha miettiä, tuote maksoi mitä maksoi eikä siihen voinut vaikuttaa. Väite pakkauksen hinnasta koettiin myös tarpeettomaksi, koska tuotteissa oli näkyvässä kilohinta, jolla tuotteita pystyi helposti vertailemaan. Tällöin kallista pakkausta pidettiin lähinnä kaupan ongelmana.

”Tuo kilohinta on aika hyvin kerrottu, että ei tarvitse paketin hintaa erikseen miettiä, mitä se on. Se on pikemminkin kaupan ongelma jos ne tekee kalliin paketin. (...) Mä meinaan, että pystyy vertaamaan sen kilohinnan, ei tarvitse miettiä mitä se paketti maksaa, vaikka se olisi kultainen paketti.” (Jukka)

”No kyllä sen arvaa, että tuotteen hinnassa on osa heti siitä pakkauksesta, mutta kun on montakin tuotetta, jotka pitää ostaa pakattuina.” (Päivi)

Kotona tapahtuvassa pakkaamisessa lähes jokainen kertoi käyttävänsä kestäviä muovirasioita, kuten ohje neuvoikin. Muovirasiat koettiin käytännöllisimpinä, niissä lounaat ja retkieväävät säilyivät paremmin kuin pusseissa. Hannelen ja Jaakon perheessä eväät oli ollut kuitenkin tapana pakata muovipusseihin tai folioon kukin ruokalaji erikseen. Perheen tytär

muisteli tätä pakkaustapaa hieman huvittuneena. Vanhemmat pitivät pakkaamistapaa käteväenä, etteivät hajut ja maut sekoitu.

Ohje suosia suurempia annoskokoja pienten sijaan voin, sokerin, kahvikerman tai ketsupin suhteen ei sinällään koskenut yksittäisiä kotitalouksia vaan ravintoloita ja kahviloita. Keskustelijat eivät nähneet vaihtoehtoja näiden annospakkausten valinnan suhteen. Osa keskustelijoista laajensi kuitenkin esimerkin koskemaan muitakin elintarvikkeita, kuten lihaa ja valmisruokia. Näissä tuotteissa jokainen pyrki ostamaan sen verran kuin tarvitsi. Suurempi pakkauskoko ei aina ollut kannattava valinta, sillä pakkauksesta yli jäävä ruoka koettiin myös tuhlaukseksi ja ympäristökuormitukseksi.

Piia: Pienet annospakkaukset. Kun yksin asuu niin toivoo, että olisi mahdollisimman pieni, ettei kerkeäisi vanhentua ennen kun saa syötyä ja harmittaa jos joutuu heittää meneen, mutta onhan sitten joku ketsuppi, että se kestää kauan.

Tanja: No mä kyllä ostan isoja pakkauksia kuitenkin. Kai mä kuvittelen, että ne ois halvempia vaikka ei ne aina ole.

Piia: Kyllä ne on, mutta mä en tiedä onko se sitten etu jos sen joutuu heittää menemään.

Tanja: Mä syön sitä samaa ruokaa kauhean pitkään tai sitten laitan pakastimeen, mutta en ole oppinut ostamaan sellaisia pikkupakkauksia, missä ois sopiva kerta-annos yhdelle ihmiselle.

Piia: En mäkään välttämättä mitään kerta-annoksia osta, mutta jotenkin aina kallistuu pienempään, vaikka olisi vähän kalliimpaa.

Tanja: Mutta monesti tuntuu, että se kilohinta onkin pienessä (pakkauksessa) pienempi, vaikka olevinaan joku perhetarjouspakkaus ois isompi, mutta ei se aina ole niin, esimerkiksi margariinissa tai kalapuikoissa.

Panttipullon ja tölkin välinen vertailu ei synnyttänyt keskustelua juuri lainkaan. Ainoastaan yksi henkilö kyseenalaisti panttipullojen ympäristöystävällisyyden verrattuna tölkkeihin. Hän perusteli väitettään tutkimuksella, jossa esitettiin, että lasipullojen kuljetuskustannukset sekä kuljetuksesta ja käsittelystä syntyvät ympäristövaikutukset ovat suuremmat kuin alumiinitölkkien vastaavat ympäristövaikutukset. Lisäksi hän koki luontoon rikkoutuneet lasipullot ympäristöhaittana. Muutoin tämä ohje sai vain yksittäisiä kommentteja lähinnä pantillisten ja pantittomien pullojen vertailusta.

Kauppakassien käyttäjissä oli sekä muovipussien että kangaskassien käyttäjiä. Muovipussien käyttäjät tarvitsivat pusseja roskapusseina ja perustelivat käyttönsä sillä. Kangaskassien käyttäjän puolestaan katsoivat säästävänsä rahaa käyttämällä kankaista kauppakassia ja ostamalla roskapussit erillisenä rullana.

”Me käytetään kaupan muovikasseja, kun me käytetään niitä roskapusseina, mutta on se kallista roskapussimateriaalia.” (Minna)

”Meillä on semmoiset kestokauppakassit, joita käytetään. Eikä nekään ole sen kierrätyksen takia, vaan sen takia, ettei tarvitse aina maksaa niitä kauppakasseja.” (Ville)

”Minä kyllä ostan aina muovikasseja sen takia, kun mulla ei ole kestokassia, mutta ne menee sitten roskapusseiksi.” (Turo)

Täyttöpakkausten käyttäminen ei ollut kovin yleistä keskustelijoiden keskuudessa. Täyttöpakkauksia olisi ostettu enemmän, jos niitä olisi ollut tarjolla ja mikäli täyttöpakkaus olisi ollut halvempi kuin kertakäyttöpakkaus. Lisäksi täyttöpakkausten käyttämistä estää tuotteiden nopea vaihtuvuus. Kun olisi aika ostaa täydennystä, samaa tuotetta ei enää ole markkinoilla.

”Musta tuntuu, että kosmetiikan ostamisessa täyttöpakkaukset eivät ole ehkä niin relevantteja, kun ei sitä kuitenkaan niin hirveän paljon osta. Sit sen pitäis olla just se sama ja käyttää suunnattomia määriä, että ois tarvetta. Jos mä ostan jotain kosmetiikka-aineita, niin sitten luultavasti kun mä seuraavan kerran menen ostamaan jotain vastaavaa, niin se ei enää olekaan sitä samaa.” (Tanja)

Kertakäyttöisten tuotteiden välttäminen

Vältä kertakäyttöä

- Kertakäyttötuotteet, kuten pussit, kassit, partakoneet, astiat, vaipat, nenäliinat ja kamerat voi usein korvata kestäväällä vaihtoehdolla.
- Pöytää pyyhkiessä kannattaa käyttää kestäviä kangasliinoja talouspaperin sijaan.
- Pakastuksessa vuodesta toiseen palvelevat kestokäyttöiset muovirasiat ovat kertakäyttörasioita parempi vaihtoehto.
- Kankaiset lautasliinat ovat kertakäyttöisiä ympäristöystävällisempi ja juhlavampi vaihtoehto.
- Kestävä ja pestävä tuoppi on kertakäyttöistä mukavampi ja olut maistuukin siitä paremmalta.
- Ammatti- ja aikakauslehtien kierrätys työpaikoilla kiinnostuneelta toiselle laaditun lehtikierroston mukaan on järkevää. Myös raporteista ja muistioista riittää useimmiten muutama kiertävä kopio.
- Omat nimikkomukit työpaikalla ovat persoonallinen ja taloudellisesti kannattava vaihtoehto kertakäyttömukille.

Kertakäyttötuotteista vain vaipat ja nenäliinat koettiin sellaisiksi, joita ei voi korvata kestäväillä vaihtoehdoilla. Muita esimerkkituotteita, pusseja, partakoneita, astioita, kameroita, pakasterasioita, lautasliinoja, tuoppeja, mukeja ja lehtiä, sen sijaan käytettiin lähinnä kestopuotteina, mutta toisinaan myös kertakäyttöisinä. Joillakin kertakäyttötavaroilla on omat erityiset käyttötilanteensa, kuten kertakäyttöastiat kesämökillä ja kertakäyttökamera melontaretkellä.

Petri: Harvoin kyllä tulee käytettyä mitään kertakäyttöjuttuja, jossain reissussa tai mökillä.

Jaakko: Makkarajuhlissa tai semmoisissa, mutta ei muuten. Jos on rippijuhlat tai lakkiaiset niin on se vähän...

Hannele: Mekin käytiin isän kanssa retkellä alkuvuokosta niin meillä oli ihan muovimukit mukana ettei kertakäyttö.

Tea: Paitsi lastenjuhlissa niihin yleensä ostetaan kertakäyttöisiä ja kaikkia eri hahmoja, ja sitten aina kun mä käyn kesällä piknikillä meillä on kertakäyttöastiat.

Pöytä pyyhkiessä pidettiin itsestään selvänä kankaisten liinan käyttämistä, mitä perusteli enemmänkin taloudelliset kuin jätteisiin liittyvät syyt. Samoin pakasterasioina kukaan ei käyttänyt kertakäyttöisiä rasioita. Kankaisten lautasliinat koettiin sen verran juhlaviksi, ettei kenelläkään ollut vielä ollut sellaista juhlaa, jossa niitä olisi voitu käyttää. Oluen juojat vitsailivat juovansa oluen suoraan pullosta, jolloin mukeja tai laseja eikä niiden tiskaamista tarvittu. Ravintolan kertakäyttöiset tuopit yhdistettiin terasseihin ja festareihin. Muovituopit nähtiin perusteltuina, kun oli todennäköistä, että tuoppi voisi mennä rikki. Lehtien kierrätys työpaikoilla oli yleistä, samoin raporttien ja muistioiden kierrättäminen jos se vain oli mahdollista. Toisinaan koettiin kuitenkin tarpeelliseksi, että jokaisella oli oma muistio tai raportti. Työpaikan nimikkomuki oli tuttu monelle keskustelijalle. Joissain tapauksissa, esimerkiksi rakennustyömaalla, nimikkomuki ei ole mahdollinen vaihtoehto, koska ei ole tiskausmahdollisuutta.

Turhasta kieltäytyminen

Sano ”ei kiitos” turhalle

- Osta vain tarpeeseen.
- Mikrokuituliinalla lika lähtee helposti ilman pesuainettakin.
- ”Ei mainoksia” –tarra ovelta vähentää kertyvän paperijätteen määrää huomattavasti.
- Osoitteellisesta mainonnasta pääsee eroon lähes kokonaan täyttämällä Suomen Suoramarkkinointiliiton kortin postikonttorissa.
- Toimistoissa syntyvän paperijätteen määrää voidaan vähentää harkitsevammalla tulostus- ja kopiointikäytännöllä. Luonnoksia ja ylimääräisiä kappaleita on turha tulostaa. Paperinkulutusta voidaan pienentää melkoisesti kopioimalla kaksipuoleisesti tai pienentämällä alkuperäisestä.

Teema-alueen otsikko ”sano ei kiitos turhalle” ja ensimmäinen väite ”osta vain tarpeeseen” saivat keskustelijat pohtimaan turhaa ja tarpeellista. Ensimmäinen kommentti yleensä oli ”eihän sitä mitään juuri tarvitsisi”. Tarpeelliseksi tuotteiksi määriteltiin lähinnä ruoka ja vaatteet. Turhia tuotteita tuli myös usein ostettua vahingossa. Keskustelijat toivat esiin useita esimerkkejä, joissa he olivat luulleet tarvitsevansa jotain, hankkineet tuotteen ja se oli kuitenkin jäänyt käyttämättä. Eräs keskustelija määritteli turhan sillä, että toimivia tuotteita korvataan uusilla laitteilla ja heitetään toimiva laite pois. Turhaa kuluttamista perusteltiin mukavuudella: on mukava ostaa uutta. Toisaalta turhaa kulutusta pidettiin kuitenkin niin olennaisena osana nykypäivää, ettei sitä koettu tarpeelliseksi perustella enempää eikä väitteeseen otettu juuri kantaa.

Lisäksi turhaa ja tarpeellista pohdittiin mikrokuituliinan, mainosten ja muun paperijätteen avulla. Usealla keskustelijalla oli kokemuksia mikrokuituliinasta. Harva kuitenkaan uskoi sen tehoon ja useampi liinan käyttäjistä oli lisännyt liinaan pesuainetta pesutehon parantamiseksi. Mikroliina herättikin jonkin verran keskustelua siitä, kuinka paljon pesuaineita kukin omistaa ja kuinka paljon niitä tarvitaan. Osa puhdisti lähes kaikki kodin pinnat astianpesuaineella, mutta oli joukossa tehokkaampienkin aineiden käyttäjiä. Ainoastaan Tanja ja Heikki kyseenalaistivat pesuaineiden luomaa kuvaa siisteydestä ja helppoudesta.

”Mä laitoin kyllä siihenkin (mikrokuituliinaan) pesuainetta. Mä en luota siihen tehoon yhtään.” (Erja)

”Kyllä mulla taitaa kanssa vähän olla, että tulee kuitenkin käytettyä pesuainetta (mikrokuituliinassa).” (Minna)

Hyvin harva keskustelijoista oli valmis kieltäytymään mainoksista. Suoramainonnasta kieltäytyminen sen sijaan oli jo huomattavasti yleisempää kuin paikallisten liikkeiden mainoksista kieltäytyminen. Niistä pidettiin, koska haluttiin olla selvillä markkinoilla olevista tuotteista sekä mahdollisista tarjouksista. Mainoksista kieltäytyminen koettiin uhkana, että jäätäisiin jostain mielenkiintoisesta paitsi. Lisäksi, mainosten välttäminen koettiin vaikeaksi, koska mainoksia jaettiin kielloista huolimatta. Mainosten lukeminen on myös yksi tapa viettää aikaa ja tutustua uudella paikkakunnalla oleviin kauppoihin.

”Mä ainakin katon, että oisko siinä mitään mielenkiintoista ja sitten helposti saattaa käydä sillä tavalla, että jotain mielenkiintoista saattaisi jäädä saamatta.” (Piia)

”Kyllä mä ainakin tykkäsin ennen joulua katsoa suorapostituksia. Kun ei tiennyt mitä ostais ja hankkis, ja tarvisko jotain.” (Minna)

Kestävien ja korjattavien tuotteiden suosiminen

Suosi kestäviä ja korjattavia tuotteita

- Myönnetäänkö tuotteelle takuu? Takuu on viesti sen puolesta, että tuote on tarkoitettu kestäväksi.
- Voiko tuotteen korjata? Ruuveilla kokoonpantu laite voidaan purkaa ja korjata toisin kuin liimaamalla tai niittaamalla koottu laite.
- Onko tuotteeseen varaosia? Varaosia pitäisi olla saatavilla tuotteen oletetun käyttöajan ajan.
- Jos koti näyttää kaipaavan uusia huonekaluja, valitse silloin kestävä, pestävä, kotimainen, korjattava ja vähän pakattu huonekalu. Kirpputoreilta ja antikvariaateista löydät persoonallisia ja käyttökelpoisia sohvia, tuoleja ja pöytiä. Jos vanha huonekalu kuluu tai rikkoontuu, verhoiluta se ammattilaisella.
- Tarpeelliset, kotimaiset, hyvälaatuiset ja ajattomat vaatteet puukevat sinua pitkään. Hetkessä kuluva muotivaate puolestaan matkustaa maapallon ympäri ennen päätymistä vaatekaappiisi. Vanhanaikaiset tai huonosti istuvat vaatteet saa uusittua ompelijalla.

Tuotteiden takuu vaikutti usean ostopäätökseen, mutta takuusta ei kuitenkaan oltu valmiita maksamaan mitä tahansa. Takuu koettiin tärkeäksi, koska tuotteiden oli havaittu rikkoontuvan helposti. Toisaalta takuu koettiin myös turhaksi, koska tuotteiden oli havaittu

rikkoontuvan heti takuuajan jälkeen. Takuuta ei siis yksimielisesti koettu laadun takeeksi, vaikka ohjeissa niin väitetäänkin. Tanjan mielestä joidenkin tuotteiden laatu on jo alun perin niin huono, ettei se mene takuuseen. Janne puolestaan muistutti, että vaikka tuotteella ei olisi takuuta niin joka tapauksessa valmistaja, kauppa tai maahantuoja on velvollinen korvaamaan tuotteen, mikäli siinä ilmenee valmistusvika tai tuote lakkaa toimimasta ennen kuin sen oletettu elinikä on täynnä.

Tuotteiden korjattavuus vaikutti kuluttajien ostopäätökseen. Kovin monimutkaisia ja siten vaikeasti korjattavia tuotteita eivät kuluttajat halunneet ostaa, koska silloin niitä olisi mahdoton itse korjata ja myös niiden korjauttaminen olisi kallista. Toisaalta joskus rahan puute pakotti ostamaan halvan tuotteen, jota olisi myös vaikea korjata. Osa keskustelijoista piti varaosien saatavuutta tärkeänä tuotteen valinnassa. Toisaalta Janne kuitenkin kyseenalaisti koko väitteen varaosien saatavuudesta, koska kaikkiin tuotteisiin on saatavilla varaosia. Varaosien saatavuudesta huolimatta Jannekin piti tuotteiden korjaamista kalliina.

Ohje hankkia kestäviä huonekaluja ei herättänyt laajempaa keskustelua. Muutamassa keskustelussa tuotiin esiin lähinnä positiivisia kokemuksia kotimaisista tai kirpputorilta hankituista huonekaluista. Lastulevyhuonekalut sekä Ikean liimattavat huonekalut koettiin kestävyydeltään huonoiksi, mutta halvoiksi ja hyviksi tilanteissa, jolloin ei paljon rahaa käytettävissä. Huonekalujen verhoiluttaminen sen sijaan koettiin liian kalliiksi, vaikka useammalla olisi ollut huonekaluja varastossa verhoiluttamisen tarpeessa. Huonekalun pestävyys oli tärkeä ominaisuus lapsiperheille.

Viimeinen teeman ohje kestävien vaatteiden valinnasta herätti pohdintaa useammassa ryhmässä. Ohjeessa esitettiin väite, että tarpeelliset, kotimaiset, hyvälaatuiset ja ajattomat vaatteet pukevat pitkään. Kaikki väitteessä esitetyt ominaisuudet kestävästä vaatteesta, tarpeellista lukuun ottamatta, kyseenalaistettiin ja samalla myös koko kestävä vaateen idea. Vaateen kotimaisuus oli keskustelijoiden mukaan hankalasti selvitettävissä, koska pääsääntöisesti vaateen raaka-aineet ja vähintäänkin sen osien valmistus tapahtui Suomen ulkopuolella. Kotimaisuudesta kertovia merkkejä ei pidetty luotettavina. Yleisesti vaatteiden laadun koettiin huonontuneen (kuten useiden muidenkin tuotteiden) ja osa vaatteista määriteltiin kertakäyttövaatteiksi. Myöskin kestävinä ja laadukkaina pidetyt vaatteet olivat osoittautuneet helposti nukkaantuviksi tai kuluviksi. Vaatteiden ajattomuuden puolestaan kyseenalaistaa muodin muuttuminen ja yhteiset käsitykset siitä, miten ja minkälaisiin

vaatteisiin on sopivaa pukeutua. Vaatteiden uusiminen ompelijalla todettiin usein liian kalliiksi ja kannattamattomaksi.

Ongelmajätteiden välttäminen

Vältä ongelmajätteitä

- Vaaralliset aineet ovat käytöstä poistettuna ongelmajätettä. Niiden käyttämistä kannattaa välttää
- Ongelmajätteitä sisältäviä tuotteita voi usein korvata vähemmän myrkyllisillä tai myrkyttömillä vaihtoehdoilla. Esimerkiksi myrkylliset puhdistuskemikaalit voi korvata saippuapohjaisilla pesuaineilla ja etikalla.
- Kokeile myrkyttömiä luonnonmaaleja. Hyvin hengittävistä keittomaaleista on monella hyviä kokemuksia.
- Turhia paristoja voi välttää suosimalla mekaanisia laitteita esimerkiksi kelloissa ja leluissa.

Kuluttajien oli hyvin vaikea löytää kotitalouksistaan mitään ongelmajätteisiin, myrkyllisiin tai vaarallisiin aineisiin liittyviä aineita, mikä oli minulle jokseenkin yllättävää. Vain muutama keskustelija kertoi omistavansa voimakkaampia puhdistuskemikaaleja ja niitäkään ei oikein uskallettu käyttää. Pääkallomerkki sekä ohjeet käyttää suojakäsineitä ja –laseja saivat kuluttajat epäröimään. Siivoamiseen ja puhdistamiseen liittyvät teemat toivat esiin, että puhdistamiseen käytetään lähinnä saippuapohjaisia tiskiaineita ja muita mietoja aineita. Osa kuluttajista oli jopa hyvin epäileviä tiettyjen pesuaineiden luomaan mielikuvaan puhtaudesta tai että siivoamisesta pääsisi helpommalla erikoisaineita käyttämällä.

”Tuskin kotona, mitään kauhean myrkyllisiä kemikaaleja käytetään.” (Katri)

”Mitä ongelmajätteitä esimerkiksi meidän huushollissa on?” (Hannele)

Paristot olivat tunnetuimpia ongelmajätteitä ja niiden kerääminen keräyspisteisiin oli kaikille tuttua. Paristojen välttämiseksi kuluttajat keksivät esimerkkejä uudelleen ladattavista paristoista ja kelloradiosta. Laadukkaita pattereita ostamalla arveltiin vähennettävän niistä syntyvää jätettä. Samoin maaleista jokaisella oli kokemuksia, mutta kukaan ei ollut käyttänyt luonnonmaaleja. Luonnonmaalien arveltiin olevan sen verran uusia, ettei niitä aikaisemmin

ole ollut edes tarjolla. Toisaalta luonnonmaalien kestoa epäiltiin ja arveltiin, että niiden käyttäminen lisäisi työmäärää, kun pintaa pitäisi maalata tavallista useammin.

5.2 Tuotteiden käyttäminen kestäväällä tavalla

Ryhmäkeskusteluissa tuotteiden kestäväää käyttöä käsiteltiin kahden teeman avulla, jotka liittyivät tavaroiden yhteisomistukseen ja lainaamiseen sekä tuotteiden huolelliseen käyttöön ja korjaamiseen. Tavaroiden yhteisomistuksesta annettiin esimerkkejä taloyhtiöiden, ystävien, sukulaisten ja naapurien välisestä yhteisomistuksesta ja lainaamisesta. Tavaraesimerkkejä olivat ruohonleikkuri, porakone, astiat, lehdet, pelit ja harrastusvälineet. Tuotteiden huolellisen käytön esimerkit koskivat tuotteiden ja laitteiden oikeaa käyttöä, huoltamista sekä korjaamista.

Tavaroiden yhteiskäyttö ja –omistus, lainaaminen ja vuokraaminen

Kaikkea ei tarvitse omistaa, suosi palvelua tavaransa sijasta

Harvoin käytettävät tuotteet on järkevämpää vuokrata tai lainata kuin ostaa niitä itselle (ruohonleikkuri, porakone, kriketti-, sulkapallo ym. pelit...).

- Esimerkiksi taloyhtiöt voivat hankkia harvoin käytettäviä tuotteita yhteiskäyttöön. Yhteiskäyttö tehostaa tuotteen käyttöä ja ehkäisee jätteen syntyä ja luonnonvarojen tuhlausta.
- Yhdessä naapurien, sukulaisten ja tuttavien kanssa voi hankkia trampoliinin, krikettipelin tai muita harrastusvälineitä.
- Jos omat astiat eivät riitä juhlien järjestämiseen, kertakäyttöastiat eivät ole ainoa vaihtoehto. Astioita voi vuokrata suurellekin joukolla. Kestoastiat ovat kertakäyttöisiä juhlavampia ja miellyttävämpiä käyttää.
- Lehtiä, joita luetaan vain kerran, kannattaa tilata yhdessä ja kierrättää naapurilta toiselle. Aikakauslehdet voi laittaa myös kiertoon sairaaloihin, terveyskeskuksiin tai hammashoitoloihin. Myös koulut ja päiväkodit tarvitsevat askartelumateriaaleja.

Tavaroiden yhteiskäyttö oli yleisintä taloyhtiöissä erilaisten ulko- ja puutarhatyövälineiden osalta. Taloyhtiöiden asukkaiden välisessä yhteiskäytössä ei nähty ongelmia, ”kunhan se on

vain niin suunniteltu”, kuten Hannele sanoi. Laitteiden yhteisomistuksen esteeksi nähtiin se, että usein porukassa on aina yksi tai muutama henkilö, joka omistaa laitteen eikä siten halua osallistua porukkaan, joka on hankkimassa uutta. Sen sijaan pelien, lelujen ja harrastusvälineiden lainaaminen ja yhteisomistus koettiin yleisesti hankalaksi. Tavaroita haluttiin käyttää heti, kun tarve ilmenee eikä lähteä hakemaan mistään erikseen. Keskustelijat laskivat myös, että tavaroiden kuljetuksesta syntyy kustannuksia ja ympäristövaikutuksia, jolloin lainaaminen tai yhteisomistus ei ole enää taloudellisesti eikä ympäristön kannalta kannattavaa. Lisäksi pelko tavaroiden rikkoontumisesta tai vahingoittumisesta esti lainaamista ja yhteisomistusta.

”Ei, kyllä minä ainakin tykkään, että ois omia ne vehkeet mitä on.” (Ville)

”Noita urheiluvälineitä mä vähän epäilen, koska siinä tulee aina nokan koputusta, kun joku niitä vähän käsittelee huonosti. Syyttää kun ne on hakannut niin ja niin. Tuommoiset ilman muuta ruohonleikkurit ja porakoneetkin jos se ois vaan alun perin suunniteltu niin.” (Hannele)

Muutama henkilö oli vuokrannut tai lainannut astioita juhlia varten. Toisaalta näin suuria juhlia syntyi keskustelijoille hyvin harvoin. Erja suosi kuitenkin kertakäyttöastioita, koska ne tulivat halvemmaksi kuin astioiden vuokraaminen. Aikakausilehtien kierrätys on yleistä sukulaisten ja työkaverien kesken. Sellaisia lehtiä, jotka halutaan takaisin, ei kuitenkaan mielellään lainata eteenpäin. Muutamalla keskustelijalla oli myös mahdollista lainata erilaisia työkoneita ja työvälineitä sekä esimerkiksi astioita työpaikoiltaan. Työpaikalta lainaaminen olikin tuttua niille, joilla sellainen mahdollisuus oli. Sen sijaan naapureilta ja tutuilta lainaaminen koettiin hankalammaksi. Tutuimmilta naapureilta saatettiin silloin tällöin lainata jotakin yllättäviin tarpeisiin, mutta yleisemmin lainaamista ei kuitenkaan tapahtunut.

”No mä ainakin saan töistä kaikki puutarhatyövälineet... mun ei tarvi ostaa mitään puutarha-asiaa, kun saan sieltä mitä käytän, lainaan töistä sitten.” (Katri)

Jaakko: Joo astioitahan voi vuokrata, äiti on aina tuonut töistä.

Hannele: Se on totta, meillä on. Oon sanonut koko porukalle, että kuka vaan tarttee ristiäisiin, rippijuhliin tai lakkiaisiin, niitä saa sieltä lainata.

Lainaaminen koettiin myös ihmissuhdekysymykseksi. Toisille ihmisille lainaaminen oli luontevampaa kuin toisille. Lähes kaikki kokivat lainaamisen kuitenkin hankalaksi muilta kuin hyvin tuntemiltaan ihmisiltä. Eräs keskustelija kertoi seikkaperäisesti tuntemastaan henkilöstä, joka luontevasti lainasi polkupyörän entisen kesätyökaverinsa äidiltä käydessään

lomamatkalla Jyväskylästä Kokkolassa. Tähän kertoja lopulta totesi, että hän olisi varmasti ottanut oman pyörän mukaan.

”Siinä on kyse ihmissuhteistakin. Toiset ihmiset on sellaisia, että niiden on kauhean helppo järjestää kaikki, että mä lainaan tuon tuolta ja tuon tuolta. Musta itsestä tuntuu, että on aika vaikea pyytää, että saisiko lainaan. Riippuu miten hyvin tuntee sen ihmisen, mutta ei nyt ihan kaikilta kehtaisi mennä heti pyytämään voisitko sä auttaa, saisinko lainata ja saisinko käyttää. Kun toiset järjestelee asiat niin sujuvasti, että oikeastaan mitään ei tarvitse itse omistaa, kaikki vaan hoituu.” (Tanja)

”Varmaan se on tässä eteläpohjalaisessa luonteessa, että ei herkästi lainata tai kehdata lainata. Eikö oooki, että pitää omistaa ja pitäis omistaa kauhea määrä jotain mitä ei tarvikkaan, kun kerran vuodessa.” (Päivi)

Tuotteiden huolto ja korjaus sekä oikea käyttö

Lue tuotteiden käyttöohjeet, huolla ja korjaa

Kun uusi kone on kotona, lue käyttöohje huolella. Koneiden oikea käyttö ja huolto pidentävät laitteen käyttöikä. Jos kone kuitenkin menee rikki, se kannattaa korjauttaa.

- Käytä ja lataa akkuja ohjeiden mukaan niin ne kestävät pitkään.
- Fiksu fiksauttaa esimerkiksi television, videon, stereot tai kännykän. Aina ei kannata heti ostaa uutta.
- Tulostimien, kopiokoneiden ja faxien värikasetit, -patruunat, ja -nauhat voi uusioida.
- Imuroi jääkaapin ja pakastimen takaosa säännöllisesti, koneen käyttöikä pitenee ja sähkölaskut pienenevät.

Tuotteiden käyttöohjeisiin perehdyttiin useimmiten silloin, kun tuote oli uusi. Toinen vaihtoehto on kaivaa käyttöohje esiin jos laitetta ei osaa muuten käyttää tai laite on jo rikki, kuten Ville vitsaili. Samoin akkuja yleensä ladattiin ohjeiden mukaan ja kuluttajat kertoivat yksityiskohtia ohjeista tyhjentää akku säännöllisesti tai lataamisen ohjeajoista. Tulostimien, kopiokoneiden ja faxien värikasettien ja -patruunoiden uusioiminen oli harvinaista kotitalouksissa eikä kukaan myöskään vastannut työssään niistä. Tämän vuoksi väite ei juuri herättänyt keskustelua. Sen sijaan kuluttajat toivat esiin, että toisinaan saattaa olla halvempaa ostaa kokonaan uusi tulostin kuin uusi värikasetti vanhaan tulostimeen. Jääkaappien ja pakastimien takaosat tavattiin imuroida säännöllisesti, mutta harvoin. Elektroniikkalaitteiden korjauttamista ei pidetty aina taloudellisesti kannattavana.

Väitteet tuotteiden korjaamisen kannattavuudesta herättivät runsaasti keskustelua sekä esimerkkejä useissa kohdin ryhmäkeskusteluja. Korjaamista ei yleensä pidetty järkevänä vaihtoehtona. Tavarankorjauksessa kuluttajat yleensä harkitsevat korjaamista. Ensin tarkistetaan osataanko tuote korjata itse. Mikäli omat taidot eivät riitä, korjaaja etsitään tuttuja ja ystäviä kautta. Osa yksinkertaisimmista elektroniikkatuotteista ja ompelutehtävistä osataan yleensä tehdä joko kotona tai korjaaja löytyy läheltä. Tuotteiden korjauttaminen erityisosajilla ja liikkeissä on koettu useimmiten kannattamattomaksi. Korjaamisen hinnalla tai jopa halvemmalla ostaa uuden vastaavan tuotteen. Myös korjaajan etsiminen koettiin työteliäksi. Jätteen vähentämisen ohje ”aina ei kannata heti ostaa uutta.” koettiin epätodeksi.

Katri: No meillä on se yksi video- ja tv-korjaaja, Jukan tuttu. Kyllä se meillä pesukoneita ja kaikkea on korjannut.

Jukka: Mutta liikkeeseen ei paljon kannata viedä, kun ne maksaa.

Katri: Se on niin kallista, että ei meillä ainakaan ole varaa viedä mitään. Ensin katsotaan jos sitä voi korjata, se ei ole vielä niin hirveän kallista jos on vienyt tutulle.

5.3 Tuotteiden korvaaminen aineettomilla tuotteilla tai palveluilla

Jätteen vähentämisen ohjeet eivät sisältäneet omaa teema-alueita amateriaalisaatiosta eli materiaalien korvaamisesta aineettomilla tuotteilla tai palveluilla. Sen sijaan muissa aihealueissa sivuttiin muun muassa paperittoman toimiston ideaa ja tavaroiden lainaamisen ja yhteisomistuksen teema sisälsi esimerkin tavaralahjan korvaamisesta palvelulla.

Paperiton toimisto

Toimistoissa syntyvän paperijätteen määrää voidaan vähentää harkitsevammalla tulostus- ja kopiointikäytännöllä. Luonnoksia ja ylimääräisiä kappaleita on turha tulostaa. Paperinkulutusta voidaan pienentää melkoisesti kopioimalla kaksipuoleisesti tai pienentämällä alkuperäisestä.

Teema-alueiden ohjeissa esitetyt esimerkit eivät suoraan sisältäneet ohjetta korvata erilaisia tiedotteita, raportteja, artikkeleita, aikakausilehtiä tai kirjoja sähköisellä tiedostolla. Keskustelijat kuitenkin toivat esiin, että tällaisia mahdollisuuksia oli olemassa, ja että esimerkiksi saatavuuden kannalta sähköiset artikkelit ja kirjat olivat parempia kuin perinteiset. Sähköisiä tekstejä kuitenkin poikkeuksetta tulostettiin. Tulostamisessa tunnistettiin myös turhia piirteitä, vaikka turhaa tulostamista pyrittiin tietoisesti välttämään. Turhaa tulostamista aiheuttivat vanhat käytännöt: Ensinnäkin työntekijät ovat tottuneet saamaan tiedotteet paperisina ja vaativat niitä edelleen, vaikka kaikilla olisi pääsy sähköpostiin. Toiseksi, sähköisten asiakirjojen lukeminen koetaan hankalaksi. Kolmanneksi, internetin kautta luettavissa sähköisissä teksteissä on aina epävarmuus niiden saatavuudesta jatkossa ja neljänneksi, tulostamisesta on tehty helppoa.

”Mä yritän, että en ottaisi turhaa, mut nyt mä otin sellaisen väitöskirjan ulos sieltä, jota ei olisi kannattanut ottaa. Se oli yli 200 sivua. Nyt mä huomasin, no ehkä mä tarvin sitä jossain vaiheessa, mutta siinä oli valtava sivumäärä, mut se johtu siitä, että mä en kattonut paljonko oli sivuja niin mä ehdin painaa sitä.” (Seppo)

Toisille työpaikoille paperin runsaampi käyttö on ominaista, etenkin jos suurimmalla osalla työntekijöistä ei ole osaamista tai mahdollisuuksia internetin ja sähköpostin käyttöön. Hannele ja Jukka kertoivat työyhteisöjensä käytännöistä, jotka ylläpitävät paperitulosteiden tulvaa. Heidän työpaikoillaan tiedotteet jaetaan sekä sähköpostilla että paperisina versioina. Sähköisen tiedotteen pitäisi periaatteessa riittää, koska kaikilla on toimiva sähköpostiosoite. Hannelen työpaikalla kaikki eivät kuitenkaan osaa käyttää sähköpostia. Lisäksi molempien työpaikoilla työntekijät ovat tottuneet paperisiin tulosteisiin ja vaativat niitä. Jos jonkin tiedotteen jättää tulostamatta, siitä valitetaan. Paperitiedotteiden määrä voi olla myös moninkertainen. Pahimmassa tapauksessa tiedote tulostetaan kaikkien nähtäväksi, hallinto lähettää sen vielä varmuuden vuoksi sisäisessä postissa, minkä lisäksi henkilökunta tulostaa tiedotteen henkilökohtaisesti.

Jukka: Kyllä sitä, vaikka se on vähän vikaa, tulee kopioitua aika paljon, että ei se ole paperi vähentynyt. Etenkin töissä tulee tosi paljon paperia, vaikka ne tietokoneella pitäisi olla kaikki.

Johanna: Periaatteessa riittäisi että ne on tietokoneella?

Jukka: Pitäisi riittää mutta kyllä sitä vaan tulee tulostettua aika paljon ja kopioita perään. Että sitä kaikilla on turhia kopioita kädessä aina.

Annikki: Sitten jos ei anna, ne itkee, että mulla ei ole.

Jukka: Joo tiedotteita pitää olla.

Katri: Että se ei riitä että luetaan se sähköposti.

Jukka: Ei pitää tulostaa ja jakaa kaikille, vaikka se on jokaisen koneellakin tavallaan tieto niin pitää olla vielä paperilla.

Toiseksi etenkin pitkien ja tieteellisten tekstien hahmottaminen tietokoneen näytöltä koetaan hankalaksi. Näyttöpäätteeltä lukeminen koettiin mahdottomaksi etenkin pitkien tekstien osalta. Lukeminen on raskasta eikä tekstin hahmottaminen onnistu. Etenkin pitkät tieteelliset tekstit vaativat monen mielestä tulostamista, mikä aiheuttaa myös turhaa tulostamista. Useampikin keskustelija muisti äskettäin tulostaneen useampi kymmensivuisen tiedoston, joka oli kuitenkin jäänyt lukematta. Eräs keskustelija arvioi, että näyttöpäätteeltä lukeminen on helpompaa nuoremmalle sukupolvelle, joka on kasvanut tietokoneisiin.

Petra: Tällä listalla on yksi asia, mihin on tosi vaikea vaikuttaa. Se on tää toimistopaperi, että vaikka miten puhutaan, että säilytetään niitä sähköisessä muodossa niin siitä huolimatta.

Tuula: Mä otan varmasti turhaa sitten kun päivä päättyy.

Seppo: Joo.

Tuula: Mä hahmotan ne ja nyt ei ole edes päivä päättynyt (tuloste kädessä). Sitku mä jonkun työrupeaman lopetan, mä printtaan sen.

Petra: Kauhean vaikeaa on pitkää asiakirjaa kokonaisena hahmottaa. Mulla on samalla tavalla.

Tuula: Mä printtaan tän, mut tää ei ole vielä valmis, mut toivottavasti päivän lopussa on.

Petra: Semmoisesta, että joka versioista otetaan, että kun on muutama rivi korjattu, niin semmoisesta pitäisi päästä eroon.

Tuula: Mutta senhän voi ottaa vaan sen sivun.

Petra: Voi ottaa sivun kerrallaan, mutta kun seuraa meidänkin printterillä ni siellä ei toimita niin.

Tulostaminen on yhteisistä järjestelmistä ja käytännöistä kiinni (ja niiden puutteista johtuvaa). Esimerkiksi Heikki tulostaa tieteellisiä artikkeleita, jotka ovat luettavissa internetissä. Hän ottaa niistä varmuuskopioita, koska palveluntarjoajat saattavat vaihtua vuosittain ja tällöin myös lukuoikeus teksteihin päättyy. Sama varmuuskopioinnin periaate

koskee muitakin internetin julkaisuja. Tekstit katoavat tai niiden polut muuttuvat eikä teksti enää ole löydettävissä tai saatavilla. Tulostettuna mapissa teksti on sen sijaan tallessa aina. Tulostamisesta on tehty myös helppoa. Parhaimmissa tapauksissa jokaisella voi olla oma tulostin työhuoneessaan. Lisäksi paperia ja mustekasetteja on helposti saatavilla.

Toisaalta keskustelijat olivat myös vähentäneet tulostamista. Omia tekstejä ei tulosteta yksittäisten muutosten takia, vaikka päivän päätteeksi moni halusikin työstään paperitulosteen ikään kuin konkreettiseksi näytöksi päivän saavutuksista sekä mahdollisesti kotiin luettavaksi. Myös paperin molemmille puolille tulostaminen sekä kahden sivun tulostaminen yhdelle arkille olivat osalle keskustelijoista tuttua.

Palveluiden suosiminen

Anna tavaralahjan sijaan esimerkiksi lahjakortti hierojalle, elokuvaan tai teatteriin.

Palveluista käydään läpi tässä ainoastaan lahjakortti. Tuotteiden korjaamista ja huoltoa voidaan pitää myös palvelun käyttönä, mutta ne on käsitelty jo edellä tuotteiden kestävän käytön yhteydessä. Lahjakortit ovat suurimmalle osalle tuttuja. Niitä on saatu ja annettu muun muassa kampaajalle, hierojalle, kosmetologille, vyöhyketerapiaan, jalkahoitoon, elokuvaan ja teatteriin. Lisäksi lahja saatetaan antaa suoraan rahana, jolloin saaja saa itse päättää rahan käyttötarkoituksen. Lahjakortin valitsemista ei pidetä ainakaan yhtään helpompana hankintana kuin tavaralahjaa. Lahjakorttia ostaessa tulee tuntea lahjan saajan lisäksi useimmiten myös lahjakortin palvelu joko oman kokemuksen kautta tai tietää, millä kampaajalla tai hierojalla lahjan saaja yleensä käy. Lahjakortteja pidetään positiivisena vaihteluna tavaralahjojen sijasta, koska useimmilla oli kodeissaan jo kaikkea ja yli tarpeenkin. Käyttämätön lahjakortti koetaan pienemmäksi harmiksi kuin tarpeeton esine.

”Mun mielestä se (lahjakortti) on ihan hyvä idea. Silloin vain täytyy tietää, ettei anna lahjakorttia semmoiselle kampaajalle, jossa toinen ei käy tai halua käydä. Pitää kuitenkin vähän tietää tai no sama ongelma siinä on kuin tavarassakin, että ei lahjakortin saaja saa kokonaan valita mihin se menee kuluttamaan.” (Tanja)

*”Kyllä mä tykkään semmoisesta lahjasta jos osuu kohdalleen kampaaja tai hieroja. Mieluummin kuin joku huonosti osunut tavara, joka vain tuntuu, että lojuu jossakin.”
(Piia)*

Johanna: Entä noi lahjakortit, tuntuuko, että ois toimiva lahjaidea?

Janne: Musta se on kätevä, kun monta kertaa ei välttämättä oikein keksi jollekin henkilölle mitä ostais niin kun ostaa lahjakortin se voi itse päättää mitä rahalla tekee.

Tea: Niin viimeksi mä ostin Jannelle syntymäpäivälahjaksi elokuvalippuja.

Janne: Se oli hyvä.

Tea: Ja kerran varasin ajan hierojalle.

Janne: Joo, mutta sitä mä en..

5.4 Yhteenveto

Olen tässä luvussa etsinyt vastausta kysymykseen, mitä kuluttajat pitävät oikeina toiminnan tapoina, kun he tarkastelevat omaa kulutustaan jätteiden vähentämisen ohjeiden kautta. Mitä ohjeita he pitävät itsestään selvinä ja mahdollisina noudattaa?

Jätteiden vähentämisen ohjeista itsestään selviksi koettiin *kertakäyttöisten tuotteiden välttäminen* sekä *tuotteiden kestävä käyttö*. Kertakäyttötuotteista ainoastaan vaipat, nenäliinat ja lautasliinat haluttiin käyttää kertakäyttöisinä. Myös kertakäyttöastioiden käyttämistä pidettiin perusteltuina tietyissä tilanteissa. Muuten kertakäyttötuotteita ei juurikaan ostettu tai käytetty. Kuluttajat myötälivätkin myös hyvin pitkälle tuotteiden kestävä käyttöä koskevien ohjeiden kanssa eivätkä ne herättäneet laajaa keskustelua. Ainoa väite, joka kyseenalaistettiin ja joka herätti enemmän keskustelua, koski korjaamisen edullisuutta uuteen tuotteeseen verrattuna.

Loput jätteiden vähentämisen ohjeista koettiin enemmän tai vähemmän ristiriitaisiksi. Tuotteiden valinnassa *ylimääräisten pakkausten välttäminen* koettiin osin mahdottomaksi, koska keskustelijat kokivat, ettei kaupan pakkaustapaan voinut vaikuttaa, vähemmän pakatut tuotteet eivät olleet muita edullisimpia eikä niitä ole aina saatavilla. Lisäksi tuotteiden pakkaukset koettiin hyödyllisiksi, vaikkakin ylipakkaaminen koettiin myös turhaksi. Ohje *”vältä turhaa kulutusta”* herätti mielenkiintoisen keskustelun turhasta ja tarpeellisesta. Suurin osa kulutuksesta määriteltiin turhaksi, mutta turha kulutus todettiin mukavaksi ja osin itsestään selväksi. Jätteiden vähentämisen ohjeissa annettiin esimerkkeinä turhista tuotteista

mainokset, pesuaineet ja toimistopaperi. Näistä mainoksia ja pesuaineita ei koettu turhiksi. Toimistopaperia pidettiin useimmiten turhana, mutta keskustelijat pitivät sen vähentämistä vaikeana.

Ohjeessa *suosia kestäviä ja korjattavia* tuotteita annettiin erilaisia ominaisuuksia kestäville tuotteille, kuten takuu, korjattavuus, kotimainen, hyvälaatuinen ja ajaton. Monet näistä ominaisuuksista kuitenkin kyseenalaistettiin. Esimerkiksi takuuta pidettiin tärkeänä tuotteen valinnassa, mutta toisaalta keskustelijat olivat huomanneet, ettei se välttämättä ole kestävän tuotteen merkki. Tuotteen korjattavuus ja varaosien saatavuus olivat myös tärkeitä valinnan kriteereitä, mutta samalla tuli esiin, ettei korjaaminen kuitenkaan ole taloudellisesti kannattavaa. Ajatus ajattomista ja kestävästä vaatteista kumottiin, koska muoti tekee kestävästä vaatteista nopeasti epämuodikkaita ja vanhanaikaisia. Myös tuotteiden kotimaisuus koettiin hankalaksi määrittellä ja varmistaa eikä kotimaisuuteen enää liity samaa varmuutta laadusta kuin ennen.

Tuotteiden kestävä käyttö eli käyttöohjeisiin perehtyminen, tuotteiden oikea käyttö ja huoltaminen olivat keskustelijoille itsestään selviä eikä näistä aiheista juurikaan herännyt keskustelua. Sen sijaan tuotteiden korjauttaminen ammattilaisella koettiin kalliiksi. Tuotteen korjaamiseen liittyy sama taloudellinen ristiriita kuin tulostimen värikasetin ostamiseen saati sitten uusiointiin: uusi osa vanhaan laitteeseen ja korjaamisen vaadittava työ maksaa usein saman verran kuin itse laite maksaa uutena kaupassa. Ohjeiden väite ”aina ei kannata ostaa heti uutta” ei pitänyt keskustelijoiden mielestä läheskään aina paikkaansa. Lainaaminen ja yhteisomistus koettiin myös useimmiten mahdottomaksi tai kannattamattomaksi, koska tavaroiden haluttiin olevan käytettävissä heti, kun niille ilmenee tarvetta. Myös tavaroiden rikkoontuminen ja niihin liittyvät riidat vähensivät halukkuutta yhteisomistukseen tai lainaamiseen. Ainoastaan taloyhtiön kautta tapahtuva yhteisomistus ja harvoin käytettävien urheiluvälineiden vuokraus nähtiin järkevänä.

Keskustelijoiden reaktiot ohjeeseen *välttää ongelmajätteitä* olivat mielenkiintoisia, sillä keskustelijat eivät tunnistanee kotitalouksistaan ongelmajätteitä annettujen esimerkkien perusteella eivätkä myöskään esimerkkien ulkopuolelta. Itse asiassa jokaisesta kodista löytyy kuitenkin useitakin ongelmajätteiksi luokiteltavia aineita, joita ei kuitenkaan tuotu esimerkeissä esiin. Vanhat lääkkeet, loisteputket, kovettumattomat maalit ja liimat, liuotinaineet, kynsilakka sekä konetiskiaineet ovat muun muassa kotien ongelmajätteitä

(katso esim. <http://www.ekokem.fi> tai <http://www.ongelmajate.fi>). Ongelmajätteistä annetut esimerkit olivat siten puutteellisia ja toisaalta kaukana kuluttajien arkipäivästä. Ongelmajätteen termi samoin kuin termit myrkylliset ja vaaralliset aineet ovat myös hyvin voimakkaita ja toisaalta sellaisia, joita on vaikea liittää arkiaskareisiin tai yleensäkin kodin sisätiloihin, saati sitten että kukaan ostaisi tarkoituksella kaupasta ongelmajätettä.

Aineettomien tuotteiden ja palveluiden valinnalle ja käytölle ei ollut omaa aihealuetta, jossa niitä olisi käsitelty erikseen. Aineettomia tuotteita ei varsinaisesti käsitelty yhdessäkään ohjeessa. Sen sijaan toimistopaperin kohdalla keskustelijat toivat esiin, että erilaiset tiedotteet, raportit ja artikkelit olivat käytettävissä myös sähköisessä muodossa. Sähköiset asiakirjat kuitenkin useimmiten tulostettiin. Palveluita käsiteltiin vuokraamisen ja lahjakortin kautta. Lahjakortteja pidettiin hyvänä vaihtoehtona tavaralahjalle, ja useammalla keskustelijalla oli omia kokemuksia niistä. Tavaroiden vuokraus on myös eräänlainen palvelu, jota keskustelijat olivat käyttäneet harvakseltaan. Vuokrauksen esteenä pidettiin samoja asioita kuin yhteisomistuksen ja lainaamisen kanssa: tuotteet halutaan käyttöön heti ja vuokraaminen ei ole aina taloudellisesti kannattavaa. Aineettomien tuotteiden sekä palveluiden valintaan ja käyttöön on tarjolla ohjeita vähän, vaikka mahdollisuuksia olisi nykyään jo jonkin verran. Toisaalta sähköiset palvelut (sanomalehdet, kirjat, musiikki ja elokuvat), niiden käyttäjäystävällisyys sekä käyttöön liittyvät lailliset kysymykset ovat vasta kehitymässä.

6 Tuotteiden kestävän valinnan ja käytön ristiriidat ja perustelut

Tässä luvussa perehdyn kuluttajien perusteluihin, miksi keskusteluissa ristiriitaisina pidetyt jätteiden vähentämisen ohjeet ja niiden noudattaminen eivät ole järkeviä. Perusteluiden kautta on tarkoitus ymmärtää, miten kuluttajien käsitykset oikeasta ja järkevästä toimintatavasta muodostuvat. Perusteluita ei tule nähdä vain kuluttajien puolustuksina ympäristönormin vaatimuksille, vaan myös viitteinä, jotka kertovat koko nykyisen kulutuskulttuurin synnystä, sen ominaispiirteistä ja pelisäännöistä. Perustelut antavat viitteitä myös siitä, mitä kaikkea kuluttajat huomioivat ja pitävät tärkeinä tuotteiden valinnassa ja käytössä. Puhun viitteistä, koska nykyisen kulutuskulttuurin syntyä tai yksittäisten tuotteiden valintaprosessia tai käyttöä ei ole järkevää tarkastella niin laajasta näkökulmasta kuin

jätteiden synnyn vähentäminen, vaan jatkossa ennemminkin keskittyen tiettyyn tuotteeseen tai palveluun. Löysin aineistosta yhteensä seitsemän perustetta, joiden vuoksi jätteiden vähentämisen ohjeet eivät ole kuluttajille järkeviä.

6.1 Hinnan ja ympäristötuotteen välinen ristiriita

Hinta toistui lähes jokaisessa keskusteluteemassa keskeisenä perusteena tuotteiden valinnalle ja käytölle. Hinta voi toimia täysin itsenäisenä perusteena valinnalle, jolloin muita valinnan perusteita ei ole tai niitä ei huomioida. Esimerkiksi tuotteen pakkauksella tai pakkaamistavalla ei ole merkitystä kuluttajalle vaan tuotteen hinta ratkaisee. Jaakko ja Jukka muun muassa kertoivat valitsevansa elintarvikkeita joko tarjouksen tai kilohinnan perusteella, eivätkä he tällöin kiinnitä huomiota pakkaukseen tai muihin tuotteen ominaisuuksiin lainkaan. Suurempiakin tuotteita valitaan tietoisesti pelkästään halvan hinnan takia. Tuotteiden halpa hinta yhdistetään toisaalta heikkoon laatuun ja tuotteiden kestättömyyteen, mutta tämä hyväksytään esimerkiksi silloin kun ei ole yksinkertaisesti rahaa ostaa kalliimpia ja laadukkaampia tuotteita. Halpa ja heikkolaatuinen tuote voi olla myös perusteltu valinta, kun tuotteen käyttöikä arvioidaan lyhyeksi.

”Kyllä mä mielelläni ostaisin jonkun ihanan täyspuisen ruokapöydän, mutta kun ei ole varaa niin sitten on seuraava vaihtoehto, että ostaa kirpparilta ja ite laittaa sitä vähäsen. Kyllä se menee välttämättä siihen, että ostaa jotain lastulevyisiä huonekaluja (...) kun ei ollu varaa ostaa kalliimpia. Mä haaveilen, sitten ku mä rikastun, mä ostan kunnan vaatekaapit sellaiset oikein umpipuiset ja hienot, että mieluummin ostais kestävää.” (Piia)

Päivi: Tenaville on nyt tullut ostettua ehkä rahasyistä halpoja niin kauan kuin kotona ovat. Niitten kämpäs nyt on atk-pöytä näitä tämmösiä levy-, ettei nyt oo ostettu mitään monien kymmenien tuhansien markkojen, kun lähtevät maailmalle pois kotoa. Sisustavat sitten kämppänsä niin kuin haluavat.

Kimmo: Kyllähän siinä paljon enempi järkiä ois, että ois vanhoja huonekaluja niissä säilyy kuitenkin se arvo...

Päivi: Arvo ja tunne.

Kimmo: ... mutta kun tuommoisen lastulevyhuonekalun kun tänne tuo niin hinta laskee puolella heti.

Lisäksi on tilanteita, joissa tuotteiden ympäristöseikkoja pohditaan ja niitä pyritään ottamaan huomioon esimerkiksi valitsemalla ympäristöystävällisempi tuote tai korjauttamalla

rikkoutunut laite. Näissäkin tilanteissa hinta on keskeinen peruste toiminnalle. Keskustelijat kokivat ristiriitaisiksi sellaiset tilanteet, joissa tuotteen valmistuksessa tai pakkaamisessa oli tehty säästöjä materiaalinkäytössä, mutta silti tuote maksoi kuluttajalle joko saman verran tai enemmän kuin tavallinen tuote. Esimerkiksi Tanja osti mielellään elintarvikkeita suuremmissa annospakkauksissa, mutta hän oli huomannut, että hintaetu saattoi olla jopa päinvastainen. Samoin viidennen keskusteluryhmän jäsenet olivat huomanneet, että täyttöpakkaus voi olla jopa kalliimpi kuin tavallinen tuote:

Ville: Kyllä me pesuaineita ostetaan tuollaisina täyttöpakkauksina, tiskiaineita

Turo: Ei niitäkään aina välttämättä saa. Mä joskus ostin sellaisen käsisäippuan jossa on pumppu, jossa on vaihtohomma, mutta kun ei niitä saa mistään. Ne on aina niitä että ne on saman hintaisia oli siinä se pumppu tai ei.

Ville: Niin sen mäkin olen huomannut sellaisen deodorantin kun joskus ostaa että on pallo mukana ja sitten on semmoisia jossa ei ole palloa, saa sen pallon siirtää niin samanhintaisia jopa kalliimpia voi olla.

Kirsi: Niin toivois, että se ois sitten pikkasen edullisempi se tuote, että viittis.

Turo: Kyllä niitä käyttäis jos ois vaan...

Ville: Jos ois selvä hyöty.

Kirsi: Mutta ehkä sitä tosiaan ajattelee enemmän rahan kautta sitä hyötyä.

Turo: Niin.

Kirsi: Ehkä vähän sillä lailla jopa väärinkin jollakin tavalla.

Myös tuotteiden korjaamisessa sekä yhteisomistuksessa hinta koettiin esteenä. Tuotteiden korjaaminen koettiin lähes poikkeuksetta liian kalliiksi, kun markkinoilla oli uusia vastaavia tuotteita myynnissä samaan tai jopa halvempaan hintaan kuin mitä korjaaminen tulisi maksamaan. Myös tunnearvoltaan tärkeiden tuotteiden uusioiminen koettiin liian kalliiksi. Korjaamisen hintaa eivät niinkään nosta varaosat, vaan korjaamisen edellyttämä asiantuntijuutta ja käsityötä vaativa työ. Toisaalta keskustelijat arvioivat, että mitä monimutkaisempi laite on, sitä vaikeampi ja myös kalliimpi se on korjata. Päivi kertoi esimerkin rikkoutuneesta pesukoneestaan, joka oli arvioitu kannattamattomaksi korjata jo pelkästään, kun oli nähty kuinka paljon johtoja oli suojalevyn alla. Piia puolestaan kertoi jo ostotilanteessa välttävänsä sellaisia tuotteita, joita on vaikea korjata. Piia ja keskusteluun liittynyt Tanja eivät voineet kuvitella koskaan omistavansa autoa, koska he eivät olisi osanneet sitä huoltaa tai korjata.

Hannele: Jos vanha huonekalu kuluu tai rikkoutuu, verhoiluta se ammattilaisella.

Tämäkin on vähän sellainen juttu siitä työn hinnasta. Verhoiluttaminen on kalliimpaa, siinä täytyy olla tunnearvoa.

Jaakko: Se on kalliimpaa, todella kallista verhoiluttaa ja sitten antiikkihuonekalut ja tuollaiset esineet ainoastaan niitä kannattaa entisöidä.

Hannele: Kävin tuolta Artekilta kysymässä säkkikankaaisen tuolin verhoiluttamista. Se ois maksanut aivan maltaita.

Jaakko: Pari tonnia (mk).

Tea: Siis siinä on vaan semmoinen kangas.

Hannele: Säkkikankaat vaan, puuosille ei olisi tarvinnut tehdä mitään.

”Jos on sellainen tilanne, ettei ole ketään lähipiirissä kuka korjaisi, sitten sen korjaaajan löytäminen ja korjauskustannukset voi olla niin kalliita, että saattaa tulla hankittua uusi tavara tilalle. Vaikka tietysti harmittaa jos on vaan pieni vika ja sitten sen joutuu heittämään. Tai yksi esimerkki on se kamera, minkä mä tiputin sinne koskeen, niin me saatiin se kyllä sieltä takaisin, mutta se kastui. Siinä oli semmonen osa, joka silloin ois maksanut markoissa kympin, mikä olisi pitänyt vaihtaa, mutta ne korjauskulut olisi ollut niin korkeat, että sitä ei kannattanut teettää.” (Tanja)

Myös tuotteiden yhteisomistuksen yhtenä esteenä oli tuotteen hinnan ja ympäristöhyödyn välinen ristiriita. Toisaalta lainattavat tuotteet, kuten pelit ja lelut, koettiin niin halvoiksi, ettei niiden yhteisomistusta pidetty tarpeellisena tai järkevänä. Toisaalta, kuten Erja toi esiin, tavaroiden yhteisomistus ei aina ole ympäristön kannalta järkevää. Erja laski, että esimerkiksi pelin lainaaminen olisi edellyttänyt heillä yhteensä 28 kilometrin mittaisen ajomatkan autolla, joka sekin olisi maksanut bensakuluja ja samalla saastuttanut ympäristöä.

Erja: No esimerkiksi kriketti. Mun vanhemmilla on semmoinen peli, mutta kun tenavat halusi pelata sitä, oli pakko hommata oma. Ei sitä viitsi seitsemää kilometriä edestakaisin hakea sitä ja sitten kun se pitää vielä palauttaa. Että aja sitten 28 kilometriä kun lapset haluaa pelata. Kyllä se tulee halvemmaksi ostaa itse.

Tanja: Kyllä ajokustannukset, bensa ja tämmöiset saastuttaa myös, et ei välttämättä ole sen ympäristöystävällisempää käydä hakemassa aina.

6.2 Ajattomankin tuotteen käyttöikä on rajallinen

Kuudennessa keskusteluryhmässä käytiin pitkä keskustelu siitä, minkälainen on ajaton vaate vai onko sellaista olemassakaan. Janne esitti Teaa ja Jaakkoa vastaan, että kestäviä ja ajattomia vaatteita on olemassa. Hänen esimerkkinään oli miesten puku. Tea ja Jaakko puolestaan esittivät, että pukujen malli, leikkaukset ja napitukset muuttuvat aina sen verran, että tyylieron huomaa eikä vanhan mallista pukua kehtaa pitää. Tähän yhtyi myös Hannele, joka kertoi säilyttäneensä vanhoja vaatteita ajatellen, että Tea voisi niitä myöhemmin käyttää. Tea oli kieltäytynyt äitinsä vanhoista vaatteista, koska hänen mukaansa muoti muuttuu kuitenkin aina sen verran, ettei vanhaa vaatetta kehtaa käyttää.

Tea: Tässä on näistä vaatteista. Se on niin totta, että muoti muuttuu niin nopeasti, että vaikka ostat minkäläisen ajattoman näköisen vaatteen, niin se on kahden vuoden päästä ihan..

Janne: Ei oo liituraitapuku.

Tea: Kyllä siinäkin leikkaukset muuttuu ja yksirivinen, kaksirivinen...

Jaakko: Lahkeen leveys.

Janne: Jostain 20-, 30-luvulta ne on ihan saman näköisiä.

Tea: Mutta se on erittäin harvassa.

Janne: Niin onkin.

Tea: Mä ostan aina halpisjuttuja, mitä...

Jaakko: On niitä monennäköisiä, leveät lahkeet ollut mullakin.

Petri: Toisaalta yksi puku menee aika kauan kuitenkin.

Tea: Mutta puku nyt on varmaan yksi harvoista.

Janne: No jos on joku trendipuku 70-luvulta, että on trumpettilahje.

Hannele: Mutta sitäkin, kun tarpeeksi kauan säästää ni se tulee uudestaan muotiin.

Tea: Niin mutta se on ehkä vähän eri lailla eikä sitä kehtaa pitää.

Hannele: Mä olen ihan samaa mieltä kun Tea, koska mulla on kaapit täynnä semmoisia iänkaikkisen vanhoja vaatteita, joita mä olen laskenut, että Tea voi vielä pitää. Se ei tule samanlaisena koskaan enää sitten.

Tea: Mutta mulla on kyllä sekin, että vaikka ne on sellaisia halpismaatteita, niin mä olen käyttänyt niitä niin vähän, että niitä on ihan turha heittää roskikseen. Niin mä ajattelen, että mä käytän niitä vielä joskus ja kuitenkin ei tule käytettyä. Mä odotan milloin pääsen myymään niitä kirpputorille.

Hannele: Mäkin olen laittanut kierrätykseen. Joku vaate on saattanut maata kymmenen vuottakin. Mä oletin, että Tea pitäis niitä, mutta ehkä Viivi pitää niitä siinä mielessä.

Tea: Sun vaatteethan on niin kulahtaneita.

Hannele: Mutta mulla on paljon hameita ja jakkua, joita ei ole pidetty kun muutaman kerran.

Tea: Mutta nekin on semmoisia vanhoja kankaita tai...

Hannele: Mä joko heitän tai sitten mä säästän.

Tea: Kyllähän niitä tietysti joku voi pitää, mutta...

Päivi ja Minna toivat omassa keskustelussaan esiin, kuinka muodin noudattamista ja seuraamista valvovat toiset ihmiset. Heidän esimerkeissään lapset tarkkailevat toistensa pukeutumista. Korjatuissa tai sisarelta lainatuissa vaatteissa kulkevaa lasta kiusataan helposti. Myös Tea toi esiin, kuinka vaatteet kertovat aina jotain kantajastaan. Hänen lapsuudessaan vain todella köyhät vanhemmat ostivat vaatteita lapsilleen kirpputorilta. Toisaalta vaatteiden (ja muidenkin tuotteiden) ajattomuuteen liittyy myös oma mieli ja tahto, kuten Päivi ja Piia huomauttivat. Vastaostettu vaate ei ehkä ollutkaan niin hyvä kuin kuviteltiin. Oma mieli muuttuu, tuotteisiin kyllästytään tai niistä ei tykätäkään.

Kuluttajat huomioivat valinnoissaan muodin ja maun nopean vaihtumisen ja valitsevat tuotteita samalla arvioiden niiden käyttöiän. Esimerkiksi Tea kertoi ostavansa vain halpistuotteita. Hänen kertomastaan päätellen ei ole kannattavaa ostaa kalliita ja kestäviä

vaatteita, koska niiden käyttöikä on kuitenkin lyhyt. Vastaavasti Päivikin on huomannut, että halvatkin lastenvaatteet kestävät sen ajan, minkä ne lapsille sopivat. Kuluttajilla ei ole tarvetta ostaa ajattomia vaatteita, vaan vaatteita, jotka kestävät niiden käyttöönsä.

”Kun tenavat oli pienempiä, mä hyvin vähän ostin mitään kotimaista, koska ne oli hirveän kallista ja kun ne mahtuu päälle, siis se käyttöaika, ne kestää ne halvemmatkin sen mitä ne mahtu niille.” (Päivi)

6.3 Turha on tarpeellista

Yksi keskusteluteemoista käsitteli turhaa ja tarpeellista kuluttamista. Teeman esimerkeissä kehoitettiin ostamaan vain tarpeellista, välttämään pesuaineen käyttöä mikroliinan avulla, välttämään mainoksia sekä välttämään turhaa tulostamista. Esimerkit saivat kuluttajat pohtimaan, mikä heidän kulutuksessaan on turhaa ja mikä tarpeellista. Esitetyistä esimerkeistä mainoksia ei koettu lainkaan turhiksi. Pesuaineita keskustelijat käyttivät vähän, mutta mikrokuituliinan tehoon he eivät uskoneet. Osa tulostamisesta koettiin myös turhaksi, mutta vastaavasti osa tulostamista oli olennaista tekstin lukemisen vuoksi. Näiden esimerkkien lisäksi keskustelijat määrittivät turhaa ja tarpeellista muun muassa kahvinkeitin, vaatteiden, ja elintarvikkeiden kautta.

Keskustelijat määrittivät tarpeellisen kulutuksen hyvin niukaksi. Tyypillinen kommentti olikin ”eihän sitä juuri mitään tarvitsisi”. Ruoka ja vaatteet olivat oikeastaan ainoita tuotteita, joita keskustelijat pitivät välttämättöminä hankintoina. Näissäkin tuotteissa keskustelijat tunsivat ostavansa turhaa. Ruokaa moni osti vahingossa enemmän kuin ehti käyttämään. Etenkin vihannekset ja hedelmät toistuivat monessa keskustelussa tuotteina, joiden suhteen ”tuli oltua toiveikas”, mutta ne jäivät lopulta käyttämättä. Hukkaan meneviä elintarvikkeita pidettiin turhina, esimerkiksi juuri vihanneksia, joita koiratkaan eivät syöneet. Turhan välttämisen edellyttämä suunnitelmallisuus ja suunnitelmissa pysyminen oli keskustelijoille hankalaa. Elintarvikkeiden kulutusta on hankala ennakoida tarkalleen, koska suunnitelmat muuttuvat. Petra ei esimerkiksi pitkän työpäivän jälkeen aina jaksakaan laittaa iltaruokaa, jolloin elintarvikkeet menevät pilalle.

*Päivi: Jos sitä rupeaa oikein miettimään niin aika paljonhan sitä turhaa hankkii.
Minna: Eihän sitä tarvis paljon mitään.*

Päivi: Ruoka ja vaatteet, mutta sitä haluaa sitten aina.

Minna: Niin ja sitten kun ajattelee ruuastakin kuinka paljon periaatteessa ruokaakin ostaa ihan turhaan. Paljon vähemmälläkin tulee toimeen, mutta en mä tiedä se on varmaan sellaista itsensä hemmottelemista jos ajattelee vaatteita ja hemmottelee, että syödään nyt vähän paremmin, vai mitä?

Piia puolestaan määritteli turhan toimivan ja rikkoutuneen tuotteen kautta. Hänen mukaan oli turhaa ostaa uusi tuote, esimerkiksi kännykkä, jos vanha oli vielä toimiva. Tanjan mielestä turhalta tuntui vaihtaa vanhaan kännykkään akku, kun melkein samalla hinnalla sai uuden puhelimen. Petran mukaan taas tarve syntyy, kun huomaa, että olisi tarvinnut jotain, jota itsellä ei ollutkaan. Petra on ikään kuin kasvanut ”ostamisen hingun” ylitse ja malttaa odottaa tarpeen ilmestymistä. Tuula taasen oli huomannut kahvinkeitin rikkouduttua, ettei keitin ollutkaan tarpeellinen vaan samaa kahvia sai valmistettua muutenkin.

Piia: No kyllä mä ainakin ostan vain tarpeeseen. Musta kaikki mikä toimii on ihan turha ostaa uutta niin kuin vaikka joku kännykkä. Mä olen yhden kännykän ostanut ja aion käyttää sitä niin kauan kun se ei toimi enää kerta kaikkiaan. Emmä ymmärrä sitä, että ostetaan vaan sen takia, että on joku uusi ja parempi.

Tanja: Niin mä ostin uuden kännykän, tavallaan tuntuu vähän turhalta, kun siinä edellisessä meni se akku niin huonoksi, että olisi pitänyt ostaa uusi akku ja se olisi suurin piirtein samanhintainen kun kännykätkin.

Piia: Mä olen ostanut yhden akun. Ei se mun mielestä ollut kauhean kallis.

Tanja: Niin mä sitten ostin koko kännykän, no kyllä mä yleensä ostan tarpeeseen...

”Mikä on tarve? Mulla meni kahvinkeitin rikki siitä on monta kuukautta. Se on niin vanha, ettei se toimi enää. Se kahvi on kylmää, mutta se toimii muuten. Sitten mä huomasin, että oikeastaan se on ihan turha. Sama kun mä vaan keitän vettä ja paan sen kannuun.” (Tuula)

”Mulla ei ole semmoista niin ku ostamisen hinkua, että päinvastoin. Huomaan joskus, että pitäisi olla ostanut jotakin. Senhän sitten saa kun tarve on.” (Petra)

Lahjan ostaminen toiselle ja toisten tarpeiden arvioiminen koettiin hankalaksi. Tuula ja Petra keskustelivat, kuinka vaikeaa on ostaa teini-ikäisille lapsille vaatteita. Naisten mielestä lapset tarvitsivat uusia vaatteita, mutta lapset eivät kuitenkaan hyväksyneet äitiensä vaatevalintoja ja näin syntyi turhia ostoja. Samansuuntainen keskustelu käytiin lahjatavaroiden osalta, mutta nyt keskustelijat olivat itse henkilöitä, joita toisten valinnat eivät miellyttäneet tai he eivät kokeneet saamiaan lahjoja tarpeellisiksi. Petra ja Heikki olivatkin sukulaistensa kanssa sopineet Heikin sanoin ”hyökkäämättömyyssopimuksen”, joka tarkoitti sitä, että turhia lahjoja ei osteta. Petran perheessä vain isoimmat juhlapäivät muistettiin aikuisten osalta. Heikki taasen pyrki perheensä kanssa keskustelemaan siitä, mikä olisi milloinkin paras lahja.

Heikki pyrki siihen, että olisi porukalla ostettu joku arvokkaampi ja kestävämpi lahja kuin että jokainen olisi ostanut jotain pientä ja turhaa.

Heikki: ...että ei se sitä tarkoita, että ei voi muistaa toista, mutta tarviiko sen välttämättä olla sitä tavaraa, kun ei tiedä montako tavaraa heilläkin on semmoista jos mä ostan jonkun tavarana ja lähetän sen täältä. Se voi olla vähän semmoista turhaa.

Petra: Me ollaan tää lahja-asia ratkaistu vähän samalla tavalla, että ei aina aikuisille, ellei ole sitten jokin erityinen syy miksi, täyttää pyöreitä tai valmistujaiset tai jotain. Että me ollaan kyllä aika tarpeista lähdetty, että mitä se nyt haluaa ja tarvitsee.

Heikki: No, mäkin olen monta kertaa soittanut äidilleni ja kysynyt, että mitä se iskä nyt, onko ne pilkkirukkaset vai onko se joku semmonen kimppa. Ostetaanko kimpassa kolmistaan jotain, mikä on tarpeellista ja sen verran isompaa, että siitä on jotain hyötyä.

Turhan ostaminen oli keskustelijoille osin itsestään selvää. Turhaa kulutusta perusteltiin muun muassa mukavuussyillä: Toisinaan on mukava ostaa turhaa ja hemmotella itseään. Tanjan mukaan joskus vain täytyi ostaa sellaista, mikä vain tuntuu hyvältä. Turhan ostamisen ajateltiin liittyvän hyvinvoinnin ja tulotason nousuun. Päivin sanoin ”Ei eletty enää sota-aikaa”. Päivin mukaan kulutuksella kompensoidaan pitkää työpäivää ja ajatellaan, että kulutus on ansaittu työnteon kautta. Samansuuntaisesti Piia pohti ostaisiko hän kenties enemmän jos olisi enemmän rahaa käytössä.

”Kyllähän se on nykyaikana, me ei eletä enää mitään sotavuosia. Kyllähän kaikilla olisi karsimisen varaa varmasti ja sitten niitä tarpeita tekee itselleen. Mitä enemmän tavallaan ansaitsee, niin sitä enemmän tarvitsee tarpeetonta. Sillä palkitsee itsensä, että nyt mä tarvitsen ton, sitten mä ostan ton. Mutta se tuo sitä mielihyvää sitten taas toisaalta.” (Päivi)

Tanja: Mä yleensä ostan tarpeeseen, mutta sitten joskus täytyy kyllä ostaa jotain semmoista mikä vaan tuntuu hyvältä.

Piia: Niin no kyllä joskus heräteostoja tulee. Onhan se aina vähän rahastakin kiinni. Onhan joskus ajatellut että jos olisi enemmän rahaa niin ostaisko sitä sitten enemmän niin sanottua turhaa, en tiedä.

6.4 Helppous vähentää työmäärää ja antaa lisää aikaa

Kun helppous on toiminnan perusteena, halutaan vähentää johonkin toimintaan käytettävää työmäärää ja aikaa. Helppouden tavoittelu liittyy lähinnä kertakäyttötuotteiden ja ylipakkaamisen teema-alueisiin. Kertakäyttötuotteilla ja erilaisilla pakkaustavoilla (esimerkiksi yhden aterian annospakkaukset) on pyritty helpottamaan kotitalouksien työmäärää. Toiseksi helppous tuli esiin perusteluissa välttää yhteisomistusta ja lainaamista. Tavaroiden haluttiin olevan heti saatavilla ja käytössä siltä varalta, että niiden käytölle tulisi tarvetta.

Keskustelijat eivät pääsääntöisesti valinneet juurikaan kertakäyttöisiä tuotteita, mutta tuotteissa oli kuitenkin muutamia (nenäliinat, kangasliinat, vaipat), joita keskustelijat eivät olisi missään nimessä käyttäneet kestävinä ja pestävinä. Lisäksi kertakäyttöastioita käytettiin vain tietyissä tilanteissa. Näiden tuotteiden käyttäminen kertakäyttöisinä vähensi pesemisen, silittämisen ja tiskaamisen tarvetta, joka oli tärkeää syy niiden valintaan. Toisaalta näihin tuotteisiin liittyy myös voimakkaat käsitykset hygieniasta ja siisteydestä, joista seuraavassa luvussa enemmän.

Kankaisten nenä- ja lautasliinojen silittämistä ja pesemistä pidettiin yleisesti liian työläänä eikä niitä juurikaan pidetty todellisina vaihtoehtoina kertakäyttöisille. Kertakäyttöastioiden käytettiin lähinnä erilaisissa tilanteissa, jolloin ollaan joko lomalla tai halutaan muuten päästä tavallista helpommalla. Esimerkiksi grillatessa, lastenjuhliissa ja mökillä käytettiin mielellään kertakäyttöastioita.

Ville: No noita kertakäyttöastioita tulee kyllä kesällä mökillä käytettyä jonkun verran sen takia että niitä on helppo käyttää.

Kirsi: Ei tarvi olla koko ajan tiskaamassa.

Turo: Niitä pitäis vältttää.

Ville: Niin pitäis mutta toisaalta jos käyttäis lasiastioita koko ajan ja tiskaamaan niin sitten ne pesuaineet joutuu ympäristöön.

Turo: Niin mutta jos ostetaan niitä biohajoavia pesuaineita (nauraa).

Kirsi: Sitä tiskaamista voi ajatella sillä tavalla, että jos on siellä lomalla, niin sitä yrittää sitten olla lomalla, ettei tarvis tehdä mitään semmoista mikä veis sitä aikaa semmoisesta rentoutumisesta.

Turo: Niin sitten menee oma mukavuus luonnon edelle, on ihailemassa vaan niitä luonnon maisemia.

Kestovaippon pesemistä kuvattiin ensimmäisessä keskusteluryhmässä termillä ”rumba”. Tässä ryhmässä kestovaipoista puhuttiin hyvin epäuskoiseen sävyyn ja ne koettiin monin tavoin ongelmallisiksi. Seppo yhdisti kestovaippon käytön ensimmäiseen lapseen liittyviin vouhotuksiin, jotka jäävät pian pois. Vouhotuksen voi ajatella viittaavan aikaan, jolloin vanhemmilla on vielä intoa, aikaa ja energiaa kokeilla uusia asioita ja toisaalta tehdä jotain ”ylimääräistä”. Kun kokemusta karttuu ja kohdataan arjen realiteetit vouhotukset jäävät pois. Tässä ryhmässä kestovaippon käyttöä pidettiin mahdollisena jos henkilö asui lähellä toimivaa vaippon pesujärjestelmää, jossa vaipat haetaan kotoa pari kertaa viikossa ja pestään keskitetysti. Suurin osa ensimmäisen keskusteluryhmän keskustelijoista sekä Kirsi pitivät kertakäyttövaippoja kätevinä ja vaivattomina käyttää. Minnalla ja Riitalla oli kuitenkin kestovaipoista myönteisiä ja muista keskustelijoista täysin päinvastaisia kokemuksia.

Petra: Mä kommentoisin tuohon, mielenkiintoinen mun mielestä noi vaipat, että kestokäyttöisiä vaippoja. Niin minkälainen sitten olisi se vaippa joka se pitäisi aina pestä ja...

Tuula: Se on se Ruskovillan vaippa.

Seppo: Joo, kyllä mä tiedän ja kyllä mekin sitä silloin ekan lapsen aikana kaikkia näitä vouhotuksia.

Tuula ja Petra: Vouhotuksia (yhtäaikaan nauraen)

Seppo: Mutta kyllä se nopeesti meni siihen että käyttää (kertakäyttövaippoja.)

Tuula: Mutta jotku on allergisia.

Seppo: Niin mutta se, että minkälainen rumba siinä tulis että pestä ja...

Tuula: Se on hirveä.

Seppo: ...että kyllä nää on niin käteviä, nää vaipat.

Petra: Luulen, että ne jotka tämmöiseen ryhtyy, sideharsovaipparumbaankin lähtee niin heidän täytyy asua niin lähellä sellaista kierrätysjärjestelmää, että heiltä haetaan kaksi kertaa viikossa vähintään ne vaipat. Minä en, kun minun lapset on parikymppisiä yli, niin minä en ymmärrä, että missä semmoista sankoa, jossa pari päivää vanhat kakkavaipat on missä sitä säilyttäis.

Seppo ja Tuula: Joo, joo.

”Mutta ehkä sitä on niin mukavuudenhaluinen, en esimerkiksi vaippoja miettinyt ollenkaan, että käyttäisi kestovaippoja ja pesis niitä. Kyllä se jotenkin tuntui niin paljon vaivattomammalta. (...) Sehän pitäisi olla pesukonekin pyörimässä koko ajan.” (Kirsi)

Pakkaamisen teema-alueessa ainoastaan Heikki toi esiin, kuinka valmiit annospakkaukset ovat helpottaneet hänen perheensä lounastuntia. Heikki kertoi huomanneensa kuinka valmiista ruokapakkauksista syntyy runsaasti pakkausjätettä, mutta heidän tilanteessaan valmisruoan avulla hänen ei vaimonsa kanssa tarvinnut koko lounastuntia odottaa perunoiden kiehumista vaan he kerkesivät myös syödä.

”Meillä on aika paljon sellaista pikaruokajätettä, kun ruokatunnilla mennään kotia, niin siinä tulee rasiaa ja muuta hirveät määrät, että sikäli onko se tarpeeseen vai ei. Että me ei osteta perunaa ja sitten keitetäisi niitä koko ruokatuntia ja ruokatunnin loppuksi syötäisi niitä kiireen vauhtia, vaan tulee sitten tarpeeseen vai ei. Ei tehdä sellaista suunnitelmallista työtä, että tehtäisi valmiita ruokia pakkaseen ja sitten sulatettaisi niitä vai ostaako pikaruokia. Just tän ruokatunnin takia.” (Heikki)

Yhteisomistusta ja lainaamista keskustelijat pitivät hankalana, koska tavaroiden halutaan olla käytössä heti tarpeen ilmaantuessa. Odottaminen tai tarpeen siirtäminen seuraavaan päivään ei tullut keskustelijoille mieleen. Yhteisomistuksesta ja lainaamisesta syntyy ylimääräistä ajanhukkaa ja vaivaa, kun tavaroiden käytöstä pitää sopia ja niitä täytyy kuljettaa tarvitsijoilleen. Lisäksi epävarmuutta luo se, miten lainaaja tavaraa käyttää ja missä kunnossa sen palauttaa omistajalleen. Erjan mukaan yhteisomistus ei ole käytännössä hyvä ajatus lasten lelujen ja pelien osalta, vaikka erilaisia työkaluja heidän perheessään lainataan paljon. Myöskään Ville ei lämmennyt yhteisomistuksen ajatukselle urheiluvälineiden osalta, koska omaa tavaraa sai käyttää ”siltoin kun haluaa, miten haluaa”. Kahdessa keskusteluryhmässä tuotiin lisäksi esiin lainaamisen sosiaalinen puoli. Toisille ihmisille lainaaminen on yksinkertaisempaa kuin toisille. Tanjan mukaan sellainen ihminen, jolle lainaaminen on helppoa voi elää käytännössä omistamatta oikeastaan mitään. Päivi puolestaan arveli, että lainaamisen hankaluus piili eteläpohjalaisessa luonteessa.

Ajan säästäminen tai vähintäänkin sen käyttäminen tehokkaasti on varmasti yksi nyky-yhteiskunnan keskeisimmistä piirteistä. Naisten työmäärää ja kotitöihin käytettävää aikaa on pyritty vähentämään muun muassa kodinkoneiden (esim. Cowan 1983; Pantzar 2000, 59-63) ja valmisruokien avulla. Cowan tarkastelee teoksessaan kotitalouksien kodinkoneistumista ja sen aiheuttamia muutoksia. Hänen keskeinen huomionsa on, että kodinkoneet eivät varsinaisesti vähentäneet kotitöitä, vaan lähinnä muuttivat työnteon prosesseja. (emt., 193.) Ryhmäkeskusteluissa helppouden ideaa ja sen tavoittelua ei juurikaan kyseenalaistettu tai kritisoitu. Helppous vaikuttaa kuitenkin olevan myös kontekstisidonnaista. Toisille keskustelijoille kestovaippon käyttö oli ollut helppoa, kun taas toisille jo pelkkä ajatus oli hankala. Ainoastaan Heikki kyseenalaisti ajatusta helpommalla pääsemistä siivoamisen kohdalla.

”Ajatus siitä, että pääsis siivoamisesta helpommalla. Jonnekin on pinttynyt likaa ja sitten toivoo, että jos ostaa siihen käyttötarkoitukseen jonkin sumutteen tai muun niin siitä pääsee helpommalla irti jos on erikseen uuninpesuainetta ja teräspuhdistetta ja

kaikkea mahdollista joka tarkoitukseen ja siitä huolimatta meillä on mikrokiuituliinoja, mutta en tiedä sitten on kaappi täynnä kaikkea erikoistarkoitukseen tarkoitettua tököttiä, jota tulee hyvin harvoin käytettyä.” (Heikki)

6.5 Hygienia ja siisteys

Hygienia ja siisteys perustelivat elintarvikkeiden pakkaamista sekä lautas- ja nenäliinojen sekä vaippojen kertakäyttöä. Hygieniaan ja siisteyteen liittyviä perusteluita ei tullut aineistossa esiin kovin runsaasti. Ylipakkaamisen ja kertakäyttötuotteiden teema-alueissa hygienia ja siisteys olivat kuitenkin keskeisimpiä perusteita helppouden ohella. Hygieniaa ja siisteyttä tai lähinnä epähygieenisyyttä ja epäsiisteyttä kuvattiin muun muassa seuraavilla ominaisuuksilla: haiseva, tahmea, inhottava, ajatuksena kamala, keltainen. Keskustelijoiden kuvauksissa olivat mukana myös ilmeet ja äänenpainot, jotka korostivat vastenmielisyyttä ja epäilyä.

Pakkauksen avulla haluttiin suojata tuotetta toisten tuotteiden hajuilta, maulta ja kosteudelta. Toisaalta pakkaus suojaa tuotetta myös toisten ihmisten kosketukselta ja edistää tuotteen säilymistä.

”Mulla on muovirasioita, millä mä vien eväät sitten. Ostan Minimanista tarjousruokia, ettei sitä tarvi mitään muuta pakettia olla. Ne on semmoisia, että on kelmu päällä. Se onkin säilyvyyden vuoksi laitettu. Muovirasia ois hyvä, kun kalankin ostaa. Ei haisiskaan enää. Siellä kun laitetaan paperia, muovia ja vielä muovikassiin niin kuin meilläkin oli jääkaapissa.” (Jaakko)

*Hannele: Iskä laittaa banaanit pussiin, kun sen mielestä banaanit haisee
Jaakko: Ei kun niissä on kärpäsiä ja sitä ainetta hirveästi, koittakaapa ottaa kunnolla kiinni, kun ne otetaan laatikosta siihen ne haisee tosissaan, tarttuu kiinni, pakko olla. Niissä on varmasti jotain kärpästen tappoainetta tai jotakin semmoista.*

Kertakäyttöisten lautasliinojen, nenäliinojen sekä vaippojen käyttöä perusteltiin myös hygienia- ja siisteysyllä. Tanjalle tuli kankaisesta lautasliinasta mieleen nenäliina ja epäily siitä, olisiko liina puhdas. Minna muisti kankaisista nenäliinoista lapsuuden ja keltaiset nenäliinat. Kestovaipoista käytiin ensimmäisessä keskusteluryhmässä pitkä keskustelu, jossa kestovaippojen työläisyyden lisäksi pohdittiin hygieniakysymyksiä muun muassa sitä, missä

muutaman päivän vanhaa kakkavaippasankoa voi oikein säilyttää. Vaippasangon sijoittamista ja koko kestovaipan ideaa pidettiin liian hankalana.

” Joskus juhlatilaisuuksissa olen käyttänyt lautasliinoja, mutta ei mulla ole olemassa kankaisia. No ehkä se kankainen lautasliina voisi olla hyvä, mutta jotenkin tulee mieleen kankainen nenäliina ja se onko ne sitten aina puhtaita.” (Tanja)

Osa keskustelijoista koki hygienia- ja siisteyskysymykset hyvin tärkeiksi eikä esimerkiksi nenäliinoja kukaan voinut kuvitella käyttävänsä kankaisina ja pestävinä. Osa keskustelijoista kuitenkin kyseenalaisti nykyisiä pakkaustapoja, joilla suojellaan tuotteita ”saastuttavilta terroristeilta” eli kuluttajilta, kuten Heikki asian ilmaisi. Myös Seppo ihmetteli onko menty jo liian pitkälle, kun kauppa eristää kaiken ”sata kertaa muoviin”. Minna ja Päivi pitivät muoviin pakattuja kurkkuja turhina. Samoin Tea kyseenalaisti vanhempiensa tavan pakata eväiksi tarkoitetut leivät, suolakurkut, paprikat ja mandariinin viipaleet moninkertaisesti erillisiin pusseihin, nyssäköihin ja folioon. Hänen vanhemmilleen pakkaustapa oli kuitenkin hyvin järkevä: Maut eivät saa sekoittua eikä leipä kostua ja eväiden on mahdollista pieneen tilaan. Tanja puolestaan kyseenalaisti pesuaineiden aiheuttaman tuoksun ja vaahdon tuomaa mielikuvaa puhtaudesta.

”Toiset tiskaa sillä tavalla, että sitä vaahtoa tulee mielettömästi. Sitä pursuaa joka paikasta. Niin musta tuntuu, että siinä on kysymys mielikuvasta, että tuntuu puhtaalta, kun tulee sitä pesuaineen tuoksua ja vaahtoa, vaikka se ei välttämättä sitten enää vaahto vaikuta siihen puhdistamiseen tai miten ne astiat...” (Tanja)

6.6 Vanhat käytännöt hidastavat uusien oppimista

Luvussa 3.3 mainitsin, että tavat ovat ruumiiseemme kasautunutta muistia. Käytännössä ruumiiseen kasautunut muisti toimii siten, että ruumis voi toimia totuttujen kaavojen mukaan ilman, että toimintaa tarvitsee erikseen pohtia. Jalat ikään kuin vievät aamuisin töihin ilman, että reittiä tarvitsee erikseen muistella tai että reitin varrella oleviin kauniisiin maisemiin juurikaan kiinnittäisi huomiota. Oikea käsi voi avata kaapin oven ja vasen käsi heittää omenan kannan roskeen, jonka jälkeen huomaa, ettei kukaan ollut laittanut roskapussia paikalle. Samoin keskusteluissa tuli esiin, että mikrokuituliinan käyttäjät usein laittoivat pesuainetta liinaan ja sitten muistivat, ettei olisi tarvinnutkaan.

Toisaalta ruumis ei kuitenkaan loputtomasti vie meitä sellaisiin paikkoihin ja tilanteisiin, joihin emme halua. On kyse myös siitä, että nykyisten toimintatapojen jatkaminen on helpompaa kuin uusien opetteleminen. Jos nykyiset toimintatavat ovat hyviä ja häiritsevät elämää vain vähän, voi niiden muuttamiseksi olla hankala löytää hyvää syytä. Keskusteluissa tuli esiin kaksi käytäntöä, palveluiden käyttäminen ja sähköisten asiakirjojen lukeminen, joiden oppiminen koettiin hankalaksi. Molemmat esimerkit tuovat esiin joukon asioita, jotka hidastavat tai vaikeuttavat muutosta.

Palveluiden käyttö koettiin ongelmalliseksi ensinnäkin sen takia, että palvelun tarjoajia voi olla vaikea löytää (esimerkiksi erityisosaajat korjaustilanteissa) ja ne eivät välttämättä ole tiedossa etukäteen. Palvelun tarjoajan etsimiseen menee aikaa samoin kuin rikkoutuneen esineen korjaamiseen. Kun palvelua ollaan ostamassa lahjaksi, tulee myös ennakolta tietää, että lahjan saaja pitää palvelun tuottajasta. Jokainen menee mieluummin tutulle kampaajalle tai hierojalle kuin uudelle ja vieraille.

”Tuo tuotteen korjaaminen niin monet tuotteet voidaan korjata mutta sitten siinä on se ongelma että kun sen vie korjattavaksi niin täytyy etsiä se korjaaja, siinä saattaa kestää pitkään ja sitten korjaaja saattaa olla melkein yhtä kallis tai kalliimpi kuin tuote.”
(Tanja)

Paperittomalta toimistolta on odotettu viime vuosina paljon. Periaatteessa paperin kulutus voisi vähentyä huomattavasti, mutta lisääntyvästä sähköisten tekstien tarjonnasta huolimatta tulostaminen on vain lisääntynyt. Myös jokaisessa keskustelussa tuli esiin omakohtaisia kokemuksia tulostamisen lisääntymisestä. Osa lisääntyneestä ja turhaksi määritellystä tulostamisesta johtuu omasta toiminnasta: tulostetaan pitkiäkin raportteja, joita ei sitten tule luettua. Tulostamisesta on tehty myös helppoa. Toisaalta näyttöpäätteeltä lukeminen koettiin mahdottomaksi etenkin pitkien tekstien osalta. Lukeminen on raskasta eikä tekstin hahmottaminen onnistu. Eräs keskustelija arvioi, että näyttöpäätteeltä lukeminen on helpompaa nuoremmalle sukupolvelle, joka on kasvanut tietokoneisiin. Toisaalta tulostaminen on yhteisistä järjestelmistä ja käytännöistä kiinni, kuten olen aikaisemmin kuvannut. Toisaalta teknologia ei ole välttämättä vielä tarpeeksi kehittynyt esimerkiksi pitkien tekstien lukemiseen tai muistiinpanojen ja huomioiden ylöskirjaamista varten

”Tuo paperijätteen määrä niin kyllä täällä syntyy huomattavasti enemmän paperijätettä, kyllä mä tulostan paljon enemmän kun se tulostin on tuossa vieressä ja

sinne saa helposti paperia, kun ei tarvitse itse mennä kauppaan ja raahata niitä papereita eikä huolehtia siitä onko mustetta riittävästi. Kyllä mä olen oppinut jonkin verran lukemaan ruudulta, mutta sitten niitä viimeisiä tai kun teksti alkaa olla valmista kaikkea ei vaan nää siitä ruudulta. Et se täytyy lukea paperilta ja tulosversioita tarvitaan myös.” (Tanja)

”Mutta esimerkiksi lehdissä, kun nämä on kaikki niin uusia järjestelmiä, että voiko niihin luottaa. Kun meillä on esimerkiksi ollut joku palvelu tänä vuonna niin jos sitten jossain Helsingissä päätetään Finelibin kokouksessa, että me luovutaanki tällaisesta tavarantoimittajasta niin ei ne (sähköiset tiedelehdet) olekaan ikuisesti meidän käytettävissä. (...) Että jos mä olen tulostanut itselleni tai tallentanut kovalevyille niin ne on kuitenkin mulla siellä, ne ei ole enää sen tavarantoimittajan hallinnassa. Ja esimerkiksi näitä tieteellisiä artikkeleita niitä on raskasta lukea näytöltä, en mä ainakaan jaksa.” (Heikki)

Petra: Mä mietin, että otanko paperikopion (internetissä olevasta tekstistä), kun haluan juuri sen version johon hän viittaa, että se on tallessa.

Tuula: Joo se nimittäin häipyi sieltä sitten.

Heikki: Ei sen tarvi tapahtua kuin sitä hakemistorakennetta muuttamalla, vaikka tiedosto vielä olisi siellä. Voi olla, ettei ole siinä osoitteessa, minkä olet merkinnyt, et enää löydä.

Tapojen muuttaminen ei välttämättä kuitenkaan ole iso asia. Esimerkiksi palvelulahjan valitseminen ei periaatteessa suuresti eroa tavaralahjan valitsemisesta, kuten Tanjakin totesi. Kyse on osin vain siitä, että ollaan totuttu toimimaan tietyllä tavalla ja uudet tavat tuntuvat vierailta. Tietokoneen ja kännykän käyttäminen on vaatinut harjoittelua ja aikaa eikä niiden suosioon ole aluksi uskottu lainkaan. Sähköisten asiakirjojen lukeminen sekä säilöminen sähköisinä eikä paperisina voi yleistyä tekniikan kehittyessä ja ihmisten tottuessa niihin. Palveluista on myös kirjoitettu jonkin verran ympäristökysymysten yhteydessä. Kiinnostavaa niissä on se, että jossain kehitysvaiheessa palvelut ovat olleet tasaveroisia vaihtoehtoja esimerkiksi joidenkin kodinkoneiden kanssa (pesukone/pesula), mutta eri syistä kodinkoneet ovat voittaneet. Periaatteessa systeemit voisivat kuitenkin olla erilaisia.

6.7 Tuotanto ja kauppa ovat muuttuneet

Tuotannossa ja kaupassa on tapahtunut vähintäänkin yhtä paljon muutoksia kuin kulutuskulttuurissa. Keskustelijoiden mukaan tuotteet ovat muuttuneet heikompileatuiksi. Ne eivät kestä käytössä yhtä kauan kuin vanhat hyvät tuotteet. Esimerkkejä annettiin muun muassa vaatteista ja elektroniikkatuotteista. Osasyynä huonompileatuisiin tuotteisiin nähtiin

se, että teollisuus tuottaa tuotteita halvalla ja nopeasti jolloin laatuun ei satsata. Toiseksi tuotteiden mallit vaihtuvat ja päivittyvät jatkuvasti. Tietokoneet ja muut elektroniikkatuotteet ovat hyviä esimerkkejä tästä. Nykyisten tuotteiden valmistustapa on tavalliselle kuluttajalle monimutkainen, jolloin tuotteiden korjaamismahdollisuudet pienenevät. Lisäksi korjaamista ei pysty enää suorittamaan itse tai niin sanotun yleiskorjaajan avulla, vaan vaaditaan erityisosaajaa tai merkkiliikkeen huoltoa. Tuotteisiin lisätään uusia toimintoja, joita kuluttaja ei lopulta edes käytä. Tuotteiden nopea vaihtuvuus ja muuttuminen näkyvät myös päivittäistavarakaupassa. Keskustelijat olisivat olleet valmiita käyttämään täyttöpakkauksia, mutta kun he seuraavan kerran hakivat tuotetta kaupasta, sitä ei enää ollutkaan tarjolla tai tuote oli muuttunut.

Päivi: Kokonaisuutena mulla on ainakin sellainen kuva kodinkoneista varsinkin että ne ei kestä enää niin kuin ennen.

Minna: En tiedä.

Päivi: Sanotaan, että joissakin pienemmissä ja halvemmissä laitteissa niitä ei enää niin kuin rahallisesti kannata korjauttaa jos ei itse osaa korjata niin tulee maksamaan uuden hinnan jos ostaa jostain tarjouksesta.

Minna: Mutta varaosat ja työ on kallista ja osat kalliita.

Päivi: Voi sanoa, että ne on aina vain enemmän ja enemmän kertakäyttötavaraa kalliimmatkin laitteet. Se korjaaminen on jäänyt vanhan aikaiseksi ja sitten taas toisaalta ne on niin elektronisia niin uudenaikaisia ja hienoja, että pitää olla todella taitoa ja vehkeitä, työkaluja, että niitä edes pystyy korjaamaan.

Minna: Niin niitä ei enää pysty itse korjaamaan, että ammattimiehet vaan. Pesukoneet, kun ne jopa haistaa sen paljonko sinne on tullut vaatteita tai astioita, että miten se kone sitten pesee ja ottaa vettä ja kaikkia tämmöistä, että sitten kun joku semmoinen osa rikkoontuu niin sehän on kallista korjattavaa. Se on varmaan uuteen vaihto.

Päivi: Mehän vietiin korjaamolle se yksi astianpesukone, kun muutettiin tähän. (...) Se oli niin vanhanaikainen, että sitä ei kannattanut korjata. No sitten hajosi minun oma (pesukone) niin se mies sanoi heti, ettei kannata enää korjata, kun siellä oli pohjassa, kun me avattiin mäkin näin sen, se oli tietsä aivan pientä johtoa täynnä se koko pohjalevy.

Kaupassa tapahtuneita muutoksia puolestaan ovat lihatiskien poistuminen ja muidenkin irtotuotteiden myynnin väheneminen. Tätä kautta pakkaaminen on lisääntynyt. Keskustelijat pitivät pakkaamista tärkeänä helppouden ja hygienian nimissä, kuten edellä on käynyt ilmi. Toisaalta kaikkea pakkaamista ei pidetty tärkeänä tai mieluisena, mutta kuluttajat eivät nähneet mahdollisuuksia vaikuttaa kaupan pakkaustapaan. Esimerkiksi tuorekurkun suojaamista muovilla pidettiin ylimääräisenä. Päivi puolestaan olisi ostanut mieluummin viisihenkiselle perheelleen kyljykset lihatiskistä ja näin välttänyt ylimääräisiä pakkauksia, mutta lihatiskejä ei nykyään juuri ole kaupoissa. Seppo ja Heikki kyseenalaistivat laajemmin

nykyisen pakkaustavan. Heikin mielestä kauppa näkee kuluttajan saastuttavana terroristina, jonka kosketukselta tuotteet on suojattava.

Hannele: Toisaalta kun on tämmöinen perhe, että on minä ja iskä, vaikka me käytettäis kuinka paljon ylipakattuja tuotteita, meille tulee hirveän vähän jätettä.

Jaakko: Paljon jätteen määrä on määrätty kaupassa kun ne on pakattu.

Petri: Jos kaikki ajattelisi noin sehän olisi viisimiljoonaa kertaa sama asia.

Jaakko: Kun ne on kaupassa pakattu tiettyyn pakkaukseen niin pakkohan se on ottaa. Valtaosahan on valmiiksi pakattu tiettyyn pakkaukseen. Kaikki leivät on pakeissa, juustot, lihat, kanat, kananmunat, kaljatkin.

Hannele: Kaljasta sun ei tarvi kierrättää kuin korkki.

Keskustelijat kertoivat myös kertakäyttö- ja pikaruokakulttuurin syntymisestä ja kehitymisestä. Esimerkit ovat yksittäisiä ja hajanaisia, mutta antavat suuntaa kuinka eri asioissa ja eri tasoilla muutokset ovat tapahtuneet. Pakkaamisen osalta keskustelijat kertoivat kokemuksiaan aikaisemmilta vuosikymmeniltä sekä matkoiltaan erilaisista pakkaustavoista. Esimerkeissä tuotiin esiin muun muassa maito- ja leipäpakkausten kehittyminen sekä suomalaisen ja amerikkalaisen elintarvikepakkaamisen eroja. Nykyinen tapa pakata koettiin osin liioitelluksikin. Keskustelijoilla oli myös mielenkiintoisia esimerkkejä siitä, kuinka sosiaalisesti jopa paheksuttu käyttäytyminen, kuten muovipussin käyttäminen tai kadulla syöminen, on muuttunut sallituksi toiminnaksi ja jopa muoti-ilmiöksi.

Seppo: Jos nyt ajatellaan sitä miten ennen on eletty, miten niinku tää esimerkiksi kauppa on muuttunut. Esimerkiksi kun on prismat ja nää marketit, kaikki tuotteet on pakattu muoviin. Ennen oli lihatiski ja sieltä haettiin lauantaimakkara, laitettiin johonkin paperiin, se vähensi sitä pakkausmäärää.

Tuula: Ja maitotölkit oli ei ku noi...

Petra: Pussit, ennen sitä otettiin kannuun.

Tuula: ...maitokannut niin.

Seppo: Ei ollut sellaista. Mä tarkoitan että ei ollut sellaista että kaikki pitää laittaa muoviin niinku eristää sata kertaa...

Tuula: Se on se hygienia.

Heikki: Mutta mä olen lapsena hakenut, maatalosta maitoa, niin siis että astiaan maitoa...

Seppo: ...mutta onko siinä (hygieniassa) menty liian pitkälle?

Heikki: ...niin kyllä täytyy sanoa että ei sitäkään kukaan jaksaisi, että kävisi sieltä maalaistalosta hakemassa maitoa. kyllä sitä muitakin asioita on mielessä.

Petra: Mä en ole maalaistalosta hakenut mä oon pääkaupunkiseudulta syntyjäni niin Elannossa oli tällainen vipu mistä otettiin kannuun sitten maitoa, silloin 50 vuotta sitten.

Heikki: Ja kyllähän Kanadan alkoholimonopolikin myy viiniä bulkkiviiniä, se myydään että voi omaan astiaan ottaa, mutta en tiedä Suomessa.

Petra: Muutaman viikon takaisella Jenkkimatalla huomasin miten paljon enemmän voidaan pakata kuin meillä, kun leipäkin on kahdessa pakkauksessa.

6.8 Yhteenveto

Löysin aineistosta seitsemän perustetta, jotka ovat esteenä tuotteiden kestäväälle valinnalle ja käytölle. Ensimmäiset kolme estettä ovat ristiriitaisia väitteitä jätteiden vähentämisen ohjeissa. Ne koskevat vihreiden tuotteiden hinnoittelua sekä ajattomia ja turhia tuotteita. Seuraavat kaksi perustelua, hygienia ja helppous, ovat keskeisiä tuotteiden valinnan ja käytön kriteereitä, jotka ohittavat jätteiden vähentämisen tavoitteet. Kuudes perustelu vanhat käytännöt hidastavat uusien oppimista liittyy yhteen tapojen keskeisimpään ominaisuuteen; vanhat ja hyvät tavat eivät kovin helposti vaihdu uusiin ja mahdollisesti huonompiin. Viimeinen perustelu kuvaa niitä moninaisia seikkoja, jotka kuluttajien toimintaympäristössä ovat muuttuneet ja miten kuluttajat ovat niihin reagoineet.

Ensinnäkin keskustelijat kokivat *vihreiden tuotteiden hinnoittelun* ristiriitaiseksi. Keskustelijat olisivat olleet valmiita ostamaan isompia pakkauskokoja, täyttöpakkauksia tai vähemmän pakattuja tuotteita jos ne olisivat olleet samanhintaisia tai halvempia kuin normaalit tuotteet. Korjaamisen kohdalla tämä ristiriita tuli vielä voimakkaammin esiin, sillä keskustelijat olisivat mielellään korjanneet rikkoutuneita laitteita tai esineitä, mutta se ei vaikuta järkevältä ratkaisulta, kun samaan hintaan saa vastaavan uuden laitteen. Myös Timosen (2002, 129-137) tutkimuksessa hinta nousi esiin yhtenä merkittävimpänä tuotteiden valintaan liittyvänä tekijänä. Hinnan avulla kuluttajat eivät vain erottele samanlaisia tuotteita, vaan myös arvioivat tuotemerkkinoiden toimintatapoja. Kuluttajat tiedostavat, että kaikki markkinatoimijat laskevat markkoja ja se on myös hyvä ja oikea toimintatapa kuluttajalle. Taloudellinen ohjaus onkin yksi ympäristöpolitiikan keskeisimmistä ohjauskeinoista. Euroopan komission vihreässä kirjassa (EC 2001, 11) tehokkaimpana ohjauskeinona pidetään sitä, että ”saadaan hinnat kohdalleen”. Vihreässä kirjassa esitellään useita taloudellisen ohjauksen mekanismeja vihreän kysynnän lisäämiseksi ja hintojen korjaamiseksi.

Kestävän tuotekulttuurin perustana on ajatus, että tuotteet kestäisivät käytössä pitkään ja toisaalta olisivat ajattomia myös tyyllillisesti vuosikymmenten vaihtuessa. Toinen ristiriitaiseksi koettu väite koskikin *ajattomia tuotteita*, sillä tuotteet eivät ole enää samalla tavalla ajattomia kuin ennen. Vaikka tuotteet fyysisesti kestäisivät lähes loputtomiin, muoti ja kuluttajat itse määrittelevät kuinka kauan jotain tuotetta voi käyttää. Kestävyyskin on saanut täten uuden merkityksen. Tärkeintä ei ole, että tavara kestää isältä pojalle, vaan hyvä ostos

kestää sen arvioidun käyttöiän. Kännykän käyttöikä voi olla vuoden tai kaksi, kesähameen kolme kuukautta. Tuotteiden heikompi laatu hyväksytään myös arvioidun käyttöiän kautta.

Kolmas ristiriitainen väite koski turhaa kulutusta, jota kestävän kulutuksen nimissä tulisi välttää. Keskusteluissa kuitenkin tuli ilmi, että *turhasta on tullut tarpeellista* tai vähintäänkin itsestään selvää. Keskustelijat määrittivät tarpeellisen kulutuksen hyvin niukaksi. Jopa osa nykyisestä ruoan ja vaatteiden kulutuksesta oli keskustelijoiden mielestä turhaa. Tarpeellinen määriteltiin lähinnä perustarpeiden eli ruoan ja vaatteiden kautta, ja sillä viitattiin sota- tai pula-ajan niukkuuteen. Turhasta ei kuitenkaan oltu valmiita luopumaan ja sitä pidettiin osana nykypäivää. Turhan ostamista ei juurikaan puolusteltu eikä siitä myöskään podettu syyllisyyttä. Vahinko, helppouden tavoittelu ja itsen palkitseminen mainittiin satunnaisesti turhan ostamisen syyksi.

Seuraavat kaksi perustelua eli helppouden ja hygienian tavoittelu puolestaan ovat olennaisia perusteita tuotteiden valinnassa ja käytössä. *Helppouden* tavoittelulla keskustelijat pyrkivät säästämään kotitöihin käytettävää aikaa ja vaivaa. Osa kertakäyttötuotteista sekä annospakkaukset ovat suosittuja juuri siksi, että ne ovat keinoja säästää aikaa. *Hygienian* puolestaan perusteli kertakäyttötuotteiden valintaa ja tuotteiden pakkaamista. Helppouden ja hygienian periaatteet liittyivät toisiinsa kertakäyttötuotteiden kohdalla. Kestävien vaippojen ja nenäliinojen käyttämisestä pidettiin paitsi työläänä myös epäsiistinä. Muutama keskustelija myös kritisoi helppouden ja hygienian periaatteita, sillä he olivat huomanneet ne pelkiksi kuvitelmiä tai mainoslauseiksi.

Ei ole täysin sattumaa, että helppous ja hygienia ovat muodostuneet itsestään selviksi tuotteiden valinnan ja käytön periaatteiksi kulutuskulttuurin kehittyessä. Esimerkiksi hygieniakasvatuksen juuret ulottuvat Suomessa 1900-luvun vaihteeseen (Lehtonen 1995), kun taas helppoudella on pyritty vapauttamaan naisia kotitöistä etenkin sotien jälkeen (esim. Cowan 1983; Pantzar 2000, 59-63). Tällaisiin ”normalisoitumisen prosesseihin” eli siihen kuinka valinnat ja käyttötavat muuttuvat itsestään selviksi aikojen kuluessa ei ole juurikaan kiinnitetty ympäristöystävällisyyteen pyrkivässä kuluttajapolitiikassa huomiota. On toki huomattu, että mainonnalla ja valistuksella on ollut suuri vaikutus, mutta tämä ei ole muutoksen koko kuva eivätkä nämä keinot olekaan sopineet ympäristökysymykseen. Tämän vuoksi olisi tärkeää käyttää enemmän esimerkiksi toimijaverkkoteoriaa tai sosiologista

teknologiatutkimusta, jotta mahdollisesti pieniltä ja yksinkertaisilta näyttävien ajatusten ja tuotteiden koko laajuus ja merkitys tulisi esiin.

Kuudes perustelu, *vanhat käytännöt hidastavat uusien oppimista*, kuvaa yhtä tavoille ominaista piirrettä. Koska vanhat tavat ovat hyviksi havaittuja ja siksi edelleen olemassa, niitä on hankala muuttaa ja muutos on vähintäänkin hidasta. Etenkin palveluiden käytön omaksuminen sekä sähköisten tiedostojen käyttäminen tuntuvat kuluttajista vaikeilta. Toisaalta vanhat tavat ja käytännöt muuttuvat jatkuvasti, joten ei ole mahdotonta etteivätkö ne voisi muuttua ympäristöystävällisemmiksi. Spaargaren (1997, 137-140) esittää, että muutos voisi olla samanlainen sivilisaatioprosessi kuin Norbert Eliaksen (1982) kuvaama liikennekäyttäytymisen muutos, jossa sosiaalinen pakko muuttuu jokaisen henkilökohtaiseksi itsekontrolliksi. Kestävään kulutukseen pyrittäessä ja tavoista puhuttaessa on kuitenkin tärkeää ymmärtää kuinka moninainen prosessi yksittäisten tapojen synty ja kehittyminen on. Etenkin tämän prosessin materiaalsen puolen tunnistaminen on kohtalaisen uutta.

Viimeinen peruste *tuotannon ja kaupan muuttuminen* kuvaa niitä moninaisia seikkoja, joita kuluttajat huomioivat kulutuksessaan ja joihin he reagoivat toimiessaan kuluttajina. Yhdennetyn tuotepolitiikan strategiassa muun muassa toivotaan, että vihreiden tuotteiden ja palveluiden tulisi olla laadukkaampia, kestävämpiä ja kuluttajille edullisempia kuin muut tuotteet ja palvelut (EC 2001, 8). Ryhmäkeskustelut synnyttivät laadukkuudesta, kestävydestä ja edullisuudesta tärkeää ja uudenlaista tietoa. Esimerkiksi laadukkaan tuotteen merkkinä on pidetty sitä, että tuotteelle on olemassa takuu ja että tuote on kotimainen. Nämä kriteerit ovat paljastuneet kuluttajille kuitenkin vääriksi oletuksiksi. Takuu takaa, että tuote kestää takuuajan, mutta ei välttämättä enempää. Kotimaisuutta kuluttajan on hankala valvoa saati erottaa erilaisia kotimaisuuden asteita. Lisäksi kuluttajat arvioivat tuotteiden laadun kautta markkinoiden muutoksia. Yritysten kilpailu nähdään kovana, jolloin ymmärretään, että menestyvän yrityksen on säästettävä jostain, esimerkiksi työnantajakuluissa tai sitten tuotteen laadussa. Tuotannossa ja kaupassa tapahtuneet muutokset (mm. tuotteiden laadun heikkeneminen, tekninen tai materiaallinen monimutkaistuminen, tarjonta) osaltaan hankaloittavat tai tekevät jopa mahdottomaksi kestävän kulutuksen.

7 Johtopäätökset

7.1 Tulevaisuuden jätepolitiikan haasteita

Jätepolitiikan kannalta tutkielma toi esiin mielenkiintoisia seikkoja. Ensinnäkin jätteen määritelmä on nykyisellään liian epämääräinen kunnollisen jäteteorian pohjaksi. Siinä ei oteta huomioon, että toisen jäte voi olla toisen raaka-ainetta ja määritelmässä pidetään itsestään selvänä että jätteitä syntyy. (Pongracz 2002, 72-73.) Toiseksi jätteiden synnyn vähentämisen ja ehkäisyn termit ovat myös epäselvät ja päällekkäiset. Sekä jätelaissa, tutkimuksessa että yleiskielessä niitä käytetään rinnan. Jätteiden synnyn ehkäisystä puhuminen on kuitenkin harhaanjohtavaa jos sillä tarkoitetaan vain vähentäviä toimenpiteitä. Kestävän kehityksen mukainen jätepolitiikka edellyttää mielestäni tiukempaa käsitteiden määrittelyä, koska käsitteiden kautta määritellään myös jätehuollon konkreettisemmat tavoitteet ja toimenpiteet.

Epäselvyydet käsitteissä selittyvät ainakin osin sillä, että jätteiden synnyn vähentämisen ja ehkäisyn aiheet ovat kohtalaisen uusia ja jäteala on muuttunut nopeasti. Jätepolitiikan tavoitteet ovat viime vuosikymmeninä jatkuvasti tiukentuneet, jolloin myös jätteiden vähentämisen ajatusta on jouduttu kaiken aikaa rajaamaan. Alkuun jätteiden vähentämisen tavoitteena on ollut kaatopaikalle päätyvän jätteen vähentäminen kun taas nykyään tavoitteena on ehkäistä kokonaan ja vähentää jätteen käsittelyyn päätyvän aineen määrää. Tavoitteissa ja keinoissa on huima ero, sillä ensimmäisen tavoitteen mukaan myös materiaalien kierrätys ja polttaminen ovat vähentäviä toimenpiteitä. Kun taas halutaan välttää jätteiden päätymistä yhtään minkäänlaiseen käsittelyyn eli halutaan välttää niiden syntyä, keinoina ovat elinkaariajattelun mukaiset tuotannon tehostamisen keinot. Jätepolitiikan tavoitteiden muuttuessa lainsäädäntö ja käsitteet eivät ole pysyneet perässä. Lisäksi on ollut hankala keksiä keinoja, joilla estettäisiin jätteiden synty kokonaan. On edelleenkin kyseenalaista voidaanko edes amaterialisaatiota pitää jätteiden synnyn ehkäisynä, koska se on tällä hetkellä vahvasti sidoksissa elektroniikkatuotteisiin, jotka taasen ovat yksi suurimmista kotitalouksien jäteongelmista.

Kestävän jätepolitiikan keskeisten termien tulisi olla enemmänkin tulevaisuuteen suuntautuneita kuin eilisiä. Näkisin jätehuollon mielelläni Hukkisen (1992, 33) kanssa alana,

”joka menestyksekkäänä yhteiskunnallisena projektina tekee itsensä tarpeettomaksi” tai edes pyrkii siihen. Tämän vuoksi ehdotan jätteiden synnyn vähentämisen ja ehkäisyn käsitteiden ”päivittämistä” nykyisten tavoitteiden mukaisiksi ja myös niiden selvää erottamista toisistaan. Tällöin jätteiden synnyn vähentäminen tarkoittaisi toimenpiteitä, joilla pyritään vähentämään tuotteiden suunnittelussa ja tuotekehityksessä, valmistuksessa, kuljetuksessa, valinnassa ja käytössä aiheutuvia ympäristöhaittoja. Jätteiden synnyn ehkäisy on tällöin yksi jätteiden synnyn vähentämisen keino ja se pitää sisällään toimenpiteet, joilla pyritään ehkäisemään jätteiden synty kokonaan tai lähes kokonaan. Jätteiden synnyn ehkäisyn keskeinen keino olisi amaterialisaatio, jolloin huomio kiinnitetään tarpeeseen ja pohditaan voidaanko tarve toteuttaa ilman materiapanoa (Heinonen ym. 2003, 53-54).

Jätteiden synnyn vähentämisen tuloksista käytännössä ei ole juurikaan tietoa, muun muassa sen vuoksi, ettei ole yksimielisyyttä siitä, mitä vähentäminen pitää sisällään. Jätteiden kierrätys- ja hyödyntämisaasteet sen sijaan on tilastoitu paremmin. Valtakunnallisessa jätesuunnitelmassa esitetyt jätteiden synnyn vähentämisen tavoitteet ilmeisesti on saavutettu, mutta niiden perusteella jätemäärät saavat edelleen kasvaa ja jätteiden syntyä pyritään ainoastaan hillitsemään. Jos jätteiden synnyn vähentämisestä ei ole tilastotietoja, vähentämistä ei myöskään ole otettu tosissaan esimerkiksi jätepolitiikan ohjauskeinoissa (Kautto ym. 2000, 75-92). Jätteiden synnyn vähentämisen ja ehkäisyn teemat otetaan oletettavasti paremmin huomioon toisessa valtakunnallisessa jätesuunnitelmassa, jonka valmistelut on juuri aloitettu. Uusi jätesuunnitelma vaikuttaa lupaavalta jätteiden synnyn vähentämisen kannalta, sillä siinä pyritään jätteitä tarkastelemaan entisen jätevirta-ajattelun sijaan materiaalivirta- ja elinkaaritarkastelun kannalta. Uuden jätesuunnitelman aikajännettä on myös ehdotettu edellistä pidemmäksi, ehkä vuoteen 2015. (Hovi 2005, 17.)

Näkökulman siirtäminen materiaalivirta- ja elinkaaritarkasteluun tuo nykyisen jätepolitiikan entistä lähemmäksi kuluttajapolitiikkaa, minkä voisi kuvitella tukevan molempien toteutumista. Toisaalta tulisi selvittää, mitkä näiden eri politiikoiden roolit ovat ja mitä asioita ne käsittelevät. Esimerkiksi jätteiden käsittelyn rajaaminen omaksi politiikkalohkokseen saattaa vain vahvistaa nykyisiä institutionaalisia asetelmia, jotka estävät jätteiden synnyn vähentämistä. Toisaalta taas nykyisellään kuluttaja- ja jätepolitiikka sisältävät päällekkäistä ohjausta esimerkiksi kuluttajille. Kiinnostavia kysymyksiä ovat myös pystyykö uusi jätesuunnitelma vaikuttamaan jätehuollon institutionaalsiin esteisiin ja kuinka

valmisteilla olevat jätteenpolttolaitokset hidastavat jätteiden synnyn vähentämisen tavoitteen toteutumista.

Jätteiden synnyn vähentäminen on haastava tehtävä, sillä jätteiden syntyä vähentävät toimenpiteet lisäävät helposti jätteiden määrää toisaalla. Amaterialisaatio ja erityisesti erilaiset sähköiset palvelut ja näiden käyttämisen edellyttämät elektroniikkalaitteet ovat todellinen haaste jätteiden synnyn vähentämiselle. On arvioitu, että 12 vuodessa elektroniikkalaiteromun määrä kaksinkertaistuu nykyisestä (YTL). Laitteiden, ohjelmistojen ja palveluiden kehitys ja vaihtuvuus on hyvin nopeaa. Kuluttajien huomioidut tuotteiden käyttöiän lyhentymisestä ovat siis aiheellisia. Jokainen meistä on varmasti heittänyt toimivan puhelimen tai videolaitteen pois järjestelmän päivittyessä. Tuottajavastuu koskee nykyisin myös sähkö- ja elektroniikkaromua, mutta sen teho tullaan näkemään tulevaisuudessa.

Kuluttajiin vaikuttaminen on vain yksi jätepolitiikan keino, enkä väitä että se olisi merkittävin etenkin yllä mainittujen suurempien ongelmien rinnalla, jotka tulisi ratkaista ensin. Ympäristö- ja jätekasvatusta on kuitenkin pidetty ja pidetään edelleen lähes ainoana ja tehokkaimpana vaikutuskeinona kuluttajille, vaikka useat tutkijat ovat eri mieltä. Tavoitteenani oli selvittää tämän tutkielman avulla, mitä kuluttajat pitävät itsestään selvänä jätteiden synnyn vähentämisen ohjeissa ja mitkä ohjeet koetaan ristiriitaisiksi. Samalla tutkimuskysymys toimi eräänlaisena jäteneuvonnan vaikuttavuuden arviointina. Aikaisemmin jäteneuvonnan vaikuttavuutta on arvioitu vertailemalla jäteneuvontaan osallistuneiden ja osallistumattomien kotitalouksien jätekäyttäytymistä sekä suorittamalla asukaskysely (Salminen 2000). Lähdin tutkielmassa erilaisesta tutkimusperinteestä ja siten myös tutkielman tulokset poikkeavat esimerkiksi Salmisen vaikuttavuusselvityksestä.

Tutkimusnäkökulman ideana oli, etteivät viranomaisten tai järjestöjen laatimat ohjeet välttämättä tunnu kuluttajista järkeviltä noudatettaviksi ja silloin niitä ei myöskään noudateta. Kuluttajien toimintatapojen rationalisointi ohjeiden, neuvojen ja valistuksen avulla ohittaa täysin kuluttajille itselle tärkeän arkitiedon, mikä on itsessään loukkaavaa ja vie uskottavuutta. Empiirisen osan perusteella jätteiden vähentämisen ohjeissa itsestään selvinä pidettiin lähinnä kertakäyttötuotteiden välttämistä ja tuotteiden kestäväää käyttöä, korjaamista lukuun ottamatta. Loput eli suurin osa ohjeista koettiin enemmän tai vähemmän ristiriitaisiksi. Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunnan antamat jätteiden vähentämisen ohjeet olivat kuitenkin sinällään ymmärrettäviä kuluttajille. Ainoastaan ongelmajätteiden

kohdalla tuli esiin, etteivät esimerkit ole riittäviä, koska keskustelijat eivät tunnistanee kodeistaan oikeastaan minkäänlaisia ongelmajätteitä. Samoin ohjeita jätteiden synnyn ehkäisyyn amaterialisaation avulla annettiin niukasti.

Mitä merkitystä tämän tutkielman tuloksilla on sitten jäteneuvonnalle? Jätteiden vähentämisen ohjeissa ristiriitaisiksi koettiin lopulta suurin osa ohjeiden sisältämistä väitteistä. Kuluttajien perustelut omalle epäekologiselle toiminnalle kuulostavat jopa ihan järkeviltä. Ei ole järkevää maksaa enempää tuotteesta, jonka valmistuksessa on tehty säästöjä, jotka eivät kuitenkaan näy hinnassa. Ei ole myöskään järkevää korjata tuotetta, joka mahdollisesti pian taas menee rikki, ja sitten joka tapauksessa täytyy ostaa uusi laite ja kustannukset moninkertaistuvat. Ruuhkavuosia elävän kuluttajan arkea tai lomailijan juhlaa puolestaan helpottavat kummasti valmisruoat, kertakäyttöastiat ja kertakäyttövaipat. Ehkäpä saman ja vanhan viestin toistamisen sijasta kuluttajaneuvonnassa olisi aika kuunnella mitä kuluttajilla on sanottava ja vastata kuluttajien kysymyksiin ja pohdintoihin. Tässäkin tutkielmassa on herännyt monta aihetta, josta voi jatkaa keskustelua. Toinen mahdollisuus on viedä kuluttajien viestiä eteenpäin tuotantoon ja päättäjille: Vihreitä valintoja ei tehdä ennen kuin hinnat ovat kohdallaan ja kestäviä vaihtoehtoja on tarjolla. Käsittelen seuraavassa luvussa enemmän tulevaisuuden kuluttajapolitiikan haasteita.

7.2 Kestävän kuluttaja- ja tuotepolitiikan haasteita

Yhdennetyn tuotepolitiikan keskeisenä kysymyksenä on, miten tuotteiden ekologista kestävyyttä voidaan parantaa mahdollisimman tehokkaasti ja miten kuluttajat saadaan hyväksymään tällaiset tuotteet (EC 2001, 3). Tuotepolitiikan, kuten myös kestävän kulutuspolitiikan (Kultu 2004) keskeisenä keinona nähdään kuluttajan ympäristötietoisuuteen vaikuttaminen eli ympäristökasvatus ja oikeanlaisen ympäristötiedon lisääminen. Tuotepolitiikan lähtökohtana on rationaalinen näkemys kuluttajasta, joka perustaa toimintansa tietoon:

”Kuluttajat hyötyvät saadessaan tuotteiden ympäristöominaisuuksista entistä enemmän ja entistä avoimempaa tietoa. Paremman, luotettavamman ja helpottajuisemman

tiedon avulla kuluttajat voivat tehdä tietoihin perustuvia valintoja ekologisesti kestävien tuotteiden hyväksi.” (EC 2001, 8)

Rationaalinen käsitys kuluttajasta ei ole paras lähtökohta kestäväälle kuluttaja- ja tuotepolitiikalle, koska se mitä todennäköisimmin johtaa kuluttajien syyllistymiseen (Massa & Haverinen 2001, 7) ja ”valintoihin olla valitsematta” (Magnaghten 2003, 77). Eräs vaihtoehto uudistaa kestävästä kuluttaja- ja tuotepolitiikkaa on laajentaa käsitystä tiedosta ja rationaalisesta toiminnasta, ja tätä kautta muuttaa tapaa, jolla tietoa käytetään ympäristöohjauksessa. Tuotepolitiikan käsitys tiedosta on perinteiseen asiantuntijuuteen perustuva: Koulutettu, alansa ammattilainen ja jonkin instituution suojissa toimiva asiantuntija (Saaristo 2000, 31-33) määrittelee mistä ekologisesti kestävässä tuotteissa ja valinnoissa on kyse. Tämän normin noudattamista puolestaan pidetään rationaalisenä ja oikeana. Perinteisen asiantuntijuuden ovat kuitenkin haastaneet niin sanotut vasta-asiantuntijat ja keinotaitajat. On käynyt ilmi, etteivät perinteisten asiantuntijoiden tiedot olekaan riittäviä tai hyväksytyjä. Sen sijaan olennaiseksi on muodostunut se, että ymmärrettäisiin, mitä ns. tavalliset ihmiset, kuluttajat, paikalliset asukkaat ja ammatin harjoittajat ajattelevat ja että heidät saataisiin mukaan ongelmien määrittelyyn ja ratkaisuun. Saaristo ehdottaakin, ettei tulisi olla etukäteen lukittuja asiantuntijuuksia, vaan paikallisia, kontekstuaalisia ja kohtaamisissa kulloisenkin ongelman ympärille syntyviä ekspertiisejä. (Saaristo 2000; 113-114, 155.)

Sama asia voidaan tulkita myös Beckin (1992, 184-187) politiikan ”ei-sitovuuden” kautta, kuten Halkier on tehnyt (1999, 34). Beckin mukaan yhä useammat yhteiskunnan muutokset tapahtuvat teknologisten ja taloudellisten prosessien kautta, jotka eivät ole näkyviä tavalliselle kansalle ja jotka ovat poliittisen ohjauksen ja kontrollin ulottumattomissa. Riskinä on, että yhteiskunta kärsii demokraattisessa luotettavuudessa, koska teknologian ja talouden toimijoita ei äänestetä poliittisesti eikä niiden käytännöt välttämättä kohtaa muiden yhteiskunnallisten toimijoiden yhteisiä kokemuksia. Globaalit tuotemarkkinat ovat juuri Beckin kuvaama vaikeasti hallittava ja kontrolloitava alue. Käytännössä kestävä kulutuspolitiikan ei-sitovuus näkyy juuri kuluttajien ”valintoina olla valitsematta”. Kuluttajat eivät koe oikeudenmukaiseksi sellaista tilannetta, jossa jokin taho vaatii heitä toimimaan ympäristöystävällisesti, mutta samalla muut yhteiskunnan toimijat jatkavat ympäristöstä piittaamatonta toimintaa (Harrison ym. 1996, 226; Hobson 2002, 14).

Useita erilaisia ratkaisuja on esitetty. Timosen (2002, 179) mukaan tuotepolitiikan toteuttamisessa ei ole kyse tiedon lisäämisestä vaan sen jäsentämisestä siten, että entistä ekologisemmat tuotteet hyväksytään osaksi arkea. Toimenpiteiksi hän ehdottaa muun muassa arkiseen järkeilyyn sekä konstruktiviseen teknologiatutkimukseen perustuvan kuluttajatutkimuksen hyödyntämistä sekä kuluttajatutkimuksen aikaistamista jo tuotteen suunnitteluun ja tuotekehitykseen. Hän ehdottaa, että kuluttajat otettaisiin tätä kautta mukaan tuotteiden kulttuuristen käyttöohjeiden määrittelyyn. Kannatan Timosen ehdottamia uusia tutkimusnäkökulmia, jotka eivät sinällään ole kovin uusia (esimerkiksi Pantzar ja Heiskanen (1994, 485-488) ehdottivat samaa jo vuonna 1994), mutta vähän käytettyjä. Kiinnostusta ja kokemusta näistä tutkimusnäkökulmista on jo olemassa ainakin kansainvälisellä ja perustutkimuksen tasolla. Myös Suomessa voitaisiin tukea näistä teorioista lähteviä tutkimuksia ja selvityksiä enemmän esimerkiksi valtakunnallisten tutkimusohjelmien kautta ja sitä kautta uudet näkökulmat siirtyisivät pikkuhiljaa myös käytäntöön. Esimerkiksi Heikkisen ynnä muiden (2004, 6) selvitys IT-arjesta ja ympäristöstä on yksi esimerkki ympäristöministeriön rahoittamasta ”arjen käytäntöjen ja niin sanotun arkiajattelun tasolta” lähtevästä selvityksestä.

Tämän tutkielman perusteella olisi tarvetta myös aikaistaa kuluttajatutkimusta tuotteiden suunnittelu- ja kehitysvaiheeseen. Keskustelijoiden puheessa toistui muun muassa esimerkki, jossa pesukoneessa todettiin olevan runsaasti tarpeettomia toimintoja, joita ei käytetä. Itse puolestani etsin keväällä uutta pesukonetta ja yritin löytää mallia, jossa olisi mahdollisimman vähän erilaisia digitaalisia ja elektronisia toimintoja. Vaadin pesukoneelta myös tunnettua merkkiä laadun varmistamiseksi. Näillä ehdoilla ei konetta kuitenkaan löytynyt. Kun kuluttajilta vaaditaan tarpeettoman kulutuksen karsimista, samalla tulisi pohtia kuinka paljon itse tuotteissa on turhaa, voidaanko niitä poistaa ja onko tarpeellisia tuotteita vain tarpeellisin toiminnoin markkinoilla. Perinteisesti on ajateltu, että kuluttajat äänestävät jaloillaan tai rahoillaan. Kun johonkin tuotteeseen ollaan tyytymättömiä, sitä ei enää osteta ja sitten tuote poistuu vähitellen markkinoilta korvautuen uudella ja paremmalla. Näin ei kuitenkaan käy jos parempia vaihtoehtoja ei ole tarjolla. Kuluttajilla on myös mahdollisuuksia ottaa yhteyttä kauppaan, tuottajiin tai kuluttajaviranomaisiin ja tuoda tätä kautta esiin toiveita ja vaatimuksiaan. Eri asia on kokevatko kuluttajat vaikutusmahdollisuutensa todellisiksi vai kokevatko he silkkaa voimattomuutta kuluttaja-kansalaisen roolissaan (Hobson 2002, 111-112).

Timonen (2002, 158) käyttää termiä tuotteen *kulttuurinen käyttöohje* niistä seikoista, jotka tekevät kulutusvalinnan ja tuotteiden käytön itsestään selväksi ja järkeväksi. Nämä tuotteiden kulttuuriset käyttöohjeet ovat olleet joko pimennossa tai sitten on ajateltu, että ne voidaan ohittaa ja korvata uusilla pyrittäessä kestävään kuluttajapolitiikkaan. Kulttuurisissa käyttöohjeissa korostuu toisaalta kuluttajien henkilökohtaiset kokemukset itse tuotteista ja niiden käytöstä. Tuotteiden on sovelluttava arkiseen käyttöön ja täytettävä niille asetetut kulttuuriset vaatimukset (esimerkiksi helppous ja arvioitu käyttöikä). Toinen merkittävä tekijä on kuluttajien kokemukset tuotemarkkinoista ja niiden toimintaperiaatteista. Kuluttajat kokevat järkeväksi toimia samoilla toimintaperiaatteilla kuin muutkin markkinatoimijat. Siten vihreän kulutuksen vaatimukset koetaan epäoikeudenmukaisiksi ja tyhjiksi jos samalla mediassa uutisoidaan erilaisista tuotannon aiheuttamista laiminlyönneistä ympäristölle tai hallituksen haluttomuudesta sitoutua ympäristöasioihin.

Harrison ym. (1996, 234) päätyvät vertailevassa tutkimuksessaan siihen, että kuluttajien osallistaminen (*empowerment*) on kulttuurispesifi kysymys. Heidän tutkimuksensa vertailumaista Alankomaissa kansalaiset luottivat hallitukseen ja sen kykyyn ratkaista ympäristöongelmia, koska heillä oli näyttöä hallituksen useista yrityksistä ratkaista ongelmia, vaikka kaikki yritykset eivät olleet täysin onnistuneetkaan. Englannin vastaava keskusteluryhmä puolestaan odotti hallitukselta enemmän johtajuutta ja sitoutumista ympäristöongelmien ratkaisuun. Vastaavasti Englannin hallituksen ajama yksityistämispolitiikka vähensi kuluttajien luottamusta, koska se ajaa ennemminkin kuluttajan kuin koko yhteiskunnan etua. (Harrison ym. 1996, 234.) Harrison kumppaneineen korostaa siis luottamusta, joka syntyy konkreettisten poliittisten toimenpiteiden seurauksena. Kun kansalaiset näkevät, että muutkin toimivat ja yrittävät parhaansa, syntyy ikään kuin sosiaalinen sopimus valtion ja kansalaisten välille, ja kansalaisetkin uskaltavat yrittää. Toisaalta olisi tärkeä tiedostaa tai tarvittaessa selvittää, miten Suomen kulttuurinen ja poliittinen historia on vaikuttanut ihmisten käsityksiin ympäristöongelmista ja niiden ratkaisuista eli miten luottamus rakennetaan kansalaisten, valtion ja muiden toimijoiden välille.

Halkier (1999, 36) puolestaan ehdottaa, että kuluttajat voivat itse lisätä demokratiaa kulutukseen. Yksi mahdollisuus on, että kuluttajat lisäävät omia kriteereitään siihen institutionaalisen logiikkaan, josta he ovat riippuvaisia eli eksperttietoon ja markkinamekanismiin. Tällaisia kriteereitä voivat olla esimerkiksi etiikka, ympäristö, luonto,

riskien hallinta, ruumis, identiteetti ja politiikka. Timosen (2001) tutkimus ja tämä tutkielma osoittavat, että kuluttajat ovat näin tehneetkin, ja tällöin viranomaisten tai tutkijoiden oletukset vihreästä kulutuksesta eivät ole aina täyttyneet. Tutkielmassa esiin tulleet jätteitä vähentävän kulutuksen perustelut ja ristiriidat tuovat esiin, kuinka ristiriitaisena kuluttajat voivat kokea niin kutsutun asiantuntijatiedon ja yrityksen rationalisoida vihreää kulutusta. Ainoastaan tuotteiden kestävä käyttö ja kertakäyttöisten tuotteiden välttäminen hyväksyttiin lähes sellaisenaan järkevän kulutuksen perustaksi. Keskustelut toivat esiin myös tavallaan itsestään selviä, mutta ei niin vakavasti otettuja nykyisen kulutuskulttuurin periaatteita ja toimintasääntöjä. Esimerkiksi helppouden tavoittelu, hygienia ja tuotteiden lyhyt käyttöikä kaikki lisäävät nykyisellään ympäristökuormitusta, mutta ovat kuitenkin samalla kulutuskulttuurin perusta jo vuosikymmenten takaa. Olennaisinta lienee ymmärtää kuinka moninaisista seikoista kulutus ja vihreä kulutus koostuvat pyrittäessä kestäväan kulutukseen. Muutos ei voi lähteä yksin kuluttajista eikä myöskään ilman kuluttajia.

7.3 Tutkimusnäkökulman onnistuminen ja aiheita jatkotutkimukseen

Tutkielman teoreettisena lähtökohtana oli tarve ymmärtää ja hahmottaa vihreää kulutusta perinteistä kuluttajatutkimusta paremmin. Perinteisen kuluttajatutkimuksen ongelmakohtia ovat olleet muun muassa se, että mallit ovat selittäneet vihreää kulutusta puutteellisesti (esim. Spaargaren 1997, Heiskanen & Pantzar 1994) ja mallien pohjalta esitetyt toimenpiteet eivät ole johtaneet haluttuihin tuloksiin. Esimerkiksi erilaiset asenne- ja mielipidemittaukset ovat tulleet tiensä päähän – niiden vahvuudet ja heikkoudet tiedetään hyvin kuten myös mahdollisuudet vihreän kulutuksen selittämiseen (Spaargaren 1997; 127, 129). Tiedotusta ja asennekasvatusta on puolestaan pidetty keskeisinä ohjauskeinoina kuluttajille, mutta tulokset ovat ristiriitaisia (esim. Uusitalo 1986, Massa & Haverinen 2001, Hobson 2002, 112). Täten on syntynyt tarve tarkastella kulutusta tavoista ja käytännöistä käsin ja toisaalta välttää tutkimusta hallinnut normikeskeisyys eli välttää kuluttajien vihreyden vertaamista ulkopuolelta asetettuihin ympäristönormeihin.

Otin tutkielman lähtökohdaksi konstruktivismin perinteen, joka kysyy miten todellisuus (vihreä kulutus) rakentuu ja mistä se koostuu. Itsenäisen, vapaan ja harkitsevan kuluttajan

tilalle hahmottelin näkemystä kuluttajasta, jonka toiminta voisi ainakin osin perustua tapoihin. Tavan käsitteen määrittelemisen osoittautui työlääksi, mutta auttoi ymmärtämään sen monimuotoisuutta. Tapoja voi lähteä tarkastelemaan monista eri lähtökohdista korostaen käsitteen eri puolia. Kävin käsiksi tapoihin Schützin (1945, 1953) arkitiedon käsitteen avulla, joka korostaa itsestään selvän muodostumista kokemusten kautta. Meille itsestään selvät tavat eivät yksin synny meidän omista kokemuksistamme vaan myös muiden ihmisten kokemuksista. Itsestään selvyys on kerrostunut siten useista eri lähteistä ja eri aikakausilta.

Arkitiedon käsite sopii myös hyvin ympäristöpolitiikassa ajankohtaisina oleviin asiantuntijuuden ja oikeudenmukaisuuden kysymyksiin (esim. Saaristo 2000; Sairinen ym. 1999). Ympäristöongelmien hallinnassa keskeiseksi onnistumisen kriteeriksi on noussut se, että asianosaiset (maanviljelijät, paikalliset asukkaat, kuluttajat) pääsevät mukaan heitä koskevaan päätöksentekoprosessiin. Niin maanviljelijän kuin kuluttajankin käytännön tietämys on itsessään arvokasta ja sen sivuuttaminen on aiheuttanut turhaa närää. Päätöksentekoon osallistuminen liittyy myös oikeudenmukaisuuteen, koska sitä edeltävässä keskustelussa yleensä määritellään, mikä ongelma on sekä miten hyödyt ja haitat tullaan jakamaan ja millä perusteilla. Myös vihreän kulutuksen osalta on saatu viitteitä, ettei tuottajia, viranomaisia eikä edes ympäristöjärjestöjä pidetä luotettavina tai oikeudenmukaisina toimijoina. Sen sijaan ekomerkityt tuotteet voidaan kokea huijaukseksi ja kestävän kulutuksen vaatimukset epäoikeudenmukaisiksi. (Hobson 2002, Magnahgthen 2003, Timonen 2001.)

Arkisen järkeilyn näkökulma keskittyy lähinnä ihmismielen mentaalisiin rakenteisiin (Reckwitz 2002, 249-250), joiden kautta olen tarkastellut kuluttajien todellisuutta ja heidän näkemyksiään siitä. Näkökulma on mielestäni ollut hedelmällinen ja toistaiseksi vähän käytetty. Tutkielma on tuonut esiin itsestään selviä seikkoja, joita kuitenkin ei ole vielä otettu huomioon eikä kovin vakavasti pyrittäessä kestävään kulutukseen. Esimerkiksi helppoutteen ja siisteyteen kuluttajia on opetettu jo vuosikymmeniä ja siten on jopa naivia yrittää ohittaa näitä seikkoja ympäristötuotteiden ja -käytäntöjen markkinoinnissa. Arkisen järkeilyn näkökulma ei kuitenkaan yksistään ole riittävä ja sitäkin voi kritisoida liian yksilökeskeiseksi tai mikrotasoa korostavaksi käsitteeksi. Esimerkiksi toimijaverkkonäkökulma paljastaa vielä arkista järkeilyä selkeämmin, miten sekä henkinen että materiaallinen kulttuuri ympärillämme tukee ja ohjaa meitä tiettyihin valintoihin ja

toimintatapoihin samalla rajoittaen valittavissa olevien vaihtoehtojen määrää (esim. Shove 2004).

Henkilökohtaisesti arkiseen järkeilyyn perustuva tutkimus tuntuu itsestä helpolta ja mielenkiintoiselta esimerkiksi jatkotutkimusta ajatellen, koska minulla on siitä jo kokemusta. Arkitiedon käsite on ollut sopiva selvittämään ja tuomaan esiin kuluttajien asiantuntemusta, koska se pitää sisällään ajatuksen siitä, että tavallisen ihmisen tieto on tärkeää ja myös eräänlaista asiantuntijatieta. Oikeudenmukaisuuden teema sen sijaan ei ole ollut yhtä keskeisessä asemassa tässä tutkielmassa, mutta se vaikuttaa erittäin mielenkiintoiselta jatkotutkimuksen aiheelta. Kuluttajat eivät näytä pääsevän oikeudenmukaisuuspohdintoissaan ”tuotantoketjujen etäisiin osiin”, kuten Lehtinen (2003, 14) esittää, ennen kuin oikeudenmukaisuus toteutuu tuotantoketjujen lähimmissä osissa, kuten kotimaisessa hallinnossa, kaupassa, tuotannossa tai vaikka alueellisessa maaseutupolitiikassa. Toisaalta tuotantoketjujen etäisemmätkin osat saattavat pian saada äänensä kuuluviin tai viestit kulkeutuvat muuta kautta, kuten salmonellan pilaamina basilikoina, jolloin kysymykset oikeudenmukaisuudesta ovat yhä lähempänä länsimaista kuluttajaa.

Oikeudenmukaisuuskeskustelun sekä kuluttajan vastuun pohjalta mielenkiintoisia jatkotutkimuskysymyksiä voisivat olla esimerkiksi ruokaan, vaatteisiin tai elektroniikkalaitteisiin liittyvät aiheet. Näissä teemoissa kuluttajien voisi kuvitella olla helpoin määritellä tuotteiden elinkaareen ja omiin valintoihin liittyviä suhteita. Etenkin ruoka ja elektroniikka ovat jokapäiväisiä hyödykkeitä. Ruoka ja ruoanlaittaminen ovat kotien sisustamisen ohella nykyisiä trendi-ilmiöitä, joista tehdään lukuisia tv-ohjelmia ja myydään runsaasti kirjallisuutta. Ruoka on myös voimakkaasti kansainvälistynyt ja monista eksoottisista ruuista on tullut arkisia. Kansainvälistynyt ruoka aiheuttaa ongelmia myös paikallisuudelle ja lähiruoalle, miten tehdä intialaista ruokaa pohjalaisista aineksista vai onko ristiriitaa olemassakaan? Ruoka liittyy keskeisesti myös terveyteen, jota Lehtinen (2002, 14) ehdottaa yhdeksi valintoja ohjaavaksi arvoksi. Vaatteet ja elektroniikkalaitteet ovat ruoan ohella mielenkiintoisia aiheita. Niiden alkuperä on yhä useammin jokin muu maanosa kuin Eurooppa. Vaatteiden reilun kaupan merkinnät ovat vasta kehittymässä ja elektroniikkalaitteille merkintöjä ei ole suunniteltukaan. Elektroniikkalaitteet asettavat myös paineita kestäväälle jätehuollolle ja kulutukselle.

Lähteet

Kirjallisuus

- Alasuutari, Pertti (1993) Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Tampere.
- Beck, Ulrich (1992) Risk Society: Towards a New Modernity. Sage, London.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Gaudeamus, Helsinki.
- Bloor, Michael, Frankland, Jane, Thomas, Michelle & Robson, Kate (2001) Focus Groups in Social Research. Sage, London.
- Camic, Charles (1986) The Matter of Habit. American Journal of Sociology 91:5, 1039-1087.
- Campbell, Colin (1996) The Myth of Social Action. Cambridge University Press, Cambridge.
- Chappells, Heather, Selby, Jan & Shove, Elisabeth (2001) Control and Flow: Rethinking the Sociology, Technology and Politics of Water Consumption. Exploring Sustainable Consumption: Environmental Policy and the Social Sciences vol. 1, 157-170.
- Cowan, Ruth Schwartz (1983) More Work for Mother. The Ironies of Household Technology from the Open Heart to the Microwave. Basic Books, New York.
- EC (2001) Vihreä kirja yhdenntystä tuotepolitiikasta. Euroopan yhteisöjen komissio. Saatavana internetissä URL: http://europa.eu.int/eurlex/fi/com/gpr/2001/com2001_0068fi01.pdf. Luettu 23.4.2005.
- Gershon, David & Gilman, Robert (1994) Ekotiimikirja: ekologisen elämäntavan toimintaohjelma maamme kotitalouksille. Ekologisen elämäntavan yhdistys GAB Finland, Helsinki.
- Giddens, Anthony (1984) Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissa. Suom. Pasi Andersson ja Ilkka Heiskanen. Otava, Helsinki.
- Haavisto, Teija (1992) Ympäristöasenteet ja -käyttäytyminen. Teoksessa Kajanto, Anneli. (toim.) Ympäristökasvatus. Kansanvalistusseura ja aikuiskasvatuksen tutkimusseura. Gummerus, Jyväskylä, 46-57.
- Haila, Yrjö (2001a) ”Ympäristöherätys” Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen Pekka (toim.) Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino, Tampere, 21-46.

- Haila, Yrjö (2001b) Syyllisyydentunnon hedelmättömyys. Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen Pekka (toim.) Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino, Tampere, 235-240.
- Haila, Yrjö (2004) Ympäristötietoisuuden paradoksit: Miten tunnistamme olennaiset ongelmat? Aikuiskasvatus 1, 17-27.
- Halkier, Bente (1999) Consequences of the Politicization of Consumption: The Example of Environmentally Friendly Consumption Practices. *Journal of Environmental Policy and Planning*. 1: 25-41.
- Harrison, M. Carolyn, Burgess, Jacquelin & Filius, Petra (1996) Rationalizing environmental responsibilities. A Comparison of lay publics in the UK and Netherlands. *Global Environmental Change* 6:3, 215-234.
- Heikkinen, Timo, Hirvonen, Jukka. & Sairinen, Rauno (2004) IT-arki ja ympäristö. Matkapuhelin ja internet ympäristömyötäisen arjen mahdollistajana. *Suomen ympäristö* 672, Ympäristönsuojelu. Saatavana www-muodossa <URL:<http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=60635&lan=FI>>. Luettu 12.4.2005.
- Heinonen, Sirkka, Hietanen, Olli, Kiiskilä, Kati ja Koskinen, Laura (2003) Kestääkö tietoyhteiskunta? Käsiteanalyysia ja alustavia arvioita. *Suomen ympäristö* 603, ympäristöpolitiikka.
- Heinonen, Sirkka, Huhdanmäki, Aimo, Niskanen, Saija & Kuosa, Tuomo (2004) Ekohallittu etätö. Asumisen, työn ja liikkumisen kaupunkirakenteellisen uusjaon ympäristövaikutukset. *Suomen ympäristö* 701, ympäristöpolitiikka.
- Heiskala, Risto (2000) Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa. Helsinki, Gaudeamus.
- Heiskanen, Eva & Pantzar, Mika (1994) Kestävän kulutuksen kehitysnäkymät. Teoksessa Kurkisuoni, Ilmari & Heikkilä Matti (toim.) Kestävän kehityksen edellytykset Suomessa: Imatran Voima oy:n 60-vuotisjuhlajulkaisu. Tammi. Helsinki, 483-540.
- Heiskanen, Eva & Pantzar, Mika (1997) Toward Sustainable Consumption: Two New Perspectives. *Journal of Consumer Policy* 20: 409-442.
- Hobson, Kersty (2002) Competing Discourses of Sustainable Consumption: Does the 'Rationalization of Lifestyles' Make Sense? *Environmental Politics* 11:2, 99-120.
- Hobson, Kersty (2003) Thinking Habits into Action: the role of knowledge and process in questioning household consumption practices. *Local Environment* 8(1): 95-112.
- Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. (2000) *Constructing the life course*. Second Edition. General Hall, New York.

- Hovi, Auli (2005) Toinen valtakunnallinen jätesuunnitelma tekeillä. *Ekoasiaa* 2, 17.
- Hukkinen, Janne (1992) Suomen jätehuollon tulevaisuus: instituutioiden elinehtojen hahmottelua. *Yhteiskuntasuunnittelu* 30:2, 25-35.
- Hukkinen, Janne (1994) Kestävän jätehuollon institutionaaliset edellytykset Suomessa. Teoksessa Kurkisuoni, Ilmari & Heikkilä, Matti (toim.) Kestävän kehityksen edellytykset Suomessa: Imatran Voima oy:n 60-vuotisjuhla-julkaisu. Tammi, Helsinki, 711-746.
- Hukkinen, Janne (1999) Institutions in environmental management : constructing mental models and sustainability. Routledge, London, 103-123.
- Iimonen, Kaj (1998) Sosiologia, rutiinit ja kulutus. *Sosiologia* 2/98, 92-103.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (1999) Käsitteenmuodostus. Teoksessa Kakkuri-Knuuttila, Marja-Leena (toim.) Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Gaudeamus, Tampere, 328-367.
- Kautto, Petrus, Melanen, Matti, Saarikoski, Heli, Ilomäki, Mika & Yli-Kauppi, Hannele (2000) Suomen jätepolitiikan ohjaukset – vaikutukset, vaikuttavuus ja kehittämistarpeet. Suomen ympäristökeskus, Suomen ympäristö 430. Helsinki.
- Kitzinger, Jenny & Barbour, Rosaline S. (1999) Introduction: the challenge and promise of focus groups. Teoksessa Barbour, Rosaline S. & Kitzinger, Jenny (toim.) *Developing Focus Group Research. Politics, Theory and Practice*. Sage, London, 2-20.
- Kultu-toimikunta (2004) Kestävä kulutus ja tuotanto -esittelykalvot. Kalvosarja saatavana www-muodossa <URL:<http://www.environment.fi/download.asp?contentid=28237&lan=fi>>. Luettu 20.6.2005.
- Lamberg, Johanna (2003) Kotitalousjätteiden lajittelumotivaatio. Jyväskylän yliopisto, Chydenius-Instituutti. Selosteita ja katsauksia 44. Saatavana www-muodossa <URL:<http://www.chydenius.fi/julkaisut/chynetti/artikkelit/chynetti33.html>>. Luettu 2.4.2005.
- Lehtinen, Ari (2003) Johdanto: ympäristö, yhteisö ja oikeudenmukaisuus. Teoksessa Lehtinen, Ari ja Rannikko, Pertti (toim.) Oikeudenmukaisuus ja ympäristö. Gaudeamus, Helsinki, 9-31.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (1995) Bakteerit ja ruttotautien siemenet. Puhdas elämä suomalaisessa terveystilanteessa 1890-luvulla. Teoksessa Joutsivuo, Timo & Mikkeli, Heikki (toim.) Terveystilanteiden lähteillä. Länsimaisten terveystilanteiden kulttuurihistoriaa. Suomen historiallinen seura, Helsinki, 205-252.

- Leidner, Robin (1993) *Fast Food, Fast Talk. Service Work and the Routinization of Everyday Life*. University of California Press, Berkeley.
- Lähde, Ville (2001) Inhimillisen toiminnan määräytyminen. Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen Pekka (toim.) *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*. Vastapaino, Tampere, 202-217.
- Magnaghten, Phil (2003) *Embodying the environment in everyday life practices*. *The Sociological Review* 51(1): 62-84.
- Massa, Ilmo & Haverinen, Risto (2001) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Esitutkimus. Ympäristöministeriö. Suomen ympäristö 521.
- Moisander, Johanna (2001) *Representation of green consumerism: a constructionist critique*. Helsinki School of Economics and Business Administration. HeSE print.
- Nousiainen, Laura (1999) *Mutt mimses ruakos! Raumalaisten asenteet ja jätehuolto vuosisadan vaihteessa*. Teoksessa Laakkonen, Simo, Laurila, Sari ja Rahikainen Marjatta (toim.) *Harmaat aallot: ympäristönsuojelun tulo Suomeen*. Suomen historiallinen seura, Helsinki, 91-107.
- Nygård, Henry (2001) *Jäte ja lähiympäristö. Seudullinen näkökulma jätehuoltoon*. *Avfall och närmiljö. Ett regionellt perspektiv på avfallshantering*. Scriptum, Vaasa.
- Nygård, Henry (2004) *Bara ett ringa obehag? Avfall och renhållning i finländska städernas profylaktiska strategier 1830-1930*. Åbo Akademis förlag, Åbo.
- OECD (2000) *Strategic waste prevention*. EACD reference manual. Organisation for Economic Co-Operation and Development, Working Party on Pollution Prevention and Control. ENV/EPOC/PPC(2000)5/FINAL. Saatavana internetissä: [http://www.oilis.oecd.org/olis/2000doc.nsf/linkto/env-epoc-ppc\(2000\)5-final](http://www.oilis.oecd.org/olis/2000doc.nsf/linkto/env-epoc-ppc(2000)5-final). Luettu 25.3.2005.
- Pantzar, Mika (2000) *Tulevaisuuden koti. Arjen tarpeita keksimässä*. Otava, Helsinki.
- Pollner, Melvin (1987) *Mundane reason. Reality in Everyday and Sociological Discourse*. CA: Cambridge University Press, Cambridge.
- Pongrácz, Eva (2002) *Re-defining the concepts of waste and waste management. Evolving the theory of waste management*. Saatavana www-muodossa: <URL:<http://herkules oulu.fi/isbn9514268210/isbn9514268210.pdf>>. Luettu 24.4.2005.
- Pötsönen, Riikka ja Välimaa, Raili (1998) *Ryhmähaastattelu laadullisen terveystutkimuksen menetelmänä*. Jyväskylän yliopisto, terveystieteen laitoksen julkaisusarja 9/1998.
- Reckwitz, Andreas (2002) *Toward a Theory of Social Practices. A Development in Culturalist Theorizing*. *European Journal of Social Theory* 5(2):243-263.

- Saaristo, Kimmo (2000) Avoin asiantuntijuus. Ympäristökysymys ja monimuotoinen ekspertiisi. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 66. Jyväskylän yliopisto. Gummerus, Jyväskylä.
- Sairinen, Rauno (1994) Ympäristörökonfliktit kuntien suunnittelussa ja päätöksenteossa. Suomen kuntaliitto, Helsinki.
- Sairinen, Rauno, Viinikainen, Tytti, Kanninen, Vesa & Lindholm, Arto (toim.) (1999) Suomen ympäristöpolitiikan tulevaisuuskuva. Gaudeamus, Helsinki.
- Salmenperä, Hanna (2004) Jätteen synnyn ehkäisy ympäristölupamenettelyssä. Suomen ympäristökeskus. Ympäristöopas 116, ympäristönsuojelu. Saatavana www-muodossa <URL:<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=24644&lan=fi>>. Luettu 24.2.2005.
- Salmi, Minna (1991) Ajatteletko arkena? Arkielämän ja tietoisien toiminnan mahdollisuus. Sosiologia 4/91, 237-249.
- Salminen, Hanna (2000) Jäteneuvonnan vaikuttavuuden arvioiminen. Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta (YTV), Helsinki.
- Schütz, Alfred (1943) The Problem of Rationality in the Social World. Teoksessa Brodersen, Arvid (toim.) Collected Papers II: Studies in Social Theory. Martinus Nijhoff, The Hague, Netherlands, 64-90.
- Schütz, Alfred (1945) On Multiple Realities. Teoksessa Natanson, Maurice (toim.) Collected Papers I: The Problem of Social Reality. Martinus Nijhoff, The Hague, Netherlands, 207-259.
- Schütz, Alfred (1953) Common Sense and Scientific Interpretation of Human Action. Teoksessa Natanson, Maurice (toim.) Collected Papers I: The Problem of Social Reality. Martinus Nijhoff, The Hague, Netherlands, 3-47.
- Shove, Elisabeth (2004) Comfort, Cleanliness and Convenience. The Social Organisation of Normality. Berg, Oxford.
- Spaargaren, Gert (1997) The Ecological Moderisation of Production and Consumption. Thesis Landbou Universiteit Wageningen. Wageningen.
- Spaargaren, Gert & Van Vliet, Bas (2000) Lifestyles, Consumption and the Environment: The Ecological Modernisation of Consumption. Environmental Politics. 9: 50-76.
- Strasser, Susan (1999) Waste and Want. A Social History of Trash. Metropolitan Books, New York.

- Suomen luonnosuojeluliitto ry Valtakunnallinen jätesuunnitelma. Suomen luonnosuojeluliiton lausunto ehdotuksesta valtakunnallisen jätesuunnitelman tarkistamiseksi vuoteen 2005. Saatavana Internetissä: http://www.sll.fi/toiminta/kestava/jatteet/valtak_jates/view?searchterm=jätteet. Luettu 30.6.2005.
- Tarkistettu valtakunnallinen jätesuunnitelma vuoteen 2005. Saatavana www-muodossa <URL: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=5016&lan=fi>>. Luettu 6.3.2005.
- Thompson, Michael (1979) Rubbish Theory. The creation and destruction of value. Oxford University Press, Oxford.
- Timonen, Päivi (2002) Pyykillä – arkinen järkeily ja ympäristövastuullisuus valinnoissa. Kuluttajatutkimuskeskus. Helsinki
- Turner, Stephen (1994) The Social theory of Practices. Tradition, Tacit Knowledge and Presuppositions. Polity Press, Cambridge.
- Turpeinen, Oiva (1995) Kunnallistekniikkaa Suomessa keskiajalta 1990-luvulle. Suomen kuntatekniikkayhdistys, Helsinki.
- Uusitalo, Liisa (1986) Suomalaiset ja ympäristö: tutkimus taloudellisen käyttäytymisen rationaalisuudesta. Helsinki School of Economics, Helsinki.
- Uusitalo, Liisa (1991) Oma etu vai yhteinen hyvä? Ympäristötietoisuuden ja toiminnan ristiriita. Teoksessa Massa, Ilmo & Sairinen, Rauno (toim.) Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle. Gaudeamus, Helsinki, 24-48.
- Waterton, Claire ja Wynne, Brian (2001) Can focus groups access community views? Teoksessa Barbour, Rosaline S. & Kitzinger, Jenny (toim.) Developing Focus Group Research. Politics, Theory and Practice. London, Sage Publications, 127-143.
- Vehkalahti, Matti (2002) Ehdotuksen perustelu. Muistio 9.8.2002. Saatavana www-muodossa: <URL:<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=5014&lan=fi>>. Luettu 3.3.2005.
- Vähemmän jätteenä enemmän hyödyksi. Esite valtakunnallisesta jätesuunnitelmasta vuoteen 2005. (1998) Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus.
- Välimäki, Pauli (2005) Jätteenpoltto vastatuulella. Vihreä Lanka 4. Saatavana www-muodossa <URL:<http://www.vihrealanka.fi/2005/04/artikkeli.shtml>>. Luettu 25.4.2005.
- YTL Sähkö ja elektroniikkaromu. Hyvä tietää. Saatavana www-muodossa <URL:http://www.ytl.fi/sah_hyva.htm>. Luettu 23.3.2005
- YTV:n jätteen syntyä ehkäisystrategian taustaselvitys (2001) Saatavana www-muodossa <URL:http://www.ytv.fi/jateh/ytv/YTV_JseTaustaselvitys.pdf>. Luettu 27.12.2004.

YTV:n jätteen synnyn ehkäisystrategia 2007. (2002) Saatavana www-muodossa
<URL:http://www.ytv.fi/jateh/ytv/YTV_JseStrategia.pdf>. Luettu 27.12.2004.

Internetsivut

Ekotiimin kotisivu <URL:<http://www.nic.fi/~369123>>. (Luettu 21.1.2005)

Kodin ongelmajätteet. <URL:<http://www.ekokem.fi/main/FrontPage.asp?ItemId=2697>>. (Luettu 23.9.2004)

Ongelmajättekoti. <URL:<http://www.ongelmajate.fi/ongelmajatekoti.htm>>. (Luettu 23.9.2004)

Liite Aineistotehtävä

Vältä ylipakattuja tuotteita ja suosi uudelleentäytettäviä pakkauksia

- Tuotteen hinnasta osa aiheutuu suoraan jätteeksi menevästä pakkauksesta.
- Pakkaa eväät kestäväan muovirasiaan, ei kelmuun.
- Mieluummin kuin pienistä annospakkauksista voi, sokeri, kahvikerma tai ketsuppi voidaan tarjota suurista pakkauksista, joista kukin annostelee itselleen sopivan määrän.
- Panttipullo palautuu täytettäväksi noin 30 kertaa ja kelpaa lopuksi uuden tuotteen raaka-aineeksi. Palautettava tölkki menee suoraan raaka-aineeksi.
- Kaupan muovi- tai paperikassin voi vaihtaa kestokäyttöiseen kangaskassiin sekä hedelmäpussit kestäviin harsokankaisiin pusseihin.
- Kosmetiikkaa ja pesuaineita saa ostaa myös täyttöpakkauksiin.

Vältä kertakäyttöä

- Kertakäyttötuotteet, kuten pussit, kassit, partakoneet, astiat, vaipat, nenäliinat ja kamerat voi usein korvata kestäväällä vaihtoehdolla.
- Pöytää pyyhkiessä kannattaa käyttää kestäviä kangasliinoja talouspaperin sijaan.
- Pakastuksessa vuodesta toiseen palvelevat kestokäyttöiset muovirasiat ovat kertakäyttörasioita parempi vaihtoehto.
- Kankaiset lautasliinat ovat kertakäyttöisiä ympäristöystävällisempi ja juhlavampi vaihtoehto.
- Kestävä ja pestävä tuoppi on kertakäyttöistä mukavampi ja olut maistuukin siitä paremmalta.
- Ammatti- ja aikakauslehtien kierrätys työpaikoilla kiinnostuneelta toiselle laaditun lehtikierroston mukaan on järkevää. Myös raporteista ja muistioista riittää useimmiten muutama kiertävä kopio.
- Omat nimikkomukit työpaikalla ovat persoonallinen ja taloudellisesti kannattava vaihtoehto kertakäyttömukille.

Sano ”ei kiitos” turhalle

- Osta vain tarpeeseen.
- Mikrokuituliinalla lika lähtee helposti ilman pesuainettakin.
- ”Ei mainoksia” –tarra ovessa vähentää kertyvän paperijätteen määrää huomattavasti.
- Osoitteellisesta mainonnasta pääsee eroon lähes kokonaan täyttämällä Suomen Suoramarkkinointiliiton kortin postikonttorissa.
- Toimistoissa syntyvän paperijätteen määrää voidaan vähentää harkitsevammalla tulostus- ja kopiointikäytännöllä. Luonnoksia ja ylimääräisiä kappaleita on turha tulostaa. Paperinkulutusta voidaan pienentää melkoisesti kopioimalla kaksipuoleisesti tai pienentämällä alkuperäisestä.

Suosi kestäviä ja korjattavia tuotteita

- Myönnetäänkö tuotteelle takuu? Takuu on viesti sen puolesta, että tuote on tarkoitettu kestävään.
- Voiko tuotteen korjata? Ruuveilla kokoonpantu laite voidaan purkaa ja korjata toisin kuin liimaamalla tai niittaamalla koottu laite.
- Onko tuotteeseen varaosia? Varaosia pitäisi olla saatavilla tuotteen oletetun käyttöiän ajan.
- Jos koti näyttää kaipaavan uusia huonekaluja, valitse silloin kestävä, pestävä, kotimainen, korjattava ja vähän pakattu huonekalu. Kirpputoreilta ja antikvariaateista löydät persoonallisia ja käyttökelpoisia sohvia, tuoleja ja pöytiä. Jos vanha huonekalu kuluu tai rikkoontuu, verhoiluta se ammattilaisella.
- Tarpeelliset, kotimaiset, hyvälaatuiset ja ajattomat vaatteet puukevat sinua pitkään. Hetkessä kuluva muotivaate puolestaan matkustaa maapallon ympäri ennen päätymistä vaatekaappiisi. Vanhanaikaiset tai huonosti istuvat vaatteet saa uusittua ompelijalla.

Vältä ongelmajätteitä

- Vaaralliset aineet ovat käytöstä poistettuna ongelmajätettä. Niiden käyttämistä kannattaa välttää
- Ongelmajätteitä sisältäviä tuotteita voi usein korvata vähemmän myrkyllisillä tai myrkyttömällä vaihtoehdoilla. Esimerkiksi myrkylliset puhdistuskemikaalit voi korvata saippuapohjaisilla pesuaineilla ja etikalla.
- Kokeile myrkyttömiä luonnonmaaleja. Hyvin hengittävistä keittomaaleista on monella hyviä kokemuksia.
- Turhia paristoja voi välttää suosimalla mekaanisia laitteita esimerkiksi kelloissa ja leluissa.

Kaikkea ei tarvitse omistaa, suosi palvelua tavaran sijasta

Harvoin käytettävät tuotteet on järkevämpää vuokrata tai lainata kuin ostaa niitä itselle (ruohonleikkuri, porakone, kriketti-, sulkapallo ym. pelit...).

- Esimerkiksi taloyhtiöt voivat hankkia harvoin käytettäviä tuotteita yhteiskäyttöön. Yhteiskäyttö tehostaa tuotteen käyttöä ja ehkäisee jätteen syntyä ja luonnonvarojen tuhlausta.
- Yhdessä naapurien, sukulaisten ja tuttavien kanssa voi hankkia trampoliinin, krikettipelin tai muita harrastustarvikkeita.
- Jos omat astiat eivät riitä juhlien järjestämiseen, kertakäyttöastiat eivät ole ainoa vaihtoehto. Astioita voi vuokrata suurellekin joukolle. Kestoastiat ovat kertakäyttöisiä juhlavampia ja miellyttävämpiä käyttää.
- Lehtiä, joita luetaan vain kerran, kannattaa tilata yhdessä ja kierrättää naapurilta toiselle. Aikakauslehdet voi laittaa myös kiertoon sairaaloihin, terveyskeskuksiin tai hammashoitoloihin. Myös koulut ja päiväkodit tarvitsevat askartelumateriaaleja.

- Anna tavaralahjan sijaan esimerkiksi lahjakortti hierojalle, elokuvaan tai teatteriin.

Lue tuotteiden käyttöohjeet, huolla ja korjaa

Kun uusi kone on kotona, lue käyttöohje huolella. Koneiden oikea käyttö ja huolto pidentävät laitteen käyttöikä. Jos kone kuitenkin menee rikki, se kannattaa korjauttaa.

- Käytä ja lataa akkuja ohjeiden mukaan niin ne kestävät pitkään.
- Fiksu fiksauttaa esimerkiksi television, videon, stereot tai kännykän. Aina ei kannata heti ostaa uutta.
- Tulostimien, kopiokoneiden ja faxien värikasetit, -patruunat, ja -nauhat voi uusioida.
- Imuroi jääkaapin ja pakastimen takaosa säännöllisesti, koneen käyttöikä pitenee ja sähkölaskut pienenevät.